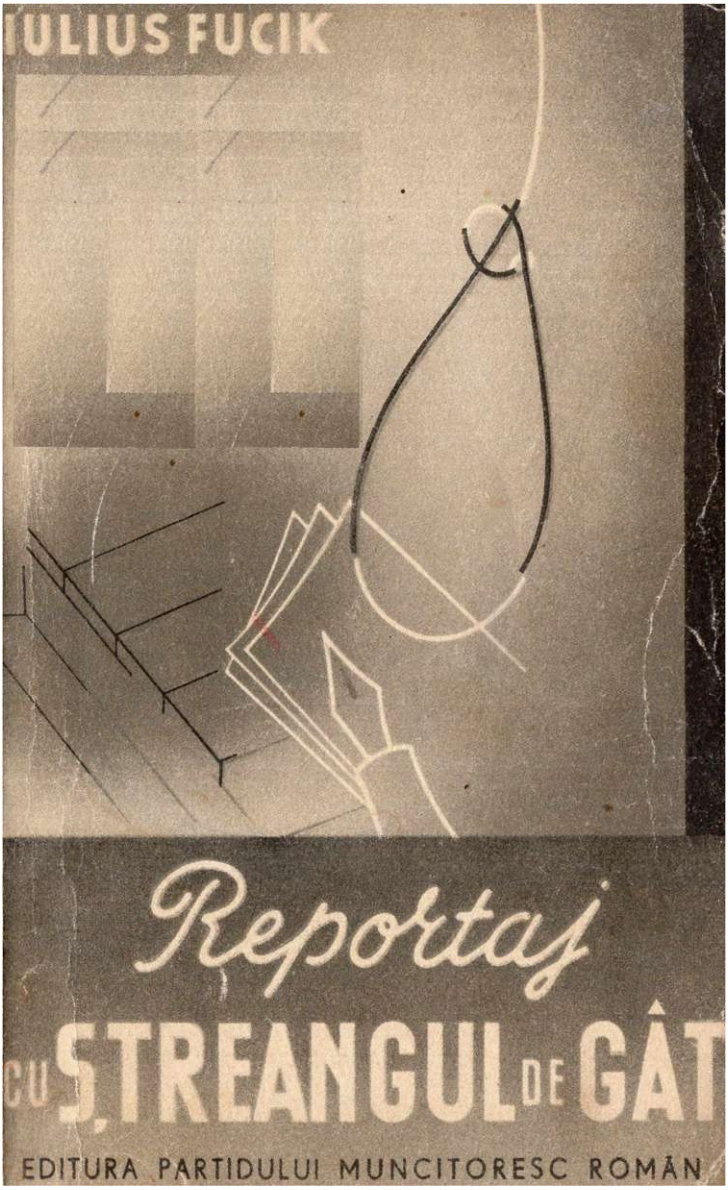

Fraze şi note subsol sărite:

I-a fost. sortit să nu se mai ridice niciodată de la pământ. – N.T.

2 Aceasta este tovarăşa mea de luptă… – *N.T.*

05

Testamentul meu.

N-am avut nimic în afară de bibliotecă. A fost distrusă de oamenii Gestapo-ului.

Am scris multe articole critice, literare şi politice, schiţe şi reportaje, recenzii de teatru. Multe din ac, stea n-au trăit decât o singură zi, murind odată cu ea. Să le lăsăm. Unele, însă, sunt şi astăzi actuale. Speram ca Gustina să pună ordine în toate. Acum sunt puţine speranţe. De aceea îl rog pe credinciosul meu prieten Lad Stoll să alcătuiască, din materialul meu, cinci cărţi:

1. Articole politice şi de polemică.

2. O culegere de reportaje din ţară.

1 „Placha”: sperioasă (limba cehă). – *N.T.*

1 Omule bagă de seamă! – *N.T.*

1 Sprinten (în limba germană). >*N. T.*..

Proletari din toate ţările, uniţi-vă

IULIUS FUCIK

REPORTAJ CU ŞTREANGUL DE GÂT

EDITURA PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN

1948

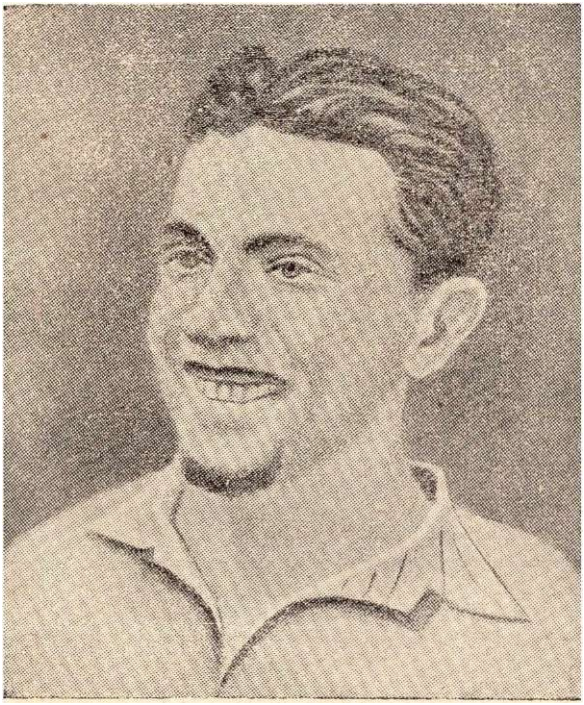

IULIUS FUCIK

Scris în închisoarea Gestapoului din Pancraţ, în primăvara anului 1943.

De la tovarăşii din lagărul de concentrare din Ravensbrück am aflat că în ziua de 25 August 1943, soţul meu, Iulius Fucik, redactor la „Rude pravo*" şi Tvorba, a fost condamnat la moarte de către tribunalul nazist din Berlin.*

Dar la întrebările mele despre ce s-a întâmplat cu el mai târziu, zidurile înalte ale lagărului au rămas mute.

În Mai 1945, după înfrângerea Germaniei hitleriste, deţinuţii pe care fasciştii nu izbutiseră încă să-i nimicească, cu toate chinurile la care i-au supus, sau să-i masacreze, au fost eliberaţi din închisori şi din lagărele de concentrare. Printre cei care şi-\au regăsit atunci Libertatea, am fost şi eu.

M-am reîntors în patria mea eliberată. La fel ca sute de mii de oameni care şi-au căutat şi continuă încă să-şi caute taţii, mamele, soţii, nevestele, copiii, azvârliţi în

nenumăratele camere de tortură ale ocupanţilor germani, primul meu gând a fosé să aflu ceva despre soţul meu.

Aşa am aflat că, două săptămâni după condamnare, în ziua de 8 Septembrie 1943, Iulius Fucik a fost executat ia Berlin.

Am aflat de asemenea că Iulius Fucik scrisese ceva în timpul cât a stat la Pancraţ, fiind ajutat de gardianul A. Kolinsky, care-i aducea în celulă hârtie şi creion şi care scotea apoi pe ascuns din închisoare foile scrise.

Am reuşit să dau de acest gardian. Am adunat filă cu filă notiţele din închisoare ale lui Iulius Fucik. Am aranjat în ordine paginile numerotate, care fuseseră ascunse în diferite locuri, pe la diferite persoane, şi acum ţi le prezint ţie, cititorule. Aceasta este cea din urmă carte a lui Iulius Fucik.

GUSTA FUCIK

Să stai încordat, cu mâinile proptite de genunchi şi cu privirea aţintită pe peretele îngălbenit al acestei camere din Palatul Pecek, rezervată celor aflaţi în prevenţie – iată o poziţie nu prea comodă pentru meditaţie. Dar poţi sili oare şi gândul să staa smirnă?

Cineva – nu mai ţin minte cine anume şi când – a poreclit odată camera celor ţinuţi în prevenţie în Palatul Pecek, ciniematograf. Minunată comparaţie. O încăpere largă, cu şase rânduri de bănci lungi, pe care oamenii stau nemişcaţi, iar în faţa lor – un perete gol, ca un ecran. Toate studiourile de cinema din lume laolaltă n-au înregistrat atâtea filme câte au fost proiectate pe acest perete de ochii celor care au aşteptat aici un nou interogator, noi chinuri sau moartea. Vieţi întregi şi episoade mărunte, filmul cu mame, soţii, copii, case devastate, filmul unei vieţi distruse, filmul unui tovarăş curajos, filmul unei trădări, filmul ultimului manifest răspândit, al sângelui care va curge din nou, imaginea unei puternice strângeri de mână, dovadă de încredere. Filme pline de groază şi hotnrâre, de ură şi iubire, de dor şi speranţă. Izolat de viaţă, fiecare vede zilnic moartea cu ochii. Dar nu fiecare renaşte.

Pe acest ecran mi-am văzut de sute de ori filmul vieţii cu mii şi mii de amănunte. Voi încerca deci să povestesc ce am văzut. Iar dacă şţreangul călăului se va strânge înainte ca eu să-mi fi terminat povestirea, vor rămâne milioane de oameni care să o completez e cu un „happy-end”.

Capitolul I

DOUĂZECI ŞI PATRU DE ORE

Zece fără cinci, 24 Aprilie a anului 1942, o minunată şi răcoroasă seară de primăvară.

Mă grăbesc, atât cât pot eu să mă grăbesc cu înfăţişarea aceasta a unui domn şchiop, solid şi respectabil; mă grăbesc deci să ajung la familia Ielinek înainte de a se închide poarta. Acolo mă aşteaptă Mirek, „aghiotantul” meu. Ştiu că de data aceasta nu-mi va comunica nimic important, şi nici eu n-am ce-i spune. Dar a nu merge la întâlnire înseamnă a provoca panică; şi n-aş vrea deloc ca străduinţele scumpilor mei Ielinek să rămână zadarnice.

Mi se oferă o ceaşcă de ceai. A venit şi Mirek şi împreună cu ei şi soţii Fried. Iarăşi o imprudenţă.

— Tovarăşi, îmi face plăcere să vă văd, dar nu – aşa, toţi împreună. Asta ne duce de-a dreptul la închisoare şi la moarte. Ori respectaţi regulile conspiraţiei, ori părăsiţi munca; altminteri vă primejduiţi şi pe voi şi pe ceilalţi. Aţi înţeles?

— Am înţeles.

— Ce mieari adus?

— Numărul pe Mai al ziarului „Rude pravo”.

— Bravo! Tu ai ceva, Mirek?

— Mai nimic. Nimic nou. Treaba merge bine…

— Bine. Ne vom revedea după 1 Mai. Vă anunţ cu la revedere!

— Încă o ceaşcă de ceai?

— Nu, nu, doamnă lelinek, suntem prea mulţi.

— Ei, numai o ceşcuţă, vă rog.

Din ceaiul proaspăt se ridică aburi.

Se aude soneria.

Acum, noaptea? Cine ar putea fi oare?

Oaspeţii sunt nerăbdători. Zgâlţâie uşa.

— Deschideţi! Poliţia!

Săriţi pe fereastră, repede! Fugiţi! Am un revolver, cu care voi acoperi fuga voastră.

E prea târziu! Oamenii Gestapoului stau sub ferestre cu revolverele în mâini. Agenţii smulg uşa din ţâţâni şi năvălesc în bucătărie, apoi în cameră. Unul, doi, trei… nouă inşi. Pe mine nu mă observă, căci stau în spatele lor, în colţul de după uşa pe care au dat-o de perete. Aş putea să trag d; aici. Dar nouă pistoale sunt îndreptate spre cele două femei şi trei bărbaţi neînarmaţi. Dacă trag, ei vor fi imediat împuşcaţi, dacă mă împuşc, ei tot vor fi ucişi de focurile ce se vor trag, 2. Dacă nu trag, vor sta închişi o jumătate de an sau un an, până ce va izbucni revoluţia, care le va aduce libertatea. Pentru Mirek şi pentru mine nu există scăpare, pe noi ne vor chinui… De la mine nu vor afla nimic dar de la Mirek? Omul care a luptat în Spania, care a stat doi ani într-un lagăr de concentrare din Franţa şi în timpul războiului s-a strecurat ilegr! din Franţa până la Praga – nu, într-un astfel de om poţi avea toată încrederea. Nu va trăda. Mai am două, cel mult trei secunde de gândire.

Dacă trag nu rezolv nimic; scap doar de schingiuiri, dar în schimb sacrific vieţile celor patru tovarăşi. Aşa este? Desigur!

M-am hotărât.

Ies din adăpost.

— Aaa, încă unul!

O primă lovitură în plin obraz. Cu asemenea lovituri poţi doborî un om.

— Hände hoch![1]

Încă o lovitură. Şi încă una.

Exact cum mi-am închipuit.

---

1 Sus mâinile! (scris în nemţeşte de autor). – N. T.

Locuinţa frumos aranjată se transformă într-o grămadă de sfărâmături şi de mobile răsturnate.

Alte lovituri cu pumnii, cu picioarele.

Marsch!

Sunt împins într-o maşină. Pistoalele sunt îndreptate asupra mea tot timpul. Pe drum, începe interogatoriul.

— Cine eşti?

— Profesorul Horak.

— Minţi!

Dau din umeri.

— Stai liniştit sau trag!

— Trageţi!

În loc de glonte, primesc un pumn.

Întâlnim un tramvai. Vagonul pare împodobit cu ghirlande albe. Ce-o fi? Un tramvai de nuntă acum, noaptea? Se vede că încep să aiurez

Palatul Pecek. Nu credeam să ajung viu aici. Urcăm aproape în fugă până la etajul al patrulea. Aici se află faimoasa secţiune II-A-l anticomunistă. Mi se pare că simt chiar oarecare curiozitate.

Agentul cel lung şi slab de la Gestapo, caiţ; a» condus lovitura, îşi vâră pistolul în toc şi mă duce îl a cancelarie. Îmi oferă o ţigară.

— Cine eşti?

— Profesorul Horak.

— Minţi!

Ceasul de la mâna lui arată oria unsprezece.

— Percheziţionaţi-l!

Începe percheziţia. Îmi smulg îmbrăcămintea.

— Are act de identitate!

— Pe ce nume?

— Profesorul Horak.

— Verificaţi!

Zbârnâie telefonul.

— Desigur. Nu este înscris. Actul este fals.

— Cine ţi l-a eliberat?

— Circumscripţia de poliţie.

O primă lovitură de baston. A doua. A treia. Să „le număr? Nu cred că voi avea vreodată nevoie de această statistică.

— Numele de familie? Răspunde1. Adresa? Răspun da! Cu cine te întâlneai? Răspunde! Care-ţi sunt gazdele conspirative? Răspunde! Răspunde! Răspunde! Altfel te facem praf!

Cam câte lovituri poate suporta un om sănătos?

La radio se anunţă miezul nopţii. Cafenelele se închid, cei din urmă clienţi întârziaţi se reîntorc acasă. Pe lângă câte o poartă mai întârzie perechi cărora nu le vine să se despartă. Agentul cel lung şi slab intră în cameră, zâmbind vesel:

— Totul e în ordine… domnule redactor? Cine le-a spus? Familia Ielinek? Fried? Dar ei nici nu-mi cunosc nume e de familie.

— Vezi, ştim tot. Vorbeşte! Hai, înţelege odată. Ce vocabular original! A înţelege = a trăda. N-am vrut să înţeleg.

— Legaţi-l! Şi luaţi-l în primire!

Ora unu. Ultimele tramvae se târăsc spre dee pouri, străzile sunt pustii, radio urează noapte bună tuturor zeloşilor săi ascultători.

— Cine mai face parte din Comitetul Central? Unde se află posturile voastre de radioemisiune? Dar tipografia unde e? Răspunde! Răspunde! Răspunde!

Acum îmi vine mai uşor să număr loviturile. Numai că mă dor buzele, de mult ce le muşc.

— Descălţaţi-l!

Mai simt încă durerea din tălpi. Cinci, şase, şapte, am senzaţia că bastonul răzbate până-n creieri.

Ora două. Praga doarme; poate că pe undeva scânceşte din somn un copil, sau un bărbat atinge uşor umărul femeii sale.

— Răspunde! Răspunde!

Ating cu limba gingiile, încerc să număr câţi dinţi mi-au mai rămas. Nu reuşesc. Doisprezece, cincisprezece, şaptesprezece? Nu, acesta e numărul agenţilor Gestapoului care-mi „iau interogatoriul”. Unii, după cât se vede, au şi obosit. Iar moartea nu mai vine.

t 17

Ora trei. Zarzavagii vin grăbiţi dinspre periferie spre pieţe, iar pe străzi apar măturătorii.

Se vede că îmi este dat să mai trăiesc o dimineaţă.

E adusă soţia mea.

— Dumneata îl cunoşti?

Îmi ling sângele ca ea să nu vadă… De fapt, e inutil; tot sunt plin de sânge, îmi picură chiar din vârful degetelor.

— Dumneata îl cunoşti?

— Nu, nu-l cunosc!

Spunând acestea, nici măcar o privire nu i-a trădat groaza. Draga de ea! Şi-a ţinut promisiunea de a nu mă recunoaşte niciodată, deşi acum nu mai are niciun rost. Totuşi, cine în a trădat?

Au dus-o. Mi-am luat rămas bun de la ea cu cea mai voia să privire de care eram capabil. Poate că nici nu era voioasă. Nu mai ştiu.

Ora patru. S-o fi luminat de zi? Nu s-o fi luminat încă? Ferestrele camuflate nu-mi dau niciun răspuns.

Am lovit pe cineva şi am căzut jos. Cineva tabără pe mine. Mă calcă – n picioare. Acum totul se va sfârşi repede. Agentul cel negru mă apucă de barbă şi rânjeşte răutăcios, arătându-mi un smoc de păr smuls. Asta este într-adevăr caraghios. Şi nu mai simt nicio durere.

Ora cinci, şase, şapte, zece, amiază, muncitorii se duc şi se întorc de la lucru, copiii se duc şi se întorc de la şcoală, în magazine se târguieşte, acasă se găteşte mâncare, mama îşi aduce aminte de mine, tovarăşii au şi aflat de arestarea mică şi iau toate măsurile de

prevedere… pentru cazul când aş vorbi… Nu, nu vă fie teamă, n-am să trădez, credeţi-mă. Şi sfârşitul e atât de aproape. Totul se petrece ca în vis, un vis greu, bolnăvicios. Loviturile curg una după alta, apoi se toarnă apă peste mine, iar lovituri şi iar: „Vorbeşte, vorbeşte, vorbeşte!” Şi eu tot nu pot muri. Mamă, mamă, de ce mai făcut atât de voinic?

Ziua e pe sfârşite. Ora cinci. Au obosit cu toţii. Mă mai lovesc din când în când, la intervale lungi, mai mult în virtutea inerţiei. Şi deodată, de departe, dintr-o depărtare nevăzută, se aude o voce molcomă, liniştită, blândă ca o mângâiere:

— Ei hat schön genug![2]

Şi iată-mă stând jos, masa din faţa mea se clatină ca pe vapor, cineva îmi întinde un pahar cu apă, un altul îmi oferă o ţigară, pe care n-am puterea s-o ţin, un altul încearcă să mă încalţe dar spune că ghetele nu mă încap, apoi cobor scara spre automobil, când purtat pe braţe, când pe propriile mele picioare; mergem, din nou un pistol se îndreaptă asupra mea. Îmi vine să râd, trecem din nou pe lângă tramvaiul împodobit cu ghirlande de flori albe; dar poate toate acestea nu sunt decât vis, delir, agonie sau, poate, chiar moartea. E greu să mori, mie însă nu-mi mai este greu; am devenit uşor ca fulgul; încă un suspin şi totul s-a sfârşit.

S-a sfârşit? Nu, încă nu s-a sfârşit, încă nu. Stau din nou pe picioare, da, da, stau, eu singur, fără sprijinul altora, iar drept în faţa mea un perete galben şi murdar, stropit – cu ce? Cu sânge, mi se pare… da, e sânge; încerc să-l întind cu degetul… se întinde, ei da, e proaspăt, e sângele m; u…

Cineva din spate mă loveşte în cap şi-mi ordonă să ridic sus mâinile şi să mă las pe vine; la a treia încercare cad jos.

Lunganul din S.S. stă deasupra mea şi se sileşte să mă ridice înghiontindu-mă; muncă zadarnică; cineva mă

2 Ii e deajuns! (germană). – N. T.

stropeşte din nou cu apă, iar mă aşez; o femeie îmi întinde o doctorie şi mă întreabă ce mă doare; am impresia că toată durerea mi s-a strâns la inimă.

— Tu n-ai mimă, spune lunganul de S.S.-ist.

— Ei, na! – fac eu, şi simt o neaşteptată mândrie că am mai avut putere să iau apărarea inimii mele.

Din nou dispar toate: şi peretele şi femeia şi lunganul de S.S.-ist...

În faţa mea o uşă deschisă. E uşa celulei. S.S.-istul cel gras mă târăşte înăuntru, smulge de pe mine zdrenţele cămăşii, mă aşază pe o saltea de paie, îmi pipăie corpul umflat şi porunceşte să mi se pună comprese.

— Ia te uită, fac e el către celălalt, dând din cap – ce sunt ei în stare să facă dintr-un om!

Şi din nou, de departe, din depărtări nevăzute, aud o voce molcomă:

Nu o mai duce până dimineaţă.

E zece fără cinci. O minunată seară caldă de primăvară.

— 25 Aprilie 1942.

Capitolul II

ÎN LUPTĂ CU MOARTEA

„Când lumina ochilor se va stinge şi sufletul trupul va părăsi...”

Doi oameni, cu mâinile împreunate pe pântece, se învârtesc încet şi greoi sub bolţile albe ale capelei cântând cu voci tărăgănate şi discordante melodia tristă, bisericească.

„... Domnul ne va chema acolo unde nu este întuneric...”

A murit cineva. Cine oare? încerc să-mi întorc capul. Am să văd, probabil, un sicriu cu un mort şi două lumânări la căpătâiu.

„... Domnul ne va chema acolo unde nu este întuneric...”

M-am întors cu greu. Nu văd însă nimic. Nu e nimeni

– numai ei şi cu mine. Atunci cui îi cântă prohodul?

„… acolo unde mereu străluceşte Steaua Domnului”.

Prohod. Un prohod adevărat. Dar pe cine îl înmormântează oare? Aici, în afară de mine şi ei nu mai e nimeni. Desigur, eu sunt! Vasăzică, asist la înmormântarea mea. Staţi, oameni buni, nu se poate! N-am murit, trăiesc. Vedeţi doar că vă privesc, vă vorbesc. Opriţi-vă! Nu mă înmormântaţi!

„Luând ultimul rămas-bun de la toţi cei ce ne sunt dmgi…”

Ei nu mă aud. Să fie oare surzi? Vorbesc eu oare chiar atât de încet? Sau am murit cu adevărat şi vocea mea imaterială nu ajunge până la ei? Iar corpul meu zace aici nemişcat, asistând la propria mi înmormântare… E caraghios.

„… cu speranţa către ceruri ne ridicăm privirea…”

Îmi reamintesc ce s-a întâmplat. Am fost ridicat cu greu şi îmbrăcat, apoi am fost dus pe o targă, bocăniturile cizmelor grele ţintuite şi potcovite răsunau prin sală. Apoi… asta e tot. Restul, nu-mi amintesc.

„… unde nu este întuneric…”

Prostii. Trăiesc. Simt vag durere şi sete. Morţilor doar nu le e sete. Îmi încordez toate puterile, încerc să mişc mâna, şi un glas străin, care nu era glasul meu, rosteşte: – Apă!

În sfârşit. Cei doi oameni au încercat a se învârti în jurul meu. Ei se apleacă asupra mea, unul din ei îmi ridică capul şi-mi duce la buze un ulcior cu apă.

— Prietene, ar trebui să mănânci ceva. De două zile şi de două nopţi tot bei mereu…

Ce tot spune? Două zile? Dar ce e astăzi?

— Luni.

Luni. Şi eu am fost arestat Vineri. Îmi vâjâie capul! Ce apă bună. Să dorm! Lăsaţi-mă să dorm! O picătură a tulburat oglinda limpede a fântânii. Uite izvorul din poieniţa de munte. Da, este izvorul de lângă căsuţa pădurarului de la Roklan. O ploaie măruntă susură printre

frunzele copacilor… Ce vis dulce…

…Când mă deştept din nou, e deja Marţi seara. Un câine stă aplecat peste mine. E un câine lup. Mă priveşte fix cu ochii lui frumoşi şi inteligenţi şi mă întreabă:

— Unde ai locuit?

Nu, nu câinele mi-a pus întrebarea; era un alt glas. Încă cineva se aplecă deasupra mea. Văd o pereche de cizme, încă o pereche, nişte pantaloni soldăţeşti. Dar nu reuşesc să-mi ridic privirea mai sus; îmi vâjâie capul. Toate acestea n-au nicio importanţă, lăsaţi-mă să dorm…

Miercuri.

Cei doi care cântau prohodul stau lângă masă şi mănâncă din nişte străchini de lut. Acum îi pot distinge. Unul este ceva mai tânăr decât celălalt. Nu seamănă a călugări. Nici capela nu mai este capelă, ci o celulă de închisoare, ca oricare alta: o duşumea de scânduri, o uşă grea, întunecată…

Se aude cheia în broasca uşii; cei doi sar în picioare şi iau poziţia de drepţi; intră doi S.S.-işti şi ordonă să fiu îmbrăcat – n-aş fi crezut niciodată că îmbrăcatul unei mâneci şi al unui pantalon poate cauza atâta durere – sunt pus pe targă şi transportat jos pe scări. Bocăniturile cizme, or grele ţintuite răsună pe săli… Am mai făcut odată drumul acesta. Unde o fi ducând acest drum? în ce iad?

În semiîntunaricul cancelariei atât de neospitaliere, targa e pusă jos, şi o voce blândă traduce în cehă răcnetele sălbatice ale nemţilor:

— O cunoşti?

Îmi sprijin bărbia în palmă. Lângă targă, o fată cu faţa rotundă. Stă mândră, dreaptă, cu capul ridicat, fără provocare, dar cu demnitate. Numai ochii îi sunt puţin aplecaţi în jos, atât cât să mă vadă şi să mă salute cu privirea.

Nu o cunosc.

Îmi amintesc că o zărisem în acăt în noaptea aceea de nebunie din Palatul Pecek. Acuma ne vedem pentru a doua oară. Îmi pare rău că o a treia întâlnire nu mai poate

avea loc, dar tare aş vrea să-i strâng mâna cu recunoştinţă, pentru demnitatea cu care stătea în faţa lor. Era soţia lui Arnost Lorenz. A fost executată chiar în primele zile ale stării de asediu din anul 1942.

— Pe astălaltă, fără îndoială că o cunoşti.

Anicica Jirasek! Dumnezeule, Anica, dar dumneata cum ai ajuns aici? Nu, nu, n-am pronunţat numele dumitale, nu mă cunoşti şi nu te cunosc, înţelegi, nu ne cunoaştem!

— Nu o cunosc.

— Înţelege odată, omule!

— Nu o cunosc.

— Înliu, dar este inutil – face Anicica, şi numai după mişcarea abia perceptibilă a degetelor ce mototoleau batista, se poate vedea cât e de emoţionată – este inutil. Am fost denunţată.

— De cine?

— Tăcere! – o întrerup ei şi o împing brusc, când ea se apleacă şi-mi întinde mâna.

Anicica!

Nu mai aud celelalte întrebări.

Mi se pare că privesc toate acestea de la distanţă, fără a mai simţi vreo durere, ca şi când n-aş fi decât un spectator; aud cum doi S.S.-işti mă duc înapoi în celulă, scuturând cu brutalitate targa, şi cum mă întreabă rânjind dacă nu m-aş simţi mai bine legănat de un ştreang.

Joi.

Încep de-acum să recunosc lucrurile din jurul meu. Unul dintre tovarăşii mei de celulă se numeşte Karel. Celuilalt mai în vârstă îi zice „tătucul”. Povesteşte ceva despre el, dar în capul meu totul se încurcă, o mină, copii în bănci, s-aude clopotul, n-o fi oare un incendiu? Se pare că sunt vizitat zilnic de un medic şi de un felcer S.S.-ist. Chipurile, starea mea nu e chiar atât de rea; în curând voi fi iarăşi zdravăn. Cel puţin aşa repetă mereu „tătucul”, iar Karel se străduieşte într-atât să-i ţină isonul, încât cu toată starea mea îmi dau seama că vor să mă consoleze. Ce

băieţi buni! Regret mult că nu le pot da crezare.

După amiază.

Uşa celulei se deschide şi, fără zgomot, tiptil în vârful degetelor, se strecoară câinele înăuntru; se opreşte la căpătâiul meu şi iar mă priveşte fix. Alături apar din nou două perechi de cizme – acum ştiu cine sunt oamenii aceştia: o pereche de cizme aparţin stăpânului câinelui, supraveghetorul închisorii din Pancraţ; cealaltă, şefului secţiei II-A-1, care mi-a luat interogatoriul în noaptea aceea >şi încă o siluetă în pantaloni civili. Privirea-mi alunecă pe pantaloni în sus – da, îl cunosc şi pe el, este agentul Gestapoului, omul lung şi slab, care a condus arestarea mea. Se aşază pe scaun şi interogatoriul începe:

— „Ai pierdut partida, gândeşte-te măcar la fine. Vorbeşte!

Îmi oferă o ţigară. O refuz. De altfel nici n-aş putea s-o ţin între degete.

— Cât timp ai locuit la Baxa?

La Baxa! Drace, ştiu şi asta! Cine le-o fi spus oare?

— Vezi că ştim tot. Vorbeşte!

Dacă ştiţi totul, atunci ce rost mai are să vorbesc eu! Am trăit cinstit până acum şi vreau să fiu cinstit până la urmă.

Interogatoriul durează o oră. Cel care interoghează nu strigă; repetă cu multă răbdare aceeaşi întrebare, apoi, neprimind răspuns, pune a doua. a treia, a zecea.

— Ce naiba, nu înţelegi? s-a terminat, aţi pierdut cu toţii partida.

— Numai eu am pierdut.

— Mai crezi în victoria Comunei?

— Desigur.

— Mai crede – întrebă în nemţeşte şeful secţiunii, iar lunganul de agent îi traduce – mai crede în victoria Rusiei?

— Sigur. Nici nu poate fi altfel.

Am obosit. Îmi încordasem toate puterile ca să fiu în

gardă, iar acum conştiinţa mă părăseşte, ca sângele ce se scurge dintr-o rană adâncă. Simt că în ultimul moment mi se întinde o mână – se vede că temnicerii au observat pe obrazul meu pecetea morţii. În unele ţări călăii obişnuiau să sărute înainte da execuţie pe cel condamnat la moarte.

Seara.

În jurul meu se învârtesc doi oameni cu mâinile împreunate, cântând cu voci tărăgănate şi discordante:

„Când lumina ochilor se va stinge şi sufletul…"

Ei, oameni buni, ia lăsaţi asta! O fi el bun la ceva cântecul vostru, dar astăzi, astăzi e ajunul lui 1 Mai, al celei mai frumoase şi mai vesele sărbători de pe pământ. Încerc să cânt ceva vesel, dar, după cât se vede, cântecul meu sună lugubru, fiindcă văd pe Karel întorcându-şi faţa, iar pe tătucu ştergându-şi ochii. Dar nu capitulez, am să cânt mai departe până ce au să mă acompanieze şi ei. Adorm mulţumit.

Dimineaţa lui 1 Mai. Zorile.

Orologiul din turnul închisorii a bătut de trei ori. Pentru prima dată aud clar bătaia ceasului. Pentru prima dată deia arestarea mea mi-am revenit complet în fire. Prin fereastra deschisă pătrunde zefirul, adierea lui răcoreşte salteaua de pe duşumea, ale cărei paie îmi înţeapă pieptul şi pântecele. Fiecare fibră a corpu ui meu mă doare în alt chip. Abia mai respir. Deodată, ca şi cum s-ar fi deschis brusc o fereastră, un gând îmi apare luminos: acesta este sfârşitul. Mor.

Te aştept cam de multişor, moarte. Dr; pt să-ţi spun, nădăjduiam c'o să ne întâlnim peste mulţi ani, că voi mai trăi liber, ca să muncesc şi să iubesc mult, să cânt şi să cutreier lumea. Abiia acum am devenit un om cu adevărat matur. Simţeam în mine atâta forţă. N o mai am. S-a sfârşit.

Am iubit viaţa şi m-am avântat în luptă pentru ea. V-am iubit pe voi, oameni, şi eram fericit când răspundeaţi dragostei mele. şi sufeream când nu eram înţeles. Voi toţi cărora v-am adus vreo jignire, iertaţi-mă, iar voi cei cărora

v-am putut aduce vreo bucurie, uitaţi-mă! Auzul numelui meu să nu întristeze pe nimeni. Acesta mi-e testamentul. Vi-l las vouă, tată, mamă şi surori, ţie, Gusta mea, vouă, tovarăşi, tuturor celor pe care v-am iubit. Dacă lacrimile vă pot uşura, plângeţi-mă o clipă. Dar nu mă compătimiţi. Am trăit pentru o viaţă plină de bucurii, mor pentru ea şi ar fi nedrept să-mi puneţi pe mormânt îngerul durerii.

1 Mai! Altă dată, la ora aceasta, noi cei de la periferiile oraşelor eram în picioare şi desfăşuram drapelele noastre. La această oră, pe străzile Moscovei păşeau primele şiruri de trupe ce se îndreptau spre Piaţa Roşie. Astăzi, la aceeaşi oră, milioane de oameni duc ultima luptă pentru libertatea omenirii. Mii şi mii dintre ei vor cădea în această luptă.

Unul dintre aceştia sunt şi eu. Să fii unul dintre ostaşii luptei finale, ce minunat!

Dar agonia nu-i frumoasă deloc. Mă sufoc. N-am destul aer. Aud cum îmi horcăie şi-mi gâlgie în gâtlej. Numai să nu-mi trezesc tovarăşii. De mi-aş putea uda gâtlejul cu o înghiţitură de apă... Dar toată apa din cană a fost băută. La vreo şase paşi de mine, în lighianul din colţul camerei, este apă. Voi avea oare atâta putere ca să ajung până acolo?

Mă târăsc încet pe burtă, cu precauţie, ca şi cum lucrul cel mai important când mori ar fi să nu trezeşti pe nimeni. Am ajuns. Beau de mă înec.

Nu ştiu cât a durat aceasta, cât timp mi-a trebuit ca să mă târăsc înapoi. Sunt pe punctul de a-mi pierde iar cunoştinţa. Îmi caut pulsul şi nu-l găsesc. Inima mi s-a urcat până în gât şi a căzut brusc în jos. Cad şi eu. Şi în cădere aud vocea lui Karel:

— Tătucule, tătucule! Bietul om, moare!

Dimineaţa a venit medicul.

Am aflat aceasta mult mai târziu. M’a examinat şi a clătinat din cap. S-a întors apoi ia el în birou, a rupt formularul cu raportul de deces, pe care-l completase încă din ajun, zicând cu respectul unuia care e specialist: – Ăsta

e cal, nu om!

Capitolul *III*

CELULA 267

Şapte paşi de la uşă până la fereastră, şapte paşi de la fereastră până la uşă.

Asta o ştiu bine.

De câte ori n-am măsurat distanţa pe duşumeaua de scânduri a celulei din închisoarea Pancraţ! O cunoşteam, că doar mai stătusem odată aici, pentru faptul că văzusem prea limpede cât de funestă era pentru popor politica industriaşilor şi negustorilor cehi. Poporul meu este astăzi crucificat; pe sală, dincolo de uşă, se plimbă temnicerii nemţi, iar undeva dincolo de zidurile închisorii, trăgători de sfori anonimi împletesc iarăşi firul trădării. Câte secole îi vor trebui omului ca să poată înţelege ce se petrece în jurul! lui? Prin câte mii de celule de închisoare a trecut omenirea în drumul ei spre progres? Şi prin câte va mai trece? Sfinte Dumnezeule, sfârşitul drumului spre izbăvirea omenirii nu se zăreşte încă. Şi totuşi lumea nu mai e cufundată în letargie, nu mai doarme!

Şapte paşi înainte, şapte înapoi. Lângă un perete, un pat demontabil, pe peretele celălalt o policioară sărăcăcioasă, de un roşu murdar; pe ea nişte vase de pământ. Da, toate acestea îmi sunt familiare. E drept, de când le-am văzut ultima oară, s-au făcut unele perfecţionări tehnice: s-a instalat caloriferul, iar hârdăul a fost înlocuit cu o chiuvetă. Dar, ceea ce este mai important, e că şi oamenii s-au mecanizat. Deţinuţii trebuie să fie nişte automate. Când cineva apasă pe buton, adică face să sune cheia în broască, deţinuţii sar în picioare, oricare le-ar fi ocupaţia, şi iau poziţia de drepţi; uşa se deschide şi starostele celulei îi dă drumul dintr-o răsuflare:

„Achtung! În cameradouăsuteşasezecişişaptesunt treideţinuţiallesinordnung”.

Aşadar: 267. Aceasta e celula noastră. La noi, însă, automatul e defect: numai doi inşi sar în picioare. Eu zac pe saltea lângă geam, cu faţa în jos, o săptămână, două, o

lună, o lună şi jumătate, şi apoi înviez: pot deja să-mi întorc capul şi să-mi ridic mâna, mă înalţ în coate şi încerc chiar să mă întorc pe spate… Desigur e mai uşor să scrii asta decât s-o trăieşti.

Şi celulă a suferit schimbări. În locul cifrei trei de pe uşă, atârnă cifra doi, suntem acum numai doi. A dispărut Karel, cel mai tânăr dintre cei doi tovarăşi care îmi cântaseră prohodul. N'a rămas decât amintirea sufletului său bun. De fapt, îmi amintesc foarte vag doar de ultimele două zile ale şederi lui cu noi. Îmi povestea cu multă răbdare întâmplări de-ale lui, iar eu adormeam mereu în timpul povestirii.

Îl chema Karel Maleţ, de profesiune mecanic, lucra la ascensor într-o mină undeva în apropierea oraşului Hudliţ şi aducea pe ascuns de acolo material exploziv, pentru noi cei din ilegalitate. E arestat de aproape doi ani şi acum va fi înaintat probabil chiar tribunalului din Berlin. E un grup întreg de arestaţi pentru această afacere. N-aş vrea să mă gândesc la ce o să li se întâmple. Karel are soţie şi doi copii, şi ţine la ei, ţine foarte mult – dar trebuia să-mi fac datoria, înţelegi dumneata, altfel nu se putea.

Stă lângă mine tot timpul şi-şi dă silinţa să mă forţeze să mănânc. Nu pot. E Sâmbătă – sunt opt zile de când am fost închis – şi recurge la o măsură extremă: raportează plutonierului-felcer al închisorii că în tot timpul acela eu n-am mâncat nimic. Plutonierul, un om în uniforma de S.S., fără ştirea căruia medicul ceh n-are voie să prescrie nici măcar aspirină, îmi aduce el singur un castron cu supă de spital şi stă lângă mine până mănânc totul. Karel este foarte mulţumit de rezultatul intervenţiei lui, şi a doua zi mă îndoapă chiar el cu un castron de supă duminicală.

Cu felul al doilea, însă, nimic de făcut: gingiile umflate nu sunt în stare să mestece nici măcar cartofii fierţi ai gulaşului duminical, iar gâtul umflat refuză să înghită o bucată ceva mai compactă.

— Auzi dumneata, să nu mănânce el nici gulaşul! – se plânge Karel aplecat deasupra mea şi clatină din cap.

Apoi se apucă şi mănâncă cu poftă porţia, împărţind-o cinstit cu „tătucul”.

Ah, voi care n-aţi avut prilejul să trăiţi în anul 1942 la Pancraţ, nu ştiţi şi n-aveţi de unde să ştiţi ce înseamnă gulaşul! Chiar în timpurile cele mai grele, când tuturor deţinuţilor le chiorăiau maţele de foame, când la duşuri se perindau nişte schelete ambulante, când fiecare sorbea cu ochii porţia tovarăşului, când terciul dezgustător subţiat cu un sos de roşii părea o delicatesă mult râvnită, în aceste timpuri grele, cădea în castroanele noastre, regulat, de două ori pe săptămână – Joia şi Duminica – câte o porţie de cartofi stropită cu o lingură de sos de carne în care înotau câteva fire de carne. Aşa ceva era ca n basme. Dar nu numai atât: gulaşul era amintirea palpabilă a unei vieţi omeneşti, era, în această atmosferă monstruos denaturată a închisorii Gestapoului, ceva civil, ceva normal. Ceva despre care se vorbea cu deliciu, ah, cine ar putea înţelege ce însemnătate poate avea o lingură de sos bun, condimentată cu oroarea morţii lente.

Acum înţeleg prea bine exclamaţia lui Karel: Să nu mănânce el nici gulaşul! Ce altă prevestire mai convingătoare a apropiatei mele morţi?

În aceeaşi noapte, pe la orele două, Karel e deşteptat. I se ordonă ca în cinci minute să se pregătească de plecare. Ca şi cum avea să plece pentru câtva timp undeva pe aproape, ca şi cum nu l-ar fi aşteptat drumul spre capătul vieţii, spre o altă închisoare, spre un lagăr de concentrare, spre locul de execuţie, cine mai ştie unde. Karel mai găseşte răgaz să se aplece deasupra saltelei mele, să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute pe frunte. Din coridor, un strigăt aspru îi aduce îndată aminte că la Pancraţ nu e loc pentru asemenea sentimente.

Karel se îndreaptă în grabă spre uşă, broasca ţăcăne odată sec…

…şi în celulă am rămas numai doi. Ne vom mai revedea vreodată prietene? Şi noi, cei rămaşi, când ne vom despărţi? Care din noi va părăsi primul această celulă?

Unde va pleca? Cine-l va chema oare? Gardianul în uniformă de S.S., sau chiar moartea, fără uniformă?

Scriu acum, pătruns şi răscolit încă de sentimentele şi emoţiile acestei prime despărţiri. A trecut un an de atunci, şi gândurile mele care l-au însoţit pe tovarăşul Karel revin mereu, mă obsedează uneori. Cifra „2” de pe uşa celulei a fost înlocuită cu, 3”, înlocuită iar cu, 2”, apoi din nou apărea, 3”, 2”, 3”, 2”, mereu sosesc şi pleacă noi deţinuţi, şi numai cei doi, care au fost prima dată împreună în celula 267, nu sunt despărţiţi linul de celălalt: „Tătucul” şi eu.

„Tătucul” este învăţătorul Josef Peşek, om de 60 de ani, director de şcoală. L-au arestat cu 85 de zile înaintea mea, pentru complot împotriva imperiului german, deoarece participase la redactarea proiectului de reformă a şcolii cehe libere.

„Tătucul” – este…

Dar cum te încumeţi tu să-l descrii? E foarte greu! Doi oameni, o celulă şi un an de viaţă. În tot acest an au căzut ghilimelele de la cuvântul „tătucul”, în tot acest an cei doi deţinuţi de vârste diferite au devenit cu adevărat tată şi fiu, în tot acest an ne-am învăţat reciproc obiceiurile, expresiile favorite, ba chiar şi intonaţiile. Încearcă să deosebeşti acum ce este al meu şi ce este al lui, cu ce a venit el în celulă şi cu ce am venit eu!

Nopţi întregi a vegheat asupră-mi, alungând cu comprese ude moartea care-mi da târcoale. Curăţa cu abnegaţie puroiul rănilor mele şi niciodată nu se arăta scârbit de mirosul de hoit pe care îl răspândea salteaua mea. Îmi spăla şi îmi cârpea zdrenţele jalnice ale cămăşii, victima primului interogatoriu, iar când aceasta s-a destrămat cu totul, în a îmbrăcat cu cămaşa lui. Mi-a adus, cu riscul de a fi încarcerat, o margaretă şi un firişor de iarbă, rupte din curtea închisorii în timpul plimbării de dimineaţă, de o jumătate de oră. De câte ori eram scos la un nou interogatoriu, mă însoţea cu privirea lui mângâietoare, iar când mă întorceam, punea din nou

comprese pe rănile mele proaspete. Aştepta să mă întorc de la interogatoriu, şi nu se culca până nu mă culca pe mine şi mă învelea grijuliu cu pătura.

Aşa a început prietenia noastră. Ea nu s-a schimbat nici mai târziu, când am ajuns să mă ţin singur pe picioare şi să mă achit de obligaţiile mele de fiu.

Nu poţi însă să descrii totul aşa, dintr-o răsuflare. În anul acela, în celula 267 viaţa palpita din plin, şi tătucul trăia şi el, în felul lui, toate întâmplările. Toate acestea trebuie povestite, şi povestea mea nu s-a isprăvit încă. (Ceea ce sună oarecum ca o speranţă.)

Viaţa din celula 267 palpita din plin. Aproape la fiecare oră se deschidea uşa şi intrau gardienii.

Aceasta făcea parte din supravegherea strictă, prevăzută de regulament, a periculosului criminak comunist, dar în afară de aceasta, eu stârneam curiozitate. În închisoare, adeseori, oamenii mureau cu zile. Dar foarte rar se întâmpla să nu moară acela de care toţi erau siguri c'o să moară. În celula noastră veneau chiar şi gardienii de la celelalte etaje, ca să mă vadă, intrau în vorbă cu mine, sau ridicau în tăcere pătura şi îmi examinau rănile, cu aere de cunoscători. Apoi, potrivit caracterului fiecăruia, glumeau cinic pe socoteala mea, ori luau un ton prietenesc. Unul dintre aceştia noi l-am poreclit Morarul – venea mai des ca ceilalţi şi, rânjind, întreba dacă „diavolul roşu" n-are nevoie de ceva. „Nu, mulţumesc, n-am nevoie de nimic", era răspunsul. După câteva zile, Morarul hotărăşte că „diavolul roşu" are totuşi nevoie de ceva, şi anume: să se bărbierească. Şi aduce un frizer.

Acesta este cel dintâi deţinut din altă celulă cu care fac cunoştinţă aici: tovarăşul Bocek. Zelul Morarului se dovedeşte un prost serviciu: tătucul îmi sprijină capul, iar Bocek, aşezându-se pe paiele aşternutului meu, încearcă cu o maşină de ras cu lama uzată să taie o cărare în desişul bărbii mele. Mâinile-i tremură şi ochii i se umezesc. Este sigur că bărbiereşte pe un muribund. Caut să-l întăresc: – Nu-ţi pierde cumpătul, prietene! Dacă am rezistat eu la

interogatoriul din Palatul Pecek, voi rezista şi la bărbieritul tău.

Puterile mă părăsesc însă, şi amândoi suntem nevoiţi să ne odihnim în câteva rânduri.

După vreo două zile fac cunoştinţă cu alţi doi deţinuţi. Domnii comisari din Palatul Pecek nu mai au răbdare; trimit după mine, şi pentru că felcerul scrie de fiecare dată pe citaţie „Transportunfähig" (inapt pentru deplasare), dau ordin să fiu adus prin orice mijloc. Şi iată că doi deţinuţi în haine de serviciu aşază o targă lângă uşa noastră. Tătuciil mă îmbracă cu greu, tovarăşii mă pun pe targă şi plecăm. Când coborâm scara, unul din ei se apleacă spre mine şi zice:

— Nu – ţi pierde curajul!

Apoi, cu voce mai scăzută, îmi comunică în câteva cuvinte noutăţile.

— Cutare şi cutare!

De data aceasta nu zăbovim mult în cancelarie. Sunt transportat mai departe spre ieşire, printr-un coridor lung. Coridorul e plin de lume; astăzi e Joi, ziua când se permite rudelor să vină să ia rufele deţinuţilor. Toată lumea întoarce capul spre procesiunea cu targa, toate privirile exprimă milă şi compătimire; aceasta nu-mi convine. Ridic o mână şi strâng pumnul. Poate că lumea de pe coridor va vedea şi va înţelege salutul meu. Îmi dau seama de naivitatea gestului. Dar nu mă simt capabil de nimic altceva, nu am putere.

În curtea închisorii targa e urcată pe un camion. Lângă şofer s-au aşezat doi S.S.-işti, şi alţi doi, cu mâna pe tocul revolverului, la căpătâiul meu. Pornim. Drumul e departe de a fi ideal; o groapă, o a doua groapă, n-am făcut nici 200 metri, că mi-am şi pierdut cunoştinţa. Nostimă călătorie! O maşină de cinci tone prevăzută pentru treizeci de deţinuţi consumă benzină pentru un singur deţinut. Patru S.S.-işti, aruncând priviri fioroase împrejur, păzesc un trup în nesimţire, ca să nu evadeze.

A doua zi, comedia se repetă. De data aceasta, am

rezistat chiar până la Palatul Pecek. Interogatoriul a fost scurt. Comisarul Friederich în a atins cam puţin delicat, şi la întoarcere am fost din nou transportat în nesimţire.

Au venit apoi zile când nu mai încăpea nicio îndoială că trăiesc: durerea, soră bună cu viaţa, îmi amintea în mod foarte palpabil de acest lucru. Închisoarea aflase deja că, prin nu ştiu ce întâmplare, scăpasem cu viaţă, şi-mi trimitea salutul ei. Îl primeam prin pereţi, prin care se transmiteau ciocănituri înfundate. Citeam acest salut în ochii oamenilor de serviciu care îmi aduceau mâncarea.

Numai soţia mea nu ştia nimic despre mine. Trăia izolată într-o celulă de care ne despărţea doar un etaj. În durerea ei, nu-şi pierduse speranţa, până în ziua când, în timpul plimbării de dimineaţă, i-a şoptit o vecină că, în urma bătăilor crunte primite la interogatoriu, am murit în celulă. Gusta păşea prin curte, fără a-şi da seama de ceea ce se întâmplă în jurul ei; cotul i se învârtea pe dinaintea ochilor; n-o putea tulbura nici paznica, care o împingea la locul ei, lovind-o în obraz. Oare ce vedeau, pe pereţii albi ai celulei, ochii ei fără lacrimi, ochii ei mari şi buni? A doua zi un alt zvon: că n-am murit din bătaie, dar că n-am mai putut suporta chinurile şi că m-am spânzurat în celulă.

Eu zăceam în acest timp pe o saltea soioasă şi mă străduiam în fiecare dimineaţă să mă întorc pe o parte şi să cânt pentru Gusta cântecele care îl plăceau cel mai mult. Cum putea să nu le audă, când puneam în ele atâta suflet?

Acum ştie de mine, mi-aude cântecele, deşi suntem departe unul de altul. Gardienii din închisoare ştiu şi s-au obişnuit şi ei cu gândul că celula 267 cântă. Oamenii de serviciu nu mai bat la uşă, ca să fie linişte.

Celula 267 cântă. Toată viaţa mea am cântat şi nu ştiu ce în ar putea sili să nu mai cânt, tocmai acum înaintea sfârşitului, când simt viaţa cu o deosebită intensitate. Dar tătucul Peşek? Minunat: şi lui îi place grozav să cânte. Nu are ureche, nici voce şi niciun fel de memorie muzicală, însă iubeşte cântecul cu o dragoste

frumoasă şi statornică. Găseşte în el atâta bucurie, încât nu mai observ cum sare de la un ton la altul şi cum se încăpăţânează să ia un „sol” acolo unde trebuie un „la”. Cântăm. Cântăm ori de câte ori ne apucă un dor, cântăm ori de câte ori se arată o zi cu soare; cu cântec îl conducem pe tovarăşul pe care probabil nu-l vom mai vedea niciodată, cu cântec salutăm veştile bune de la Răsărit; cântăm pentru a ne consola, şi cântăm de bucurie, aşa cum cântă oamenii de când e lumea, şi vor cânta cât va mai fi viaţă.

Nu este viaţă fără cântec, aşa cum fără soare nu există viaţă. Şi nevoia noastră de cântec e cu atât mai mare cu cât la noi nu pătrunde scarele: celula 267 dă spre Nord. Doar uneori vara, pe peretele dinspre Răsărit al celulei, odată cu umbra gratiilor, se furişează cât o rază de soare. Tătucui stă în picioare, rezemat de pat, urmărind petele trecătoare de lumină... şi privirea lui e tristă, cea mai tristă din câte am văzut vreodată.

Soare! Cu câtă dărnicie îşi revarsă strălucirea lui orbitoare acest vrăjitor cu chip rotund, câte minuni face el să apară înaintea ochilor omeneşti. Şi cu toate acestea, cât de puţini au parte de lumina soarelui. Soarele va străluci, va străluci, şi oamenii vor trăi în lumina razelor lui. Ce minunat e să-ţi poţi da seama de acest lucru! Şi totuşi, aş mai vrea să ştiu ceva. De bună seamă e ceva mult mai puţin important: va străluci el oare vreodată şi pentru noi?

Celula noastră dă spre Nord. Numai vara, când e câte o zi senină, vedem uneori cum asfinţeşte soarele. O, tătucule, ce mult aş vrea să mai văd odată un răsărit de soare.

Capitolul IV
CAMERA „PATRUSUTE

Învierea din morţi e un fenomen cu totul aparte. E ceva unic, încât e foarte greu să-l redai prin cuvinte. Cât de atrăgătoare ţi se pare lumea când te trezeşti într-o bună zi, după un somn binefăcător. Dar după ce te-ai sculat de pe patul morţii, cât de frumoasă îţi pare ziua; frumoasă ca

niciodată, simţi că ai dormit minunat. Crezi câteodată că ştii să apreciezi viaţa. Dar după învierea din morţi, parcă, la un semn al regizorului s-au aprins deodată toate reflectoarele şi scena este inundată de lumină. Credeai până atunci că ai vederea bună. Dar înviind din morţi, vezi lumea ca şi cum ai privi-o cu telescopul şi cu microscopul. Învierea din morţi este un fenomen de primăvară: ea îţi descoperă un farmec nebănuit, până şi în lucrurile cele mai obişnuite.

Aşa este chiar şi atunci când ştii că toate acestea sunt efemere. Chiar şi atunci când toată bogăţia şi varietatea lumii înconjurătoare se reduc la o celulă din Pancraţ.

A sosit ziua să fiu scos în lume. A sosit ziua să nu mai fiu dus pe targă la interogatoriu, deşi acest lucru îmi pare cu neputinţă. Ţinându-mă de pereţii coridorului şi de balustrada scării, mă târăsc cu greu, jos, tovarăşii de închisoare îmi fac loc într-o dubă de deţinuţi. Mă pomenesc într-o celulă ambulantă; alături, feţe noi, zece, doisprezece oameni. Îmi zâmbesc, le zâmbesc şi eu, cineva, nu ştiu cine, îmi şopteşte ceva; strâng o mână, nu ştiu a cui. Apoi maşina intră cu zgomot pe poarta Palatului Pecek, tovarăşii mă scot afară şi intrăm într-o încăpere spaţioasă, cu şase rânduri de bănci. Pe bănci, cu mâinile proptite de genunchi, oamenii stau nemişcaţi şi privesc peretele gol din faţa lor… Iată, Fucik, o părticică din lumea ta cea nouă, poreclită cinematograf.

(*Intermezzo de Mai 1943*)

Astăzi este 1 Mai 1943. Şi de serviciu este omuf în prezenţa căruia se poate scrie. Ura! Pentru un minut sunt iarăşi ziaristul comunist, care trece în revistă, de 1 Mai, forţele combative ale lumii noi!

Să nu vă aşteptaţi la o povestire cu steaguri fâlfâind în vânt. Nimic din toate acestea. N-am să vă pot povesti nici scene pitoreşti. Astăzi nu mai e ca odinioară. Nu mai este nici torentul zgomotos al zecilor de mii de oameni, care în alţi ani clocotea pe străzile oraşului Praga, nu mai

este nici ceea ce am văzut la Moscova: o mare infinită de capete, umplând Piaţa Roşie. Aici nu sunt nici milioane, nici măcar sute de inşi. Nu sunt decât câţiva tovarăşi – bărbaţi şi femei. Şi simţi totuşi cât de mare este însemnătatea acestei treceri în revistă. Da, e foarte mare, fiindcă este trecerea în revistă a forţelor care trec acum prin dogoarea focului şi care nu se transformă în scrum, ci în oţel. Este o paradă în tranşee în timpul luptei. Iar în tranşee ţinuta este de campanie.

Parada aceasta o simţi din atâtea lucruri mărunte. Nu ştiu de mă vei înţelege, tovarăşe care vei citi odată şi odată cuvintele mele, dacă nu ai trăit tu însuţi toate acestea. Caută să înţelegi. Crede-mă, în toate acestea era o adevărată putere.

Salutul de dimineaţă al celulei vecine: două măsuri din Beethoven sună mai solemn, mai insistent astăzi decât de obicei, şi peretele parcă le transmite şi el în cu totul altă tonalitate, decât cea obişnuită.

Ne îmbrăcăm cu ce avem mai bun. Şi la fel fac deţinuţii din toate celelalte celule.

La ora micului dejun suntem în plină demonstraţie. Prin faţa uşii deschise a celulei defilează oameni de serviciu, cu pâine, cafea neagră şi apă. Tovarăşul Scorepa îmi dă trei pâinişoare în loc de două. Este felicitarea lui, de 1 Mai; o felicitare tăcută şi sobră. Întinzându-mi pâinea, îmi strânge pe neobservate mâna. Nu putem vorbi, duşmanii ne urmăresc până şi expresia ochilor, dar nu există oare şi limbajul mut al degetelor?

Jos, sub fereastra celulei noastre, femeile ies la plimbare de dimineaţă. Mă caţăr pe masă şi mă uit jos printre gratii. Poate că mă vor observa. Da, m-au observat. Îşi ridică mâinile, cu pumnii strânşi. Le răspund la fel. În curte astăzi e veselie şi însufleţire, e cu totul altfel decât în celelalte zile. Gardiana nu observă nimic, sau se face că nu observă. Şi acest lucru este tot în legătură cu parada de 1 Mai.

Acum e rândul nostru să facem plimbarea de

dimineaţă. Fac repetiţie. E 1 Mai, băieţi, astăzi vom defila într-un fel deosebit; o să se mire paznicii. Prima mişcare: unu-doi, unu-doi, – lovituri de ciocan. A doua: cositul. Ciocanul şi coasa. Un pic de imaginaţie – şi tovarăşii vor înţelege: secera şi ciocanul. Mă u t în jur. Toţi au înţeles şi repetă mişcările.

Toate feţele sunt luminate de zâmbet şi toată lumea urmează cu entuziasm exemplul nostru. Au înţeles! Aşa băieţi, iată coloana noastră de 1 Mai iar această pantomină este jurământul nostru de 1 Mai: rămânem credincioşi şi nu trădăm, chiar dacă ar trebui să murim pentru acest crez.

Plimbarea s-a terminat. E ora nouă. În acest moment ceasul din turnul Kremlinului bate ora zece, şi în Piaţa Roşie începe parada. Tălucule, noi suntem alături de ei. Acolo se cântă acum Internaţionala; ea răsună peste toată faţa pământului, şi nu se poate să nu răsune şi în celula noastră. Cântăm şi noi. Un cântec revoluţionar, apoi altul şi iar altul, nu vrem să fim singuri. Nici nu suntem singuri, suntem alături de acei care în clipele acestea cântă voioşi în libertate, alături de toţi acei care duc lupta ca şi noi… *Tovarăşi, voi din celule, Din camere reci de tortură, Sunteţi printre noi, sunteţi printre noi Deşi lipsiţi din coloane…*[3]

Da, suntem cu voi.

Astfel am hotărât noi, cei din celula 267, să încheiem cu cântece parada noastră de 1 Mai. Dar încă nu v-am spus totul.

Iată că o femeie de serviciu de la secţia femeilor fluieră prin curte marşul Armatei Roşii, cântecul Partizanilor şi alte cântece sovietice, dând exemplu celor din celule. Dar bărbatul în uniformă de poliţist ceh, care mi-a adus hârtie şi creion şi stă de veghe acum pe sală, ca să nu fiu surprins de cineva când scriu? Dar celălalt, care scoate de aici şi ascunde cu grijă foile acestea, ca mai târziu „când va veni timpul, să apară din nou la lumină? Ar

3 Scris de Fucik în ruseşte. – N. T.

fi de ajuns chiar petecul acesta de hârtie, pentru ca amândoi să plătească cu capul. Şi ei înfruntă pericolul, pentru a păstra legătura între prezentul ferecat în lanţuri şi viitorul liber. Ei participă astfel la luptă. Stau plini de curaj şi hotărâţi la posturile lor, şi luptă cu armele pe care le au la îndemână. Îşi îndeplinesc simplu şi pe tăcute însărcinarea primită ca pe ceva de la sine înţeles, şi nimeni nu-i vede că sunt angajaţi într-o luptă pe viaţă şi pe moarte, în care, alături de tovarăşii lor, pot să învingă sau să cadă.

Aţi văzut, tovarăşi, de zeci de ori defilarea trupelor revoluţiei la demonstraţiile de 1 Mai. Era splendid. Dar numai în luptă poţi aprecia adevărata putere a acestei armate, invincibilitatea ei. Moartea este mai simplă decât credeam şi eroismul ei lipsit de aureolă. Lupta este cu mult mai crâncenă de cât ne-am fi aşteptat; pentru a rezista şi pentru a obţine victoria se cere o forţă uriaşă.

Vedem zilnic această forţă, dar nu o înţelegem întotdeauna. Totul pare atât de simplu şi natural.

Astăzi, noi ne-am dat din nou seama de existenţa ei.

Astăzi la parada de 1 Mai 1943.

Ziua de 1 Mai a întrerupt şirul povestirii mele. Şi e bine că svi întâmplat astfel. Amintirea zilelor solemne capătă un colorit deosebit, şi bucuria care astăzi copleşeşte totul îmi va colora şi amintirile.

Dar „cinematograful” din Palatul Pecek e departe de a fi o amintire veselă. El este sala de aşteptare a camerei de tortură, de unde auzi gemetele şi ţipetele deţinuţilor, şi nu poţi să ştii niciodată ce te aşteaptă acolo. Vezi intrând oameni sănătoşi, plini de putere, viguroşi, şi după un interogatoriu de două, trei ore, se întorc schilodiţi, mai mult morţi decât vii. Auzi o voce fermă răspunzând la apel, şi după un ceas, frântă de suferinţe şi durere, nu mai e în stare nici măcar să şoptească. Se întâmplă însă şi mai rău: vezi şi dintre aceia care pleacă cu privirea deschisă şi senină, iar la întoarcere evită să te privească drept în ochi. Undeva, acolo sus, în biroul anchetatorului, un singur

minut de slăbiciune, o singură clipă de şovăială, o străfulgerare de teamă pentru „leul” tău, şi drept urmare, astăzi sau mâine vor fi aduşi aci alţi oameni, care vor fi nevoiţi să treacă de la început până la sfârşit prin toate grozăviile acestea, alţi oameni, pe care tovarăşul de altă dată i-a dat pe mâna duşmanului.

Spectacolul deţinuţilor cu conştiinţa frântă e ceva şi mai înfiorător decât spectacolul celor bătuţi crunt. Căci moartea, care a trecut pe lângă tine, ţi-a ascuţit simţurile, vezi cu ochii celui înviat din morţi, vezi limpede, fără cuvinte: cine a şovăit, cine a trădat, prin mintea cui a trecut pentru o clipă ideea că nu ar fi chiar atât de grav dacă şi-ar uşura întrucâtva soaita, trădând pe altul. Sărmane caractere slabe! Ce viaţă mai este aceea care e plătită cu viaţa tovarăşilor!

Când am intrat pentru prima oară în „cinematograf” nu mă gândeam la toate acestea. Dar mai târziu, gândul în a urmărit stăruitor. Mi-a trecut prin minte pentru prima oară chiar în dimineaţa aceea, nu însă în „cinematograf”, ci acolo unde oamenii aflau mai multe decât oriunde: în camera „Patrusute”.

În sala de „cinematograf” n-am stat mult: o oră, o oră şi jumătate. Apoi cineva mi-a pronunţat numele, şi doi civili, vorbind limba cehă, m-au condus până la ascensor, m-au urcat până la al patrulea etaj şi m-au introdus într-o cameră spaţioasă, pe a cărei uşă stătea scris numărul *400*.

Câtva timp în cameră nu a fost nimeni, afară de mine şi cei doi însoţitori ai mei. Stând pe scaun, în fundul camerei, îmi roteam ochii în jur cu un sentiment ciudat: de unde cunosc eu camera aceasta? N-am mai fost oare cândva pe aici? Nu, n-am fost. Şi totuşi o cunosc, am văzut-o în vis, într-un coşmar ciudat. Atunci arăta cu totul altfel, era respingătoare, dar e aceeaşi cameră. Acum pare ospitalieră.

e plină de soare şi de culori luminoase. Prin ferestrele largi, printre gratiile subţiri, se vede biserica

Tyn, Letna cea plină – de verdeaţă şi Hracin.[4]

În visul meu era o cameră posomorâtă, fără ferestre, în care se strecura o lumin. a găâbue-murdară; oamenii umblau prin ea ca nişte umbre… Da, camera era plină de oameni. Acum este goală, dar atunci stăteau aici pe bănci, unul lângă altul, oameni cu feţe palide şi însângerate. Colo, lângă uşă, stătea un om în salopetă, şi se putea citi în ochii lui o durere fără margini. A cerut apă, şi încet, ca o cortină ce se lasă, s-a prăbuşit la pământ…

Toate acestea au fost aievea; acuma ştiu că nu este un vis. Toată grozăvia, tot coşmarul – a fost însăşi realitatea.

Era în noaptea arestării mele, când am fost interogat pentru prima oară. M-au băgat în camera aceasta de trei sau poate de zece ori. Şi m-au scoafară numai când călăii mei voiau să se odihnească sau să înceapă cu alţii. Mi-aduc aminte că duşumeaua rece de mozaic îmi răcorea plăcut picioarele goale, rănite.

Pe bănci şedeau muncitorii de la uzina Iunkers, prada Gestapoului din seara aceea. Omul în salopetă, care stătea la uşă, era tovarăşul Barton, om ganizatorului celulei de la uzină, şi indirect vinovalj de arestarea mea. Spun aceasta, tocmai pentru ca nimeni să nu fie învinuit de cele întâmplate. Cauza! arestării mele n-a fost laşitatea sau trădarea cuiva, ci doar ghinionul şi imprudenţa. Tovarăşul Barton căutase să obţină legătura cu conducerea. Prietenul său, tovarăşul Ielinek, nedând destulă importanţă regul, lor conspiraţiei, i-a promis să-i dea legătura cu cine trebuie, deşi trebuia în prealabil să vorbească cu mine, ceea ce ne-ar fi permis ca după aceea să ne dispensăm de intermediul lui. A fost o greşa a. A doua greşeală, mai gravă, este că un provocator, pe nume Dvořák, a câştigat încrederea lui Barton. Acesta din urmă i-a comunicat numele lui Ielinek. Şi familia Ielinek a fost pusă sub observaţie. Greşeala s-a produs nu în activitatea lor principală, pe care o îndepliniseră cu succes timp de

4 Castelul prezidenţial.

doi ani, ci în urma unui fleac de serviciu făcut unui prieten, serviciu care însemna călcarea regulilor conspiraţiei. Iar faptul că cei de la Paatul Pecek au hotărât arestarea soţilor Ielinek, chiar în seara în care mă aflam la ei, şi că au venit să-i aresteze cu un mare detaşament de Gestapo, toate acestea nu au fost decât o simplă întâmplare. Potrivit planului, familia Ielinek urma să fie arestată abia a doua zi. În seara aceea au venit să-i ridice, ca să zic aşa, în virtutea inerţiei”, în urma succesului ce-l obţinuseră prin arestarea dulci de la uzina Iunkers. Pentru cei de la Gestapo, prezenţa mea la Ielinek a fost o surpriză tot atât de mare, pe cât a fost pentru noi incursiunea lor. Ei nici nu bănuiau cine le căzuse în mâini, şi cine ştie dacă ar fi aflat-o vreodată, dacă odată cu mine nu…

De toate acestea mi-am dat seama mai târziu, după celelalte vizite în camera „patrusute”. Şi atunci nu mai eram singur. Oamenii stăteau pe bănci lângă pereţi, şi ceasurile se scurgeau, aducând mereu alte surprize. Surprizele erau de două feluri: unele ciudate, pe care nu le înţelegeam, şi altele pe care le înţelegeam foarte bine.

De altfel, prima surpriză nu făcea parte nici din prima, nici din a doua categorie. A fost ceva fără importanţă.

A doua surpriză: în cameră intră unul după altul patru inşi, salută în limba cehă pe agenţii în civil ai Gestapoului… şi mă salută şi pe mine. Se aşază la mese, desfac hârtii, aprind ţigări, degajaţi, cu totul degajaţi, ca şi cum s-ar afla aici în serviciu. Eu însă îi cunosc, cel puţin pe trei din ei; e cu neputinţă să fie în serviciul Gestapoului. Sau poate… şi ei? Dar acesta-i R., un vechi secretar al organizaţiilor de partid şi al sindicatelor, un om cam ursuz, dar foarte credincios; nu, aşa ceva nu e cu putinţă! Anca Vicova, încă zveltă şi tot frumoasă, cu toate că are părul cărunt, o luptătoare dârză şi neclintită din ilegalitate… nu, e cu nepuputinţă! Şi celălalt… păi ăsta-i Vasek, zidarul din Nordul Cehiei, devenit secretar al Comitetului regional local. Eu să nu-l cunosc? Doar am trecut prin atâtea împreună acolo, la Nord! Oare şi pe omul acesta să-l fi

încovoiat? Nu, asta-i cu neputinţă! Atunci ce caută ei aici? Ce fac ei aici?[5]

Nici n-am timpul să găsesc un răspuns la această întrebare, şi iată că sunt aduse alte persoane:

Mirek, soţii Ielinek şi soţii Fried. Pe aceştia îi cunosc, au fost arestaţi odată cu mine. Dar cum de se află aici cercetătorul istoriei artelor Pavel Kropacek, care l-a ajutat pa Mirek în munca printre intelectuali? Cine mai ştia de el, în afară de mine şi de Mirek? Şi pentru ce vlăjganul acela lung, cu faţa umflată de bătaia îmi dă să înţeleg că nu ne cunoaştem? Păi, eu nici nu-l cunosc. Oare cine o fi Ştych? Doctorul Ştych? Zdenick? Pentru Dumnezeu, şi organizaţia medicilor a căzut? Cine în afară de mine şi da Mirek mai ştia de dânsul? Şi de ce am fost chestionat la interogatorii despre intelectualitatea cehă? De ce, în general, le-a venit în gând să lege numele meu de munca printre intelectuali? Cine mai ştia de asta, în afară de mine şi de Mirek?

Răspunsul nu e greu de găsit, deşi este atât de crud: Mirek a trădat. Mirek a vorbit. Mai nutresc o clipă speranţa că poate n-a spus tot, nu i-a trădat chiar pe toţi, dar între timp este introdus un alt grup, în care recunosc pe:

Vladislav Vanciura pe profesorul Felber cu fiul său, pe criticul Bedrich Vaţlavelia, de nerecunoscut în deghizarea lor, pe Bozena Pulpanova, Indrich Elbl, pe pictorul Dvořák. Toţi acei care au intrat sau urmau să intre în comitetul naţional-revoluţionar al intelectualilor cehi, toţi au ajuns aici. Mirek a spus tot ce ştia despre munca printre intelectuali.

Nu au fost prea uşoare primele mele zile în Pa

1 Un cunoscut scriitor ceh, executat de hitlerişti. – *N.T.*

3 Un cunoscut critic comunist, executat de hitlerişti.

---

5 După cum a aflat mai târziu Fucik, aceşti arestaţi erau aşa numiţii „Hausarbeiter", adică oameni de serviciu aleşi dintre deţinuţi, cari acceptaseră acest rol, pentru a stabili şi întreţine legăturile între tovarăşii arestaţi. – N. T.

– N. T latul Pecek. Aceasta, însă, a fost pentru mine lovitura cea mai grea. M-am aşteptat la moarte, dar nu la trădare. Oricât de indulgent l-aş judeca pe Mirek, oricare ar fi circumstanţele atenuante pe care i le-aş căuta, nu pot găsi un alt cuvânt decât trădare. Nimic nu-i putea servi drept justificare: nici slăbiciunea, nici neputinţa omului supus celor mai îngrozitoare chinuri, oare se agaţă febril de singura şansă de scăpare. Abia acum am înţeles de unde au putut afla agenţii Gestapoului numele meu, chiar din prima noapte. Acum am înţeles cum a ajuns aici Anca Jiraşek, la care m-am întâlnit cu Mirek de cât, va ori. Acum era clar de ce se afla aici Kropacek şi doctorul Ştych.

Începând din ziua aceea, am fost dus aproape zilnic în camera „patrusute" şi de fiecare dată aflam amănunte noi, triste şi apăsătoare. Mir Jc! Un om de caracter, care înfruntase în Spania gloanţele şi pe care nu-l încovoiaseră nici încercările grele din lagărul de concentrare din Franţa, acum îngălbeneşte când vede o cravaşă în mâinile unui ag; ni al Gestapoului şi-şi trădează prietenii pentru a-şi scăpa pielea. Cât de superficială i-a fost vitejia, dacă a putut fi ştearsă cu desăvârşire numai din câteva lovituri. Tot a cât de superficială ca şi conving ieri e lui. În mulţime, între tovarăşii de idei era tare. Era puternic, fiindcă-i simţea alături. Izolat însă, împresurat de duşmanii care nu-l slăbeau, şi-a pierdut toa e forţele. Şi le-a pierdut, din cauză că a început să se gândească numai la el. Sperând să se salveze pe sine, şi-a sacrificat tovarăşii. S-a lăsat copleşit de laşitate şi din laşitate a trădat.

Nici nu s-a gândit că e mai bine să moară decât să le dezvăluie nemţilor materialul ce-l avea la el. L-a dezvăluit. Le-a indicat anumite nume. A trădat gazde conspirative. I-a adus pe agenţii Gestapoului la întâlnirea cu Şlych. I-a trimis la locuinţa lui Dvořák, unde trebuia să se întâlnească Vaclavek cu Kropacek. A trădat-o pe Anca. A trădat-o pe Lida, o fată isteaţă şi curajoasă, care se îndrăgostise de el. Au fost suficiente câteva lovituri, ca el să dea în vileag jumătate din ce ştia. Iar mai apoi, crezând că nu mai sunt în viaţă şi că nu va răspunde în faţa

nimănui, a povestit tot ce ştia.

Situaţia mea nu s-a înrăutăţit de pe urma acestui fapt. Eram în mâini e Gestapoului ce putea fi mai rău? Mai degrabă contrariul: depoziţiile lui au servit ca prim material, care a stat la baza întregii instrucţii, un fel de capăt de lanţ, ale cărui verigi următoare le ţineam eu în mâinile mele, iar Gestapoul avea foarte mare nevoie de ele. Numai datorită acestei împrejurări, atât eu cât şi cea mai mare parte din grupul nostru n-am fost executaţi chiar din primele zile ale stării de asediu. Dacă Mirek s-ar fi purtat aşa cum dicta datoria, n-am fi fost în mâini e Gestapoului decât noi doi. Amândoi n-am mai fi fost demu t în viaţă, dar ceilalţi ar fi trăit şi şi-ar fi continuat munca.

Laşul pierde mai mult decât propria-i viaţă. Aşa s-a întâmplat şi cu Mirek. Dezertor dintr-o armată glorioasă, el şi-a atras până şi dispreţul duşmanilor. Rămăsese el în viaţă, e drept, dar aceasta nu mai era viaţă, căci era exclus din colectiv. Mai târziu, a încercat de câteva ori să-şi repare greşeala, dar n-a mai fost primit în colectiv. Iar în închisoare, excluderea aceasta e mai teribilă, mai îngrozitoare decât oriunde.

Închisoarea şi singurătatea sunt două noţiuni, socotite de obicei identice. Aceasta, însă, este o mare eroare. Deţinutul nu este singur, închisoarea este un mare colectiv, şi cele mai severe măsuri ale administraţiei nu pot izola pe deţinut, decât dacă omul se izolează el însuşi. În închisoare, colectivul este obiectul unei asupriri deosebite. Această asuprire însă uneşte şi oţeleşte oamenii, ascuţindu-le sensibilitatea. Pentru ei, pereţii nu constituie un obstacol, deoarece şi pereţii au viaţă şi vorbesc prin semne convenţionale. Frăţia din închisoare uneşte toate camerele unui etaj prin suferinţele comune, prin paznicii şi sălile comune şi prin acele plimbări în comun de câte o jumătate de oră, în timpul cărora este de ajuns adesea o singură vorbă sau un singur gest, pentru a transmite o comunicare de cea mai mare importanţă şi a salva viaţa cuiva. Plecările la interogatorii, aşteptările la „cinema” şi întoarcerea în Pancraţ încheagă închisoarea într-o unire

frăţească. E o frăţie fără risipă de cuvinte. O simplă strângere de mână sau o ţigară strecurată pe ascuns înlătură gratiile cuştii, îl scot pe om din singurătatea prin care duşmanii vor să-l înfrângă. Celulele au mâini: simţi cum ele te sprijină, când te întorci extenuat de la interogatoriu. Din mâinile acestea primeşti hrană, atunci când duşmanii încearcă să te omoare prin foamete. Celulele au ochi: ei te privesc când eşti dus la locul execuţiei, şi şti) că trebuie să păşeşti drept, fiindcă te văd fraţii tăi, şi nu poţi, printr-un pas şovăielnic, să strecori îndoiala în inimile lor. Este o frăţie ce sângerează, dar care nu poate fi învinsă. Fără sprijinul ei, n-ai putea suporta nici a zecea parte din calvarul tău. Nici tu, nici nimeni altul.

În povestirea mea, pe care nu ştiu dacă o voi putea continua (căci zilele şi orele îmi sunt învăluite în întuneric), revine mereu cuvântul care serveşte de titlu capitolului de faţă: camera „patrusute”. La început primele mele ore şi gânduri din camera „patrusute” nu erau străbătute de nicio dâră de lumină. Dar mai apoi mi-am dat seama că „patrusute” constituie un colectiv plin de vigoare şi gata de luptă.

Colectivul „patrusute” a luat naştere în anul 1940, când poliţia germană a extins activitatea împotriva comuniştilor. Aici a fost organizată o filială a „cinematografului”, filiala sălii de aşteptare pentru cei aflaţi în prevenţie, era o filială creată în special pentru comunişti, pentru a se evita trambalarea arestaţilor, pentru orice motiv, de la primul etaj până la etajul al patrulea. Arestaţii trebuiau să fie în orice moment la îndemâna judecătorului de instrucţie. Asta le uşura munca. Şi asta era destinaţia camerei „patrusute”.

Dar pune doi deţinuţi laolaltă – mai ales comunişti – şi vei vedea îndată cum ia naştere un colectiv, care va încurca toate socotelile Gestapoului. În anul 1942 camera „patrusute” nu mai purta altă denumire decât „Centrala comunistă”. Multe i-a fost dat să vadă acestei camere, mii de tovarăşi s-au perindat pe aici, dar un singur lucru rămânea neschimbat: spiritul cel divului, gata de luptă, şi

credinţa lui nestrămutată în victorie.

Camera „patrusute” era o tranşee înaintată cu mult dincolo de primele linii, împresurată din toate părţile de duşmani, expusă unui foc concentric, dar care nicio clipă nu s-a gândit să capituleze. Pe această tranşee flutura stoagul roşu, şi aici se manifesta solidaritatea întregului popor, luptând pentru eliberarea sa.

Jos, în „cinematograf”, S.S.-iştii cu cizme grele se plimbau de colo până colo, zbierând la arestaţi la cea mai mică tresărire. În camera „patrusute”, paza era asigurată de inspectorii şi de agenţii de poliţie cehi care intraseră în serviciul Gestapoului în calitate de translatori, unii de voie, alţii din ordinul superiorilor. Fiecare îşi vedea de treabă; unii se achitau de obligaţiile de colaboratori ai Gestapoului, alţii îşi făceau datoria lor de Cehi. Mai erau şi unii care rămâneau pe linia de mijloc. Aici nu mai eram siliţi să stăm smirnă cu mâinile proptite de genunchi şi cu privirea fixă înainte. Aici puteai să stai mai în voie, să arunci câte o privire în jur, să faci câte un semn cu mâna, iar uneori îţi puteai permite şi mai mult decât atât – după cum era de serviciu una sau alta din cele trei categorii de gardieni.

Camera „patrusute” – era locul unde puteai cunoaşte profund fiinţa numită „om”. Apropierea morţii îi despuia pe toţi; şi pe cei ce purtau pe braţul stâng o banderolă roşie de deţinut comunist sau de suspectat de colaborare cu comuniştii, şi pe gardieni, şi pe anchetatori. La interogatorii, cuvintele pot servi ca armă de atac sau de apărare. Dar în camera „patrusute” nu te puteai ascunde după vorbe. Aici contai tu, nu vorbele la e. Iar în tine nu rămânea decât esenţialul. Tot ce era de ordin secundar, suprapus, tot ce nivelează, îmblânzeşte şi înfrumuseţează trăsăturile fundamentale ale omului se spulbera în viforul care precede moartea. Nu rămânea decât ceea ce constituia esenţialul, trăsăturile cele mai pregnante: e. l credincios rămânea credincios, trădătorul trăda, omul de rând se lăsa pradă deznădejdii, eroul lupta până la capăt. În orice om se află laolaltă put, re şi slăbiciune, curaj şi

laşitate, fermitate şi şovăială, curăţenie şi murdărie. Aici nu rămânea decât una din două. Ori, ori. Cine încerca să le amestece apărea tot atât de nenatural ca unul căruia i-ar veni să danseze la o înmormântare purtând pe cap o pă arie împodobită cu pene galbene.

Se aflau dintre aceştia printre deţinuţi, ca şi printre inspectorii şi agenţii cehi. Erau unii care în biroul judecătorului de instrucţie tămâiau pe zeul nazist, iar în camera „patrusute” pe diavolul bolşevic. În faţa ochilor judecătorului neamţ rupeau dinţii deţinutului, pentru a-l face să divulge locuinţele clandestine, iar în camera „patrusute” îi ofereau prieteneşte o bucată de pâine. La percheziţii îi jefuiau complet locuinţa, iar în camera „patrusute” întindeau deţinutului o ţigară furată chiar d.la el, în semn de compătimire. Mai era o specie de oameni: aceştia nu te torturau niciodată, dar nici nu ajutau pe nimeni. Nu-i preocupa decât grija pentru propria lor piele. Sensibilitatea lor era un minunat barometru politic. Când erau seci şi strict oficiali cu deţinuţii, aceasta se traducea: nemţii dezlănţuie ofensiva ia Stalingrad. Când erau prietenoşi şi intrau în vorbă cu deţinuţii, barometrul indicai situaţia e vădit schimbată, nemţii au fost bătuţi la Stalingrad. Dacă începeau să îndruge că ei sunt Cehi de baştină, dar că au fost forţaţi să intre în serviciul Gestapoului, barometrul indica: Armata Roşie continuă ofensiva dincolo de Rostov. Aşa sunt ei: când eşti gata să te îneci, stau cu mâinile în sân, iar când reuşeşti să ajungi cu forţele tale proprii la mal, aleargă spre tine cu mâna întinsă.

Oameni de soiul acesta miroseau colectivul nostru şi căutau să se apropie de el, dându-şi seama de forţa lui. Niciodată însă nu puteau să pătrundă în el. Erau şi dintre acei care nu aveau nic<o idee despre colectiv. Aceştia ar putea fi numiţi asasini „dacă acest epitet n-ar fi o insultă pentru asasini, căci asasinii sunt totuşi oameni. Nişte fiare înarmate cu bâte şi vergele de fier, care vorbeau limba cehă. Se purtau faţă de deţinuţii cehi cu atâta cruzime, încât îi uimeau chiar şi pe mulţi dintre nemţii de la

Gestapo. Schingiuitorii aceştia nu puteau invoca mei măcar interesele naţiunii lui sau ale statului german; chinuiau şi omorau numai din sadism. Sfărâmau dinţi, scoteau ochi, loveau cu călcâiele în pântece, spărgeau testele, omorau în bătăi, toate acestea cu o rară cruzime, care nu putea avea alt izvor decât simpla bestialitate. Îi vedeam zilnic pe aceşti călăi, eram siliţi să stăm de vorbă cu ei, să le tolerăm prezenţa, care însemna numai sânge şi gemete în jurul lor. Ne-a ajutat numai credinţa fermă că nu vor scăpa de pedeapsă. Nu vor scăpa „chiar dacă ar reuşi să-i omoare pe toţi martorii nelegiuirilor lor.

Dar alături de ei mai erau oameni care, deşi ocupau aceleaşi funcţiuni, merită cu prisosinţă să fie numiţi Oameni. Oameni cu o mare. Oameni care au aplicat regulamentul închisorii în folosul deţinuţilor, oameni care au ajutat la crearea colectivului „patrusute”, făcând ei înşişi parte din el cu tot sufletul şi slujindu-l cu tot curajul. La început, ca poliţişti cehoslovaci, luptaseră împotriva comuniştilor, dar mai apoi, după ce i-au văzut pe comunişti luptând contra ocupanţilor, au înţelescât de mare e forţa comuniştilor, şi care e însemnătatea luptei lor pentru întreg poporul cehoslovac. Dându-şi seama de aceasta, au început să slujească cu credinţă cauza comună şi să-i ajute pe toţi cei care, chiar în închisoare, rămâneau credincioşi acestei cauze. Mulţi dintre cei din ilegalitate, care se aflau în libertate, ar fi şovăit dacă şi-ar fi dat limpede seama de ce-i aşteaptă în mâinile Gestiapo-ului. Prietenii noştri ascunşi, din închisoare, aveau toate ororile acestea mereu înaintea ochilor, le vedeau în fiecare zi, în tot momentul. În orice zi, în orice moment, ei ar fi putut să fie transformaţi în deţinuţi, iar soarta lor, în cazul acesta, ar fi fost şi mai rea decât a altora. Totuşi, ei n-au şovăit. Au ajutat la salvarea a mii de vieţi şi la uşurarea sorţii acelora care nu mai puteau fi salvaţi. Fără; ajutoru i lor, camera „patrusute” nu ar fi putut deveni niciodată ceea ce a devenit pentru mii de comunişti, o rază luminoasă în casa întunericului, o fortificaţi; în spatele frontului inamicului, o poziţie de luptă pentru libertate în însăşi vizuina,

asupritorilor.

I-i. i A

*M*n {

1 u// «/o – UWT¿ol ¿> H jisuu *vi*, & >u, a

A/.

Cârlin» *Q/teuisU f C Ac*

yi –, Jtrilo pâifv/.

Ic (-VI HvM *At-o*

To «v6 *vfvo /!*

jfaj*"! *t A j-i/în /*

O pagină din manuscrisul lui Fucik

Capitolul V

OAMENI ŞI MARIONETE

Un singur lucru vă cer vouă, celor care veţi supravieţui acestor timpuri: să nu uitaţi. Nu uitaţi nici pe cei buni, nici pe cei răi. Strângeţi cu răbdare mărturii despre cei care au căzut pentru ei şi pentru voi. Va sosi ziua când prezentul va deveni trecut, când se va vorbi despre aceste timpuri măreţe şi despre eroii anonimi, făuritori ai istoriei. Dar ţineţi minte: n-au existat eroi anonimi. Au fost doar oameni, fiecare cu numele lui, cu chipul lui, cu năzuinţele şi speranţele lui. Chinurile celui mai neînsemnat cuntre ei n-au fost mai mici decât chinurile aceluia al cărui nume va intra în istorie. Fie ca pe cei căzuţi în lupta să-i simţiţi aproape de voi, ca pe nişte prieteni, ca pe cineva care vă este drag, ca pe voi înşivă.

Au căzut mii de eroi. Învăluiţi cu iubirea voastră măcar pe unul dintre ei, ca pe un fiu sau o fiică dragă, fiţi mândri de el, ca de un om mare care a trăit cu gândul la viitor. Toţi cei care au fost credincioşi viitorului şi au murit pentru ca el să fie frumos merită un monument. Acela, însă, care din pulberea trecutului vrea să ridice un stăvilar pentru a opri apele mari ale revoluţiei, nu este decât un manechin de lemn putred, nu contează chiar dacă poartă astăzi, pe umeri, galoane de aur! Dar şi manechinele acestea trebuie privite în toată nimicnicia lor jalnică, în

întreaga lor cruzime, laşă şi zadarnică. E un material car, e va fi judecat în viitor.

Ceea ce vă voi povesti acum nu este decât materialul brut, depoziţiile martorilor şi nimic altceva. Fragmente pe care le-am putut culege pe un teren restrâns, lipsit de perspective. Dar ele conţin câteva trăsături autentice, contururi de figuri mari şi de manechine.

Soţii lelinek

Iosef şi Maria. El este muncitor la tramvaie, dânsa servitoare. Făcea să le cunoşti locuinţa: mobilă simplă, modernă, lustruită, etajeră de cărţi, statuete, poze pe pereţi şi o curăţenie de neînchipuit. Părea că întreaga lor viaţă se rezumă la această mică locuinţă. Că acesta este idealul lor. Şi totuşi soţia era de mult timp o activistă a partidului comunist, care n-avea altă dorinţă decât să lupte pentru dreptate. Amândoi îşi îndeplineau munca lor cu modestie şi pe neobservate, cu totul devotaţi cauzei, şi nu au dat înapoi când sau abătut vremurile grele ale ocupaţiei.

După trei ani, agenţii Gestapoului au pătruns în locuinţa lor. Iosef şi Maria stăteau alături unul de altul... cu mâinile sus.

19 Mai 1943

La noapte Gusta mea urmează să fie trimisă în Polonia, „la mur, că”. La muncă silnică, la moarte. Eu însumi nu mai am de trăit d. cât vreo câteva săptămâni sau, în cazul cel mai bun, două-trei luni. Dosarul meu a fost înaintat pentru judecare. Aceasta înseamnă că voi mai sta vreo lună în prevenţie la Pancraţ, iar după aceea sfârşitul o să fie aproape. Nu-mi voi putea termina reportajul. Totuşi, dacă voi avea posibilitatea voi încerca să continui. Astăzi nu pot. Astăzi, capul şi inima îmi sunt pline de Gustina, fiinţa nobilă, a cât de sinceră şi de devotată, tovarăşa credincioasă a vieţii mele frământate.

În fiecare seară cânt cântecul ei favorit: e vorba într-însul despre iarba nemărginită a stepei, al cărei foşnet şopteşte povestea glorioaselor lupte de partizani. Povestea

femeii cazace, care a luptat cot la cot cu bărbatul ei pentru libertate. Povestea vitejiei ei, a ultimei lupte în care *„iei pednaisea zemli ale ptişlosi”. 1*

Voi, moi drujok boevo:!

— Câtă putere se ascunde în femeia măruntă, cu trăsături regulate şi ochi mari de copil, care privesc cu atâta duioşiei Munca ilgală şi desele noastre despărţiri au păstrat în noi sentimente e primelor zile; de sute de ori am retrăit cirpele înflăcărate ale primeior îmbrăţişări. Inimile noastre băteau totdeauna la fel. În clipele noastre de bucurie, ca şi în cele de nelinişte, emoţii sau tristeţe, ne contopeam amândoi într-o singură respiraţie şi o singură bătaie de inimă.

Toţi anii aceştia am lucrat, ajutându-ne unul pe altul, ca doi tovarăşi. În toţi anii aceştia ea a fost primul meu cititor şi critic, şi-mi era greu să scriu, dacă nu simţeam asupră-mi privirea ei plină de duioşie. Toţi anii aceştia am stat umăr la umăr în luptă, şi am avut nu t de luptat. În toţi anii aceştia mână – n mână am cutreierai locurile noastre favorite. Am trecut prin multe greutăţi, am cunoscut şi multe bucurii, am fost bogaţi de bogăţia săracilor, de ceea ce este înăuntrul nostru.

Gustina? Să vă spun cum e Gustina: Cele ce urmează s-au întâmplat în luna Iunie a anului trecut, în zilele stării de asediu. Ne-am revăzut şase săptămâni după arestarea noastră, după atâtea zile chinuitoare de celulă izolată, când mă credea mort. A fost chemată ca să mă „influenţeze”.

„Convinge-l”, i-a spus la confruntare şeful secţiunii. „Convinge-l să-şi bage minţile în cap. Dacă nu vrea să se gândească la el, cel puţin să se gândească la dumneata. Vă dau o oră de gândire. Dacă va continua să se încăpăţâneze, vă vom împuşca pe amândoi chiar astă seară”.

5

Gustina în a mângâiat cu privirea şi a zis: „Domnule comisar, aceasta nu constituie pentru mine o ameninţare; e tocmai lucrul pe care vi-l cer: dacă-l omorâţi pe el,

omorâţi-mă şi pe mine”. Aceasta este Gustina: iubire şi hotărâre. Gustino, ei ne pot lua viaţa; dar onoarea şi iubirea nu ni le va putea lua nimeni.

Ah! Prieteni, vă închipuiţi voi cum am trăi dacă ne-ar fi dat să ne mai întâlnim după chinurile acestea? Dacă ne-am întâlni într-o viaţă luminoasă de libertate şi spirit creator? Să trăim, şi să vedem cu ochii visul spre care-am năzuit, pentru care mergem acum la moarte! Dar chiar morţi, vom trăi într-o părticică a marii voastre fericiri, căci i-am dăruit noi vieţile noastre. Aceasta e bucuria noastră, şi totuşi e atât de trist să ne despărţim!

Nu ne-au dat voie nici să ne luăm rămas bun, nici să ne îmbrăţişăm, nici să ne strângem mâinile. Dar colectivul din închisoare, care leagă Pancraţ-ul până şi cu centrul oraşului, a avut grijă să comunic; fiecăruia din noi ce i s-a întâmplat celuilalt.

Tu ştii, Gustina, după cum ştiu şi eu, că nu ne vom mai revedea niciodată. Dar îţi aud glasul din depărtare: La revedere, dragul meu.

La revedere, Gustina mea!

3. O culegere de reportaje din Uniunea Sovietică.

4 şi 5. Articole şi schiţe literare şi dramatice.

Cea mai mare parte din acestea au fost publicate în „Tvorba” şi în „Rude pravo”, unele în

„Kmen”, „Pramen”, „Proletkult”, Doba”, „So

,»

cialist”, „Avangarda” etc.

Editorul Girgal (la care ţin mult pentru curajul vădit cu care a editat în timpul ocupaţiei cartea mea „Bezent Niemţova”) are în manuscris schiţele mele despre Iulius Zeyer. O parte din studiul asupra lui Sabina şi din articolele despre Ian Neruda sunt ascunse undeva în casa în care au locuit familiile Ielinek, Vysusil şi Suchanek. (Cei mai mulţi dintre tovarăşii ac ştia nu mai trăiesc acuma).

Am început să scriu un roman despre generaţia noastră. Două capitole sunt la părinţii mei, celelalte, după cât se pare, s-au pierdut. Am observat cât va dintre

povestiri, în manuscris, printre hârtiile Gestapoului.

Celui care va scrie în viitor o istorie a literaturii, îi las prin testament dragostea mea pentru Ian Neruda. Acesta este cel mai mare poet al nostru. El sciuta viitorul până departe. Nu s-a sexio pă a acum niciun studiu critic în care Neruda să fie înţeles şi apreciat după merit. I s-a pus e. icheta de „amatorul de idilă din Mala Strana", fără să se vadă că el a fost pentru această Ma! a Strana „idilică" şi mic-burgheză „o haimana", că s-a născut la periferia Smichov-ului într-un centru muncitoresc şi că a trebuit să-şi caute „Florile din cimitir" în jurul uzinelor Ringhofer. Creaţia lui Neruda, de la „Flori din cimitir" până la foiletonul „1 Mai 1890"[6] nu poate fi înţeleasă fără aceasta. Toţi criticii, până şi un critic cu orizont atât de larg ca Salda, consideră activitatea ziaristică a lui Neruda ca pe o frână pentru creaţia lui poetică. E absurd! Ziarist fiind, Neruda a putut să creeze opere atât de frumoase ca „Balade şi romanţe" sau „Melodii de Vineri" şi cea mai mare parte a „Motivelor simple". Ziaristica istoveşte, poate chiar fărâmiţează pe om, dar tot ea îl apropie pe autor de cititor şi-l ajută în opera lui poetică. Şi mai ales aceasta se poate spune despre un ziarist atât de strălucit ca Neruda. Fără articole de ziar, care nu trăiesc decât o singură zi, Neruda ar fi putut scrie multe cărţi şi versuri, dar nu ar fi scris nicio carte care să supravieţuiască peste secole, aşa cum vor supravieţui operele lui.

Poate că cineva va termina studiul despre Sabina. Merită aceasta.

Prin toată munca mea am vrut să asigur părinţilor mei, pentru dragostea şi nobleţea lor, o toamnă cu soare. Ce greu îmi e că-i ştiu singuri! „Creatorul moare, dar opera lui trăieşte". Voi fi mereu cu ei în căldura şi lumina care-i înconjoară.

Rog pe surorile mele, Liuba şi Vera, să-i ajute pe tata

---

6 Mala Strana este un vechi cartier mic-burghez din Praga. „Flori din cimitir" şi 1„ Mai 1890" sunt culegeri de poezii ale lui Neruda. „Ringhofrovka" este un orăşel industrial. – N. T.

şi pe mama să uite pierderea suferită de familia noastră. Au plâns destul când au venit să vorbească cu noi, în Palatul Pecek. Dar trăieşte în ei bucuria, de aceea îmi sunt atât de dragi, de aceea sunt ei iubiţi şi de alţii. Ele au semănat bucurie, şi aşa trebuie să fie mereu.

Strâng cu tărie mâna tovarăşilor care vor supravieţui acestei ultime lupte, şi celor care vor veni după noi. Le-o strâng în numele meu şi al Gustinei. Noi ne-am făcut datoria.

Repet: noi am trăit pentru bucurie, pentru bucurie ne-am avântat în luptă, pentru ca murim. De aceea tristeţea nu trebuie niciodată legată de numele nostru.

19.V.43 I.F.

22 Mai 1943

S-a hotărât. Judecătorul de instrucţie a terminat de cercetat cazul meu. Totul a mers mai repede decât am crezut. După cât se vede, se grăbesc, împreună cu mine sunt acuzaţi şi Lida Plaha şi Mirek. Laşitatea lui nu i-a servit la nimic.

Judecătorul de instrucţie e atât de corect şi de rece încât numai înfăţişarea lui te face să simţi fiori. Tinichelele mari cu crucea încârligată atârnate de reverele uniformei etalează convingeri pe care, desigur, nu le are. Aceste tinichele nu sunt decât o firmă sub care se ascunde un biet funcţionar, care trebuie într-un fel oarecare să-şi câştige existenţa, în anii aceştia. Cu acuzaţii nu este nici bun nici rău, nu-şi permite să râdă sau să se încrunte. E un funcţionar. În vinele lui nu curge sânge, ci mai degrabă un f J de apă chioară.

Totul este şnuruit, parafat, împărţit minuţios pe articole. De şase ori trădare de stat, complot împotriva Imperiului german, pregătire de răscoală armată, mai ştiu şi eu ce. Oricare din punctele acestea ar fi de ajuns cu vârf şi îndesat.

Timp de treisprezece luni am luptat pentru viaţa mea şi a tovarăşilor. Am luptat şi cu îndrăzneală şi cu viclenie. Duşmanii mei au în programul lor „şiretenia nordică”. Dar

nici eu nu m-am lăsat mai prejos. Dacă am pierdut partida, asta este numai pentru că, în afară de şiretenie, ei mai au în mână şi securea.

Aşadar, s-a terminat cu lupta. Acum nu-mi rămâne decât să aştept. Vor mai trece două, trei săptămâni, până vor întocmi rechizitoriul, apoi voi fi dus în Germania, va urma procesul, sentinţa, iar după aceea şi execuţia. Acestea sunt perspectivele. Aşadar, mai am în rezervă patru, poate chiar şi cinci luni de zile. În timpul acesta se pot schimba multe. Totul se poate schimba. Poate. E greu să judeci de după gratii. Dar grăbir. a deznodământului de dincolo de zidurile închisorii poate grăbi şi sfârşitul nostru. Cine ştie?

Şi speranţa se ia la întrecere cu războiul. Moartea se ia la întrecere cu moartea. Ce se va întâmpla mai curând: moartea fascismului, sau moartea mea? Această întrebare nu mi-o pun numai eu. Şi-o pun zeci de mii de prizonieri, milioane de soldaţi, zeci de milioane de oameni din Europa şi din lumea întreagă. Speranţele unuia sunt mai mari, ale altuia mai mici. Dar asta numai în aparenţă. Capitalismul în descompunere a umplut lumea cu grozăviile lui, şi grozăviile acestea ameninţă pe oricine cu nenorociri aducătoare de moarte. Sute de mii de oameni – şi ce fel de oameni! – vor cădea înainte ca cei rămaşi în viaţă să poată spune: am supravieţuit fascismului.

Nu mă mai despart de hotărâre decât luni, şi în curând nu vor mai fi decât zile. Aceste zile vor fi însă cele mai cumplite. De multe ori m-am gândit cât de dureros este să fii cea din urmă jertfă a războiului, soldatul care cade în ultima clipă, răpus de cel din urmă glonţ. Dar cineva tot trebuie să fie ultimul. Dacă aş şti că după mine nu vor mai fi jertfe, aş merge cu bucurie la moarte, fără să mai întârzii o clipă.

În timpul scurt ce-mi mai rămâne de stat la Pancraţ, n-am să-mi mai pot pune la punct reportajul. Va trebui să fiu mai laconic. Trebuie să vorbesc mai mult despre oameni decât despre evenimente. Oamenii sunt principalul.

Am început portretele mele cu perechea lelinek, oameni simpli, în care, în timpuri norma e, nimeni nu ar fi văzut nişte eroi. La arestarea lor, stăteau unul lângă altul; el palid, ea cu roşeaţa tuberculozei în obraji. În ochii ei licări spaima când văzu cum în câteva minute cei de la Gestapo au răsturnat cu susul în jos locuinţa ei atât de ordonată. A întors încet capul spre soţul ei şi a întrebat:

— Pepe,[7] ce va fi acum?

El nu fusese niciodată prea vorbăreţ. I-a răspuns liniştit, cu vocea-i obişnuită:

— Ne vor trimite la moarte, Mania.

Ea n-a scos niciun strigăt, nu s-a clătinat, doar cu o mişcare uşoară i-a luat mâna, sub ţevile revolverelor îndreptate asupra lor. Pentru aceasta, ei, cei dintâi, au fost loviţi în plin obraz. Maria şi-a şters faţa, s-a uitat oarecum mirată la musafirii nepoftiţi şi a zis, nu fără o oarecare doză de humor:

— Ce băieţi frumoşi – şi vocea i se întări – ce băieţi frumoşi… şi… ce fiare.

I-a definit foarte just. Câteva ore mai târziu, a fost scoasă, crunt bătută, aproape în nesimţire, din biroul unde li s-a luat „interogatoriul”. Dar n-au putut-o forţa să spună ceva. Nici atunci şi nici mai târziu.

Nu ştiu ce s-a mai întâmplat cu soţii Ielinek, în zilele când am zăcut aproape mort în celulă. Ştiu doar că n-au suflat niciun cuvânt oamenilor Gestapoului. Aşteptau indicaţii din partea mea. De câte ori l-au legat pe Pepi de bancă şi l-au bătut crunt. El însă nu scotea nicio vorbă până nu reuşeam să-i semnalizez cu privirea, sau să-i şoptesc ce depoziţii putea să facă, şi cum trebuiau făcute, ca să se încurce mersul instrucţiei.

Maria era foarte sensibilă şi plângea repede. Aşa am cunoscut-o înainte de a fi ridicată. Dar în tot timpul închisorii n-am mai văzut o lacrimă în ochii ei. Ţinea mult la micuţa ei locuinţă. Tovarăşii care erau în libertate i-au comunicat ca să o consoleze că ştiu cine i-a furat mobilele

7 Diminutiv dela losef. – N. T.

şi că-l au în vedere pe hoţ. Maria le-a răspuns:

— Dă-le la naiba de mobile. Nu face să ne pierdem timpul cu aşa ceva. Avem treburi mai importante. Trebuie mai întâi să se facă ordine în lucrurile principale, după aceea, dacă o mai fi să trăiesc, voi aranja eu acasă totul şi singură.

Apoi a sosit momentul când au fost duşi în direcţii diferite; unde anume, nu se ştia. În zadar m-am străduit să aflu ce-i cu dânşii. Căci la Gestapo oamenii dispar fără urmă, risipiţi prin mii şi mii de cimitire.

Dar ce rod va da această teribilă sămânţă!

Ultima dorinţă a Mariei a fost:

— Domnule şef, dacă puteţi, transmiteţi celor de afară să nu mă compătimească şi să nu se lase înfricoşaţi. Am făcut tot ce mi-a dictat datoria mea de muncitoare, şi voi muri fără a mi-o călca.

Maria nu era „decât o servitoare”. Ea nu avea cultură clasică şi nu ştia că odinioară mai fusese săpat pe o stâncă, undeva, într-un defileu:

Călătorule, du-te de spune Lacedemonienilor că noi am căzut, împlinindu-ne datoria.

Soţii Vijsusil

Au locuit în aceeaşi casă cu familia Ielinek. Într-un apartament vecin. Pe nume tot Josef şi Maria, Nişte mici să ariaţi, ceva mai în vârstă decât vecinii lor. Iosef avea o slujbă modestă la căile ferate. În primul război mondial, când a fost luat în armată, era un lungan de flăcăiandru de şaptesprezece ani. După câteva săptămâni s-a întors de pe front cu genunchiul zdrobit şi infirm pe viaţă. Pe Maria a cunoscut-o la spital, ca infirmieră. Era cu vreo opt ani mai în vârstă decât el; se despărţise încă înaintea războiului de soţul ei, cu care nu trăise fericită. Cui i-ar fi putut trece prin cap că lunganul de Vysusil, mic slujbaş „la căi e ferate”, şi această „mică doamnă” puteau lua parte la lucruri interzise?

Şi iată-l ridicat scurt timp după mine. M’a cuprins neliniştea când l-am văzut în închisoare. Multe ar fi fost

primejduite dacă ar fi scos Vreo vorbă. El însă a tăcut. A fost arestat pentru câteva foi pe care le-a dat unui tovarăş să le citească, şi oamenii Gestapoului n-au putut afla de la dânsul nimic.

Câteva luni mai târziu, când s-a descoperit din imprudenţa lui Pokorny şi Pixa că Honza Cerny locuia la sora lui Vysusil, agen. II Gestapoului „l-au interogat" timp de două zile pe Pepi, căutând să dea de urmele ultimului Mohican al Comitetului nostru Central. A treia zi, Pepi şi-a făcut apariţia în camera „patrusute"; de abia se putea aşeza pe bancă. E greu al dracului să stai pe carne vie. M-am uitat la el, întrebător şi încurajator. Mi-a răspuns cu laconismul locuitorilorde la periferia Pragăi:

— Dacă capul nu vrea, nici limba şi nici dosul nu va spune.

Am cunoscut bine perechea aceasta, ştiu cât de mult se iubeau şi cât de greu le venea ori de câte ori erau nevoiţi să se despartă pentru o zi-două. De data aceasta despărţirea dura de luni întregi... Cât de greu trebuia să-i vină unei femei singure, şi la o vârstă când singurătatea e mai rea decât moartea. Câte nopţi nedormite n-o fi petrecut ea singură, frământându-şi mintea cum să-şi ajute soţul, cum să facă să reînvie mica ei idilă, să-l readucă pe acela căruia îi zicea tăicuţu. Şi ea singură a găsit calea justă: să-i continue munca, să muncească şi pentru ea şi pentru el.

În noaptea Anului Nou 1943, a pus pe masă două tacâmuri. În locul pe care de obicei îl ocupa el, i-a aşezat fotografia. Când a bătut miezul nopţii, Maria a ciocnit cu paharul lui, a băut pentru sănătatea lui, pentru întoarcerea lui, pentru ca el să trăiască până va veni libertatea.

O lună mai târziu a fost arestată şi ea. Mulţi dintre deţinuţii din camera patrusute s-au alarmat aflând aceasta, fiindcă Maria fusese una din legături.

Dar ea n-a suflat niciun cuvânt la interogatoriu.

N-au bătut-o. Era prea firavă şi şi-ar fi dat sufletul sub bastoanele lor. I s-a găsit o tortură mai grea.

Cu câteva zile înainte de arestare, Pepi a fost trimis în Polonia, la muncă forţată. Soţiei lui i se spunea la interogatorii:

— Trebuie să ştii că acolo viaţa este grea. Chiar şi pentru cei sănătoşi. Iar soţul dumitale este infirm. El nu va suporta şi-şi va da sfârşitul undeva, aşa că n-ai să-l mai vezi. Iar un alt soţ nu-ţi mai găseşti. Fii deci cuminte, mărturiseşte ce ştii şi ţi-l vom readuce îndată.

Îşi va da sfârşitul undeva. Bietul Pepi! Dumnezeu ştie cum îi va fi moartea! Mi-au omorât sora, îmi omoară soţul, voi rămâne singură, singură de tot… Singură-singurică până la moarte… L-aş putea salva, mi l-ar aduce înapoi… da, dar cu ce preţ? Nu, atunci eu n-aş mai fi eu, iar el nu ar mai fi tăicuţu…

N’a trădat nimic.

S-a prăpădit pe undeva, într-unul din nenumăratele lagăre ale Gestapoului. Curând după aceea ne-a sosit vestea că Pepi a murit şi el în Polonia.

Lida

Când m-am dus pentru prima oară La Baxanti era acasă decât Ioşka şi o fiinţă mică cu ochi vioi, care se numea Lida. Părea o fetiţă. Şi-a fixat nespus de curicasă privirile asupra bărbii mele, vădit mulţumită că în locuinţa lor s-a ivit pentru câtăva vreme o nouă distracţie.

Ne-am împrietenit foarte repede. Am putut afla că fetiţa aceasta împlinea în curând 19 ani, că era cumnata lui Ioşek, că o chema Placha nume atât de puţin potrivit, şi că o pasionau, mai mult decât orice pe lume, spectacolele de amatori.

Am devenit confidentul ei, ceea ce m-a făcut să înţeleg cu nespus regret că sunt un domn în vârstă, îmi încredinţa bucuriile şi necazurile ei tinereşti, şi în discuţiile cu sora sau cu cumnatul ei, apela la mine, ca la un arbitru. Era impetuoasă ca o fetişcană şi răsfăţată ca un copil.

Lida în a întovărăşit când, după o jumătate de an petrecut în casă, din considerente conspirative am ieşit

pentru prima dată. Un domn şchiop şi în vârstă atrage mai puţin atenţia asupra sa, dacă e însoţit de fiica lui. Toate privirile o vor urmări mai degrabă pe tânăra fată decât pe el. Lida în a însoţit şi la a doua plimbare, apoi la prima şedinţă ilegală, apoi la prima întâlnire conspirativă. Şi astfel, treptat, ea a devenit legătura mea.

Lida făcea totul cu plăcere, fără să-şi dea prea mult seama de însemnătatea acţiunii. Dânsa se bucura doar că face o muncă nouă şi interesantă, pe care nu oricine o putea îndeplini. I se părea ca o aventură. Şi aceasta îi era de ajuns.

Deocamdată nu participa la nimic serios, şi nici nu voiam s-o iniţiez în ceva. Dacă ar fi fost arestată, necunoştinţa de cauză ar fi constituit pentru ea o apărare mai bună decât conştiinţa „vinei”.

Dar Lida pătrundea tot mai mult în muncă. De-acum i se putea da o însărcinare mai serioasă decât aceea de a se repezi la soţii I Jinek pentru a le comunica un fapt lipsit de importanţă. A venit timpul să afle ce urmăream prin munca noastră. Am început să-i explic. Explicaţiile au devenit adevărate lecţii, pe care le ţineam cu regularitate. Lida era o elevă silitoare şi învăţa totul cu plăcere. În aparenţă, ea rămânea aceeaşi fetiţă veselă, superficială şi cam zvăpăiată; dar în realitate, se transformase cu totul. Cugeta. Şi creştea.

În timpul muncii legale, Lida a făcut cunoştinţă cu Mirek. El avea o oarecare experienţă în munca ilegală, despre care povestea captivant. Aceasta îl ridica în ochii Lidei. Ea nu a sesizat însă adevăratul caracter al lui Mirek, după cum nu l-am sesizat nici eu. Oricum, aparentul idealism şi participarea lui la activitatea ilegală o impresionau pe

Lida. El i-a devenit mai apropiat decât toţi ceilalţi tineri pe care îi cunoştea.

Lida se dezvolta văzând cu ochii.

Pe la începutul anului 1942, foarte timidă, căutându-şi cuvintele, mi-a vorbit de intrarea ei în partid. N-am

văzut-o nicicând atât de intimidată. Nu privise până acum niciun alt eveniment cu atâta seriozitate. Eu tot mai ezitam, continuând s-o pregătească şi s-o pun mereu la încercare. A fost primită în partid în Februarie 1942 direct prin Comitetul Central. Noaptea târziu ne întorceam acasă. Lida era tăcută. Aproape de casă, pe câmp, se opri deodată şi-mi spuse încet, foarte încet, încât se putea auzi cum cad fulgii de zăpadă.

— Cred că ac: asta a fost cea mai importantă zi din viaţa mea. De acum înainte nu-mi mai aparţin mie. Făgăduiesc că n-am să compromit nimic, orice s-ar întâmpla.

Multe s-au întâmplat de atunci. Şi Lida şi-a ţinut cuvântul.

Ea făcea legătura între membrii Comitetului Central, o sarcină de mare răspundere. I se dădeau sarcinile cele mai periculoase: restabilirea legăturilor întrerupte şi prevenirea celor în primejdie. De câte ori vreo casă conspirativă era pe punctul de a cădea, Lida se îndrepta într-acolo şi se strecura ca şarpele. Făcea lucrul acesta ca şi înainte: cu multă siguranţă, cu o nepăsare verse a, sub care se ascund a conştiinţa marii ei răspunderi.

A fost arestată, o lună după arestarea noastră. Mărturisirile lui Mirek au atras asupra ei atenţia Gestapoului, şi în curând s-a putut constata fără multă greutate că ea fusese aceea care ajutase pe sora şi pe cumnatul ei să se ascundă şi să intre în ilgalitate. Înălţându-şi capul, Lida a început să cocheteze şi să facă pe fetişcana superficială care habar n-avea de toate lucrurile acestea interzise, sau de consecinţele lor.

Ştia multe, dar n-a trădat nimic. Nu numai atât: nu a încetat să lucreze nici în închisoare. Se schimbase cadrul, se schimbaseră metodele de lucru, se schimbaseră şi sarcinile. A rămas însă datoria de membru al partidului: niciodată să nu stea cu braţele încrucişate. Îndeplinea toate sarcinile cu el votament şi precizie. Dacă te buia găsită o ieşire dintr-o situaţie dificilă, pentru ca cineva din

libertate să nu fie amestecat, Lida lua, cu un aer inocent, „vina” altora asupra ei.

La Pancraţ a devenit îngrijitoare, şi zeci de oameni, cu totul necunoscuţi, tr, bue să-i fie recunoscători pentru faptul că nu au fost arestaţi. Abia după un an, un bileţel interceptat din întâmplare – de temniceri a pus capăt „carierii” ei.

Acum Lida va pleca cu noi La Berlin, pentru judecată. Este singura din grupul nostru care mai speră, poate, să trăiască zile de libertate. Când noi ceilalţi nu vom mai fi în viaţă, aveţi grijă ca partidul să n-o piardă. E tânără. Mai are multe de învăţat. Învăţaţi-o, aveţi grijă să nu se oprească din muncă. Îndrumaţi-o. Nu o lăsaţi să devină încrezută sau să se mulţumească cu ceea ce a obţinut. S-a purtat foarte bine în momentele cele mai grele.

— Trecând prin foc, a arătat că este făcută dintr-unmetal rezistent.

Comisarul meu

Acesta nu mai e om, ci un manechin; totuşi un manechin oarecum interesant, un manechin ceva mai marcant.

Dacă cu zece ani în urmă, la cafeneaua „Flora” din cartierul Vinohrady băteai în masă şi strigai: „Chelner, plata!” apărea îndată lângă tine un om înalt şi slab, îmbrăcat în negru, Strecurându-se fără zgomot printre mesuţe, ca o şopârlă, îţi făcea într-o clipă socoteala. Avea mişcări iuţi şi înăbuşite ca un animal de pradă, ochi vioi, cărora nu le scăpa nimic. El dădea indicaţii chelnerilor: „Masa a treia – o cafea cu lapte”. „În stânga, lângă geam o gustare şi Lidové noviny!”[8] Clienţii îl considerau chelner bun, iar colegii, om cumsecade.

Pe atunci nu-mi atrăsese prea mult luarea aminte: L-am cunoscut bine cu mult mai târziu, la lelinek, când în locul creionului ţinea în mână un revolver şi, arătând spre mine, spunea:

— … acesta mă interesează mai mult decât ceilalţi.

---

8 Gazeta poporului. – N. T.

La drept vorbind, amândoi ne-am manifestat mai târziu interesul reciproc.

Era destul de inteligent şi avea faţă de ceilalţi colegi din Gestapo avantajul că se pricepea în materie de oameni. În serviciul poliţiei, ca detectiv, sunt sigur că ar fi făcut carieră. Nu mă îndoiesc că borfaşii şi asasinii, indivizii declasaţi i s-ar fi destăinuit fără şovăială: pentru că aceştia n-au decât o singură grijă – să-şi scape pielea. Dar poliţia politică are foarte rar de-a face cu astfel de oameni primitivi, preocupaţi numai de grija propriei lor persoane. La Gestapo, şiretenia poliţistului nu se loveşte numai de şiretenia deţinutului. I se opune o forţă incomparabil mai mare: convingerile deţinutului, înţelepciunea colectivului din care face parte. Iar împotriva acestora nu poţi face mare lucru numai cu şiretenia şi bătaia.

„Comisarul meu" de la Gestapo nu avea convingeri ferme, de altfel ca toţi ceilalţi oameni din Gestapo. Dacă se întâmpla ca vreunul să aibă anumite convingeri, acestea erau combinate cu prostia şi nu cu inteligenţa lui, nu cu pregătirea teoretică şi cunoaşterea oamenilor. Şi dacă, în linii generale, Gestapoul din Praga lucra totuşi cu succes, aceasta se datora mai ales faptului că lupta noastră se tărăgăna prea mult şi era limitată la un spaţiu restrâns. Noi nu aveam decât Praga, Praga şi iarăşi Praga, unde jumătate de oraş te cunoaşte şi unde duşmanul poate să concentreze o haită întreagă de provocatori. Totuşi, ne-am menţinut ani întregi, şi mai sunt tovarăşi care trăiesc de aproape cinci ani în ilegalitate fără ca Gestapoul să poată da de ei. Aceasta se explică prin faptul că am învăţat multe. Dar şi prin faptul că duşmanul nostru, deşi puternic şi şiret, nu cunoaşte alte metode decât cele de distrugere.

6

În secţiunea II-A-1, trei inşi sunt socotiţi duşmani deosebit de înverşunaţi ai comuniştilor, şi poartă panglicuţa negru-alb-roşu pentru merite în lupta cu duşmanul intern. Aceştia sunt: Friedrich.

8/

Zander şi „comisarul meu”, Josef Böhm. Aceştia nu prea vorbesc de naţional-socialism, pe care de altfel ei îl şi cunosc prea puţin. Ei nu luptă pentru o idee politică, ci pentru ei înşişi. Şi aceasta o face fiecare în felul lui.

Zander este un omuleţ debil, veninos. E mai priceput decât alţii la întrebuinţarea metodelor poliţiste, dar şi mai bine se pricepe în operaţiuni financiare. La un moment dat a fost transferat de la Praga la Berlin, dar după câteva luni a cerşit transferarea la vechiul post. Serviciul în capitala celui de-al treilea Imperiu însemna pentru el o degradare şi mari pagube băneşti. Un funcţionar în jungla africană sau în Praga are mai multă putere decât în metropolă şi mai mari posibilităţi de a-şi mări contul la bancă. Zander este zelos; adeseori, pentru a-şi arăta zelul, ia interogatorii chiar şi în timpul prânzului. Lucrul acesta îi foloseşte pentru a-şi acoperi râvna şi mai mare de îmbogăţire. Vai de cel ce cade în mâinile lui; dar o soartă şi mai rea îi aşteaptă pe cei ce au acasă la ei vreun carnet de economie sau hârtii de valoare. Posesorul acestor bunuri trebuie să dispară de pe faţa pământului cât mai repede; carnetele de economii şi hârtiile de valoare sunt pasiunea lui Zander. El este socotit cel mai capabil dintre oamenii Gestapoului în această materie. (Spre deosebire de el, ajutorul său ceh, Smola, este un tip de jefuitor-gentleman: dacă îţi goleşte punga de bani, nu mai atentează la viaţă.)

Friedrich este un individ lung, slab şi negricios, cu ochi răi şi surâs răutăcios. A venit în Cehoslovacia încă din 1937, ca agent al Gestapoului, şi a luat parte la masacrarea emigranţilor antifascişti germani. Oamenii îi plac numai atunci când sunt morţi. Pentru Friedrich nu există nevinovaţi. Este vinovat oricine a păşit pragul biroului său. Simte o bucurie să comunice soţiilor că soţii lor au murit în lagărul de concentrare sau că au fost executaţi. Uneori, scoate din sertar şapte urne mici şi le arată celor interogaţi.

— Pe aceştia şapte i-am lichidat cu propria mea mână. Tu vei fi al optulea.

(Acum sunt opt urne, fiindcă l-a ucis şi pe Jean Tişca.)

Lui Friedrich îi place să răsfoiască vechile dosare, şi când dă peste numele celor executaţi exclamă cu satisfacţie: „Lichidat! Lichidat!” Pe femei le chinuie cu o deosebită plăcere.

Pasiunea lui e luxul. Dacă ai o prăvălie de manufactură sau o locuinţă aranjată frumos, asta îţi va grăbi în mare măsură sfârşitul. Asta-i tot despre Friedrich.

Ajutorul lui – cehul Nergr – este cu un cap şi jumătate mai scund decât el. Altă deosebire între ei decât statura, nu există.

Bohm – comisarul meu – nu are nicio slăbiciune nici pentru bani, nici pentru morţi, deşi nu are la activul său mai puţini morţi decât Zander sau Friedrich. El este un aventurier din fire şi vrea să ajungă ceva. Lucrează de multă vreme în Gestapo. A fost chelner la cafeneaua Napoleon, unde aveau loc întâlnirile secrete ale partizanilor lui Beran[9], şi ceea ce Beran uita să raporteze lui Hitler, avea grijă să raporteze Böhm. Dar se poate compara – oare asta cu vânătoarea de oameni, cu posibilitatea de a dispune de viaţa şi moartea lor, de a hotărî soarta unor familii întregi?

Böhm a creat o foarte largă reţea de provocatori. Un vânător cu o haită numeroasă de câini de vânătoare. Şi vânează. Adeseori vânează numai din simpla pasiune de a vâna. Interogatoriile constituie însă pentru el o ocupaţie plictisitoare. Plăcerea lui cea mare este de a aresta şi de a observa pe oamenii care aşteaptă hotărârea lui. Odată a arestat la Praga peste două sute de vatmani şi taxatori de tramvaie, de autobuze şi de trolleybuze, şi mânându-i de-a lungul şinelor de tramvai a împiedicat transporturile şi a dezorganizat circulaţia de pe străzi. Aceasta a fost pentru el cea mai mare plăcere. Pe urmă a pus în libertate 150 de oameni, şi se lăuda că în 150 de familii se va spune despre el: ce băiat de treabă!

Böhm organiza de obicei acţiuni politice de masă,

---

9 Fost deputat în parlamentul ceh, prim-ministru al guvernului de marionete din timpul „protectoratului" fascist. – N.T.

lipsite însă de însemnătate. Eu i-am căzut în mână cu totul întâmplător, şi constituiam o excepţie.

— Tu eşti afacerea mea cea mai mare, îmi zicea el cu sinceritate, şi se mândrea mult cu cazul meu, pe care-l considera drept unul din cele mai mari. Probabil datorită acestei împrejurări mi s-a mai prelungit viaţa.

Ne minţeam neîncetat unul pe altul, totuşi minciunile noastre erau străvezii. Eu ştiam întotdeauna când mă minţea, pe când el o ştia numai câte odată. Când minciuna devenea prea evidentă pentru amândoi, potrivit unei înţelegeri tacite, treceam la altă chestiune. Cred că pentru dânsul nu era atât de important să constate faptele, cât mai ales să lucreze bine „cel mai important caz al lui”.

El nu considera bastonul şi lanţurile drept singurele metode de influenţare. În general, prefera să aplice metoda convingerii, combinată cu ameninţarea, după felul cum îşi aprecia omul „său”. Pe mine nu mă bătea niciodată, în afară doar de prima noapte; dar mă dădea adeseori, pentru aceasta, pe mâna altora.

Avea, fără nicio îndoială, o fire mai interesantă şi mai complexă decât ceilalţi agenţi. Înzestrat cu o fantezie mai bogată, ştia să se folosească de ea. Câteodată mă scotea în oraş. Atunci mergeam la un mic restaurant cu grădină, unde urmărind cu ochii torentul de oameni ce se scurgea pe lângă noi:

— Uite, eşti arestat – filosofa Bohm – dar priveşte, s-a schimbat oare ceva în jurul nostru? Oamenii umblă ca şi înainte, râd, sunt plini de griji, toate îşi urmează cursul ca şi cum tu nici n-ai fi existat. Printre aceşti trecători se află şi cititorii tăi. Crezi oare că din cauza ta li s-a brăzdat faţa măcar cu o cută?

Odată, într-o seară, după un interogatoriu de mai multe ore, în a băgat într-o maşină şi m-a dus prin toată Praga la Hracin.

— Ştiu cât de dragă ţi-e Praga. Priveşte-o. N’ai vrea oare să te întorci aici? Ce frumoasă este Praga! Şi va rămâne tot aşa şi după ce nu vei mai fi…

Ştia să ademenească. În seara aceea de vară.

Praga, atinsă de suflul toamnei ce se apropia, era învăluită într-un fum albăstrui, ca bruma strugurilor în pârg; ea te îmbăta ca vinul, nu te mai săturai privind-o… Îi răspunsei:

…va fi şi mai frumoasă când n-o să mai fiţi voi aici.

A schiţat un surâs, şi fără să fie răutăcios, dar parcă posomorându-se, a zis:

— Eşti un cinic.

Adeseori, mai târziu şi-a adus aminte de convorbirea aceasta:

— Când nu vom mai fi noi… Aşadar, tot nu crezi încă în victoria noastră?

Punea această întrebare numai pentru că nici el nu credea în ea. Ba odată l-am surprins ascultând cu multă atenţie vorbele mele despre puterea şi invincibilitatea Uniunii Sovietice. De altfel acesta a fost unul dintre ultimele mele „interogatorii”.

(Bretelele – intermezzo)

La uşa camerei de vis-à-vis atârnă o pereche de bretele. Simple bretele bărbăteşti. Un obiect la care n-am ţinut niciodată. De astă Hată însă, le privesc cu bucurie, ori de câte ori se deschide uşa noastră. Bretelele acestea cuprind un sâmbure de speranţă.

Când ajungi în închisoare, unde ai şanse să fii omorât în bătăi, ţi se ia în primul rând cravata, cureaua şi bretelele, ca să nu te spânzuri (cu toate că te poţi foarte uşor spânzura cu ajutorul unui cearşaf). Uneltele acestea ale morţii se păstrează la cancelaria închisorii până când va hotărî vreo

Nemesis a Gestapoului că trebuie să fii trimis la muncă forţată, într im lagăr de concentrare, sau la spânzurătoare. Atunci eşti dus la cancelarie şi ţi se restituie cu un aer solemn cravata şi bretelele. Acestea însă nu le poţi lua cu tine în celulă. Trebuie agăţate pe coridoare, lângă uşa sau pe balustrada din faţa uşii. Stau agăţate acolo până la expedierea ta, ca un semn vizibil că

unul din locatarii celulei se pregăteşte pentru un drum lung.

Bretelele de la uşa de vis-à-vis au apărut în aceeaşi zi în care am aflat de soarta Gustinei. Tovarăşul din celula de vis-à-vis va fi dus la muncă forţată cu acelaşi transport ca şi Gusta. Transportul n-a plecat încă. Se zice că a fost oprit pe neaşteptate din cauză că lagărul fusese atât de bombardat, încât nu mai rămăsese nimic din el. (Asta nu e rău.) Nimeni nu ştie când va porni transportul. Poate că diseară, poate că mâine dimineaţă, poate că peste vreo două săptămâni. Bretelele din faţa noastră tot mai stau atârnate. Şi eu ştiu un lucru: cât timp ele sunt încă aici, Gustina se mai află în Praga. De aceea mă uit din când în când la bretele, vesel şi prietenşte, ca la nişte prieteni ai Gustinei. A câştigat o zi, două, trei… Cine ştie? O zi de întârziere în plus poate că o va salva.

Toţi trăim cu acest gând. Acum un an, acum o lună, astăzi, nu ne gândeam şi nu ne gândim decât la ziua de mâine. În ea este toată speranţa noastră. Soarta ta este hotărâtă, poimâine vei fi executat. Dar cine ştie ce se poate întâmpla mâine! Doar să trăieşti până mâine; mâine se poate schimba, totul în jur este atât de nestabil, şi cine ştie ce se poate întâmpla mâine. Soseşte şi acest mâine şi încă unul, şi încă unul, pier mii de oameni, pentru mii de oameni nu mai există „mâine”, dar cei rămaşi trăiesc cu o singură speranţă în suflet: mâine, cine ştie ce va fi mâine?

Această stare de spirit dă naştere celor mai neverosimile zvonuri, în fiecare săptămână apare câte un nou pronostic, mai mult decât optimist, despre sfârşitul războiului, toată lumea se agaţă de câte o versiune îmbucurătoare care se transmite din gură în gură, se răspândeşte în închisoare o nouă, ştire senzaţională, căreia ai vrea atât de mult să-i dai crezare. Eu lupt împotriva acestui lucru, spulber speranţele acestea fără de temei, căci ele nu întăresc, ci slăbesc oamenii. Optimismul nu trebuie alimentat cu minciuni, ci cu adevărul, cu previziunea clară a victoriei sigure. Dar şi eu trăiesc cu speranţa că o singură zi poate fi decisivă, că fiecare zi în

plus, pe care voi reuşi să o câştig, mă va trece peste graniţele morţii, care atârnă deasupra capului meu, spre viaţa la care e atât de greu să renunţi.

Sunt atât de puţine zile într-o viaţă de om, şi totuşi aici ai vrea ca ele să zboare mai repede, mai repede, tot mai repede. Timpul, care se scurge repede şi pe care nu-l mai poţi prinde, timpul, care ne apropie implacabil din ce în ce de bătrâneţe, ne devine prieten. Nu este oare ciudat lucrul acesta?

Mâine a devenit ieri; poimâine – astăzi, şi s-a pierdut şi el în trecut.

Bretelele de la uşă mai sunt încă la locul lor.

Jr i

Auy J i o

jr. Cait Xy.

O *A.* /Î

— ţi-u 5/…

a Ví» ju

Us ilïi + i4. –. o<îl¡ i, Jti.

Mă-uua 4. ci… „f” «— >

C w» v¿3 /Wvv

I-yj O

¿/”, / – fo’

au Uf>

— «° ¡f

W – Vva» />—/ f iv

— 7 Í – WT CC. V.

ÍLjuaj, au ¿y-i*

y „*UJJÍ* – *L* ¿tkea, i«O pagina din manuscrisul lui Fucik

Capitolul VI

STAREA DE ASEDIU DIN ANUL 1942

27 Mai 1943.

Iată ce s-a întâmplat exact acum un an.

De la interogatoriu m-au dus jos, la „cinema”. Acesta era itinerariul zilnic de la Pancraţ: la amiază coboram să luăm masa care era adusă din Pancraţ, iar după prânz din nou la al patrulea etaj, în camera „patrusute”. Dar în ziua aceea n-am mai ajuns sus.

Stăm la masă şi mâncăm. Băncile sunt prea înguste. Toată lumea îşi mişcă de zor fălcile şi lingurile. Totul este aproape uman în aparenţă. Dar dacă toţi aceştia care n-or să mai vadă ziua de mâine s-ar transforma deodată în schelete, zgomotul lingurilor ciocnind străchinile de lut s-ar pierde în trosnetul ciolanelor şi clănţănitul maxilarelor. Totuşi, nimeni nu presimte nimic. Toţi mănâncă lacomi, nădăjduind că vor mai trăi săptămâni, luni şi ani.

S-ar zice că e vreme frumoasă, când deodată se stârneşte un vânt puternic, şi din nou liniştea se aşterne peste tot. Dar figurile gardienilor trădează că s-a întâmplat ceva. Iar câteva minute mai târziu apare un semn şi mai vădit: suntem strigaţi şi încolonaţi pentru a fi expediaţi la Pancraţ. După prânz! Ceva nemaipomenit. Închipuieşte-ţi că ţi s-a făcut capul calendar de atâtea întrebări la care nu poţi răspunde, când, deodată, fără să te aştepţi, să fii lăsat în pace pentru o întreagă jumătate de zi; nu este aceasta oare o pomană dumnezeiască? Aşa ni se părea nouă. Lucrurile nu stăteau însă aşa.

În coridor îl întâlnim pe generalul Elias[10]. Pare neliniştit; dând cu ochii de mine, deşi în jurul nostru mişună gardienii, reuşeşte să-mi şoptească:

— Stare de asediu.

Pentru transmiterea ştirilor celor mai importante, deţinutul nu poate avea la dispoziţie decât fragmente de secundă. Elias nu mai izbuteşte să răspundă privirii mele întrebătoare.

Gardienii de la Pancraţ sunt miraţi văzându-ne întorşi atât de devreme. Cel care mă conduce în celulă îmi inspiră mai multă încredere decât ceilalţi gardieni. Nu ştiu ce fel

---

10 Câtva timp a fost şeful guvernului de marionete al „protectoratului". In anul 1942 a fost executat de nemţi. – N. T.

de om este, totuşi îi împărtăşesc noutatea. Dă din cap negativ. Nu ştie nimic. Probabil că n-am auzit bine. Tot ce-i posibil. Gândul acesta mă linişteşte.

Seara, gardianul vine şi se uită în celula mea:

— Ai avut dreptate. Atentat contra lui Heydrich[11]. E rănit grav. La Praga e stare de asediu.

A doua zi, înainte de a fi trimişi la interogatoriu, suntem înşiruiţi în coridorul de jos. Astăzi e cu noi şi tovarăşul Viktor Synek, ultimul supravieţuitor din membrii Comitetului Central al Partidului Comunist, arestat în Februarie 1941. Lunganul de portar, în uniforma S.S.-ului, îi flutură sub nas o foaie de hârtie, pe care stă tipărit cu litere mari:

„Entlassungsbefehl.”[12]

S.S.-istul râneşte:

— Ai văzut, jidane, n-ai aşteptat degeaba. Ai permis pentru lumea cealaltă! Vei ieşi de aici şi… hait!

Şi trece cu degetul peste gât, arătându-i lui Viktor cum îi va zbura capul. În timpul stării de asediu din 1941, cel dintâi executat a fost Otto Synek. Viktor, fratele său, este prima jertfă a stării de asediu din anul 1942. Este trimis La Mauthausen. Pentru a fi împuşcat, cum se exprimă ei cu delicateţă.

Drumul de la Pancraţ până la Palatul Pecek şi înapoi devine pentru deţinuţi un adevărat calvar. S.S.-iştii îl „răzbună pe Heydrich”. Nici n-a făcut maşina un kilometru, şi cel puţin zece inşi au obrajii plini de sânge. Din acest punct de vedere, cei ce merg cu mine au un avantaj: barba mea lungă distrage atenţia S.S.-iştilor, care se iau la întrecere în a găsi fel de fel de distracţii pe socoteala ei. A se ţine de barba mea, ca de o agăţătoare, este una din distracţiile lor preferate. Pentru mine aceasta constituie o pregătire cât se poate de bună pentru interogatoriile care de fiecare dată se termină cu aceeaşi

11 Fostul „Protector" hitlerist din Cehia şi Moravia. – N. T.

12 Permis de el;berare. – N. T.

morală:

— Dacă n-ai să-ţi bagi până mâine minţile în cap, ai să fii împuşcat.

Asta nu mă sperie de loc. În fiecare seară se aude acolo jos, în coridor, strigându-se nume de deţinuţi. Câte cincizeci, o sută, două sute de inşi ferecaţi în lanţuri sunt încărcaţi în camioane, ca vitele pentru abator, şi scoşi afară din oraş la Kobylis, pentru a fi împuşcaţi în masă. Care este vina acestor oameni? În primul rând, aceea că n-au nicio vină. Au fost arestaţi sub pretextul unui fleac, nu li se poate imputa nimic serios, nici n-ai ce-i întreba la interogatoriu, ceea ce nu înseamnă că nu sunt buni de măcelărit. Câteva versuri satirice, pe care unul din el le-a citit altor nouă, i-au adus la închisoare pe toţi zece, cu vreo două zile înainte de atentat. Acum, însă, vor fi executaţi pentru... vina de a fi proslăvit actele teroriste. Cu o jumătate de an în urmă a fost arestată o femeie, acuzată de răspândire de manifeste. Ea n-a recunoscut nimic. Şi iată-i fraţii şi surorile, soţii surorilor şi soţiile fraţilor, ridicaţi şi executaţi cu toţii, pentru că executarea familiilor întregi este una din lozincile stării de asediu. Un slujbaş de la poştă, arestat din greşeală, stă jos lângă perete, şi aşteaptă să fie pus odată în libertate. Îşi aude numele strigat şi răspunde la apel. E băgat imediat în coloana de condamnaţi. E dus afară din oraş şi împuşcat. A doua zi iese la iveală că trebuia executat un altul, care poartă acelaşi nume cu el. Îl împuşcă atunci şi pe celălalt, şi totul e în ordine. Ce să-ţi mai pierzi timpul cu stabilirea identităţii omului care urmează să fie ucis! Ce rost mai are, când se pune problema de a distruge un întreg popor?

Noaptea târziu, mă întorc de la interogatoriu. Jos, lângă zid, stă Vladislav Vanciura, cu o mică legăturică la picioarele lui. Îmi dau perfect de bine seama ce înseamnă acest lucru. Ştie şi el. Ne strângem mâinile. Urcând spre celula mea, îl văd din coridor stând cu capul puţin aplecat şi privind undeva departe... dincolo de viaţă. Peste vreo jumătate de oră este strigat...

Câteva zile mai târziu, lângă acelaşi zid dau cu ochii

de Milos Krasny, arestat încă din luna Octombrie a anului trecut, un viteaz luptător pentru revoluţie, pe care nu l-au putut zdruncina nici torturile, nici regimul celular. Spune ceva escortei, întorcând capul peste umăr. Văzându-mă, Miloş zâmbeşte; mă salută cu capul şi continuă:

— Degeaba! O să cadă mulţi dintre ai noştri, dar voi tot veţi fi învinşi…

Încă o amiază. Stăm jos în Palatul Pecek şi aşteptăm masa. Îl aduc pe Elias…

Are un ziar sub braţ; zâmbind, el ne arată ziarul în care a citit „că ar avea legături cu organizatorii atentatului.

— Baliverne! face el scurt, şi se apucă de mâncare.

Seara când ne întoarcem de la Pancraţ el continuă să glumească pe seama acestei ştiri. O oră mai târziu este scos din celulă şi dus afară din oraş la Kobylis.

Mormanele de cadavre cresc mereu. Numărătoarea nu se mai face cu zecile sau cu sutele, ci cu miile. Mirosul de sânge proaspăt gâdilă nările fiarelor bipede. „Lucrează” de dimineaţă până noaptea târziu, „lucrează” şi în zilele de Duminică. Acum toţi sunt în uniformă S.S.; este sărbătoarea lor, solemnitatea măcelului. Trimit la moarte muncitori, învăţători, ţărani, scriitori şi funcţionari; măcelăresc bărbaţi, femei şi copii; masacrează familii întregi; distrug şi dau foc la sate întregi. Moartea prin glonţ se răspândeşte în toată ţara ca o ciumă, şi nu cruţă pe nimeni.

Ce face omul în mijlocul acestor grozăvii?

Trăieşte.

De necrezut, şi totuşi trăieşte, mănâncă, doarme, iubeşte, munceşte, se gândeşte la o mulţime de lucruri fără nicio legătură cu moartea. El simte, probabil, în fundul sufletului o povară apăsătoare, dar o poartă fără să se încovoaie, fără să-şi piardă cumpătul.

În toiul stării de asediu, „comisarul meu” de la Gestapo în a dus la Branik. Seara de Iunie era plină de mireasma teilor şi a florilor de salcâm, care începeau să se

veştejească. Era Duminică. Şoseaua ce duce spre staţia de tramvai de la capul liniei nu putea cuprinde tot torentul acela grăbit de oameni care se întorceau în oraş, de la plimbare. Oameni veseli, zgomotoşi, extenuaţi de fericirea ce le-o aducea soarele, apa, îmbrăţişările dragostei, nu vedeai pe feţele lor semnul morţii, care îi pândeşte mereu, alegându-şi noi jertfe. Mişunau şi săreau ca nişte iepuri de casă zburdalnici. Nostim! Iepuri de casă sadea! Ia ridică-l pe unul din ei! Ceilalţi se vor îngrămădi într-un colţişor, iar puţin mai târziu.

ai să-i vezi iar zburdând, reveniţi la grijile lor şi bucurându-se iarăşi de viaţă.

Din închisoarea izolată de lume prin ziduri înalte, am căzut, pe neaşteptate, în mijlocul acestui torent zgomotos de oameni. Multă amărăciune am simţit la început, văzând această fericire lipsită de griji. Dar n-aveam dreptate, n-aveam deloc dreptate.

Viaţa pe care o vedeam era, la urma urmei, la fel ca şi cea de la noi din închisoare: viaţă trăită, sub povară grea, pe care caută să o înăbuşe şi să o sugrume într-un loc, dar care răzbate în altul prin sute de lăstari, viaţa care este mai tare decât moartea. Ce motiv serios de amărăciune puteam găsi în aceasta?

Oare noi, cei din celule, care trăim în vecinătatea directă a morţii, suntem plămădiţi din alt aluat?

Uneori se întâmpla ca în drumul nostru spre interogatoriu garda să se poarte ceva mai omenos. Puteam vedea prin ferestruică străzile, vitrinele magazinelor, femeile. Odată, m-am apucat să pariez cu mine însumi: dacă voi vedea în drumul nostru nouă perechi de picioruşe frumoase, atunci mă voi întoarce viu de la interogatoriu. Şi am început să număr, să examinez, să compar, să studiez cu atenţie liniile picioarelor, le aprobam sau le desaprobam cu o pasiune sinceră, ca şi cum acest fapt n-ar fi avut nicio legătură cu viaţa mea.

De obicei mă întorceam în celula mea târziu. Tătucul Peşek începea atunci să se neliniştească, temându-se că nu

mă voi mai întoarce deloc. Mă îmbrăţişa, iar eu îi povesteam pe scurt ultimele: noutăţi, îi comunicam cine a mai fost împuşcat în cursul zilei de ieri la Kobylis, după aceea mâneam cu poftă cina preparată din legume deshidratate, dezgustătoare, intonam câte un cântec de veselie sau jucam zaruri cu înverşunare, până ce ameţeam. Şi asta tocmai în acele ore de seară, când s-ar fi putut deschide în orice clipă uşa celulei noastre, ar fi putut intra trimisul morţii şi comanda unuia dintre noi:

— Hai jos! Ia-ţi toate lucrurile! mai repede! Dar nu eram strigaţi. Am scăpat teferi în vremurile acestea de groază. Astăzi, amintindu-ni-le, ne mirăm noi înşine. Ce minunat este construit omul, cum îndură el ceea ce trece cu mult peste puterile lui!

Minutele acestea nu puteau, desigur, să nu lase în noi urme neşterse. Probabil că totul se păstrează undeva, într-o circumvoluţiune a creierului, ca peliculă înfăşurată, care ar putea cândva, într-una din zilele vieţii adevărate, să se desfăşoare cu o repeziciune fantastică; numai să ajungem să trăim până în ziua aceea. Dar poate că nu vom vedea pe ecran decât un imens cimitir, un cimitir verde, în care au fost aruncate seminţe preţioase.

7

Seminţe preţioase, care vor încolţi cândva!

97

Capitolul VII

OAMENI ŞI MARIONETE II (*Paner aţ*)

În închisoare se trăiesc două vieţi. Una în celule închise, izolate cu multă grijă de restul lumii, şi care cu toate acestea păstrează cea mai strânsă legătură cu ea, atât cât se permite deţinuţilor politici. Ceala tă se scurge în afară de celule, prin coridoarele lungi, într-un semiîntuneric apăsător. Es e o lume închisă în ea, încinsă în uniformă, mai izolată decât cea închisă în celule, lume în care mişună marionete e, şi în care rar întâlneşti fiinţe omeneşti. Despre această lume vreau să vorbesc. Ea îşi are aspectele şi isteria ei. Altfel n-aş fi avut posibilitatea s-o

cunosc mai adânc. Aş fi cunoscut doar d corul pe care-l vedeam noi, suprafaţa lui, în aparenţă intactă şi solidă, care apasă pe locatarii celulelor ca un jug de fier. Aşa se prezentau lucrurile acum un an, chiar acum o jumătate de an. Această suprafaţă este astăzi brăzdată de crăpături, iar printre crăpături se întrezăresc nişte figuri jalnice, îngrijorate, caraghioase, într-un cuvânt, cele mai variate figuri, exprimând întotdeauna esenţialul. Regimul de asuprire şi-a pus pecetea şi pe cei ce trăiesc în întunericul acestei lumi lugubre, scoţând în evidenţă tot ceea ce e cât de cât luminos pe fondul general. Unii de abia se evidenţiază, alţii, dacă-i cunoşti mai de aproape, se reliefează ceva mai nu t; întâlneşti printre ei fel de fel de tipuri. Poţi da şi de oameni adevăraţi. Aceştia n-au aşteptat să cadă ei înşişi în nenorocire pentru a ajuta pe alţii.

Închisoarea nu este o instituţie prea veselă. Dar lumea din afara celulelor este mai întunecată decât cea din celule. În celule trăieşte colectivul. Un colectiv ca acelea care se făur se pe front, unde oamenii trăiesc într-un permanent pericol, când astăzi îţi salvează tovarăşul ţie viaţa, iar mâine îl salvezi tu pe el. În condiţiile regimului de astăzi, prietenia între gardienii germani este exclusă. Aceştia trăiesc într-o atmosferă de trădare, de spionaj, de denunţuri; fiecare se fereşte de camarazii lui, cărora oficial le zice „camarazi”; cei mai buni dintre ei, care nu pot şi nici nu vor să se lipsească de prieteni, îi caută prin celule.

Multă vreme n-am cunoscut numele gardienilor. Aceasta n-avea însă prea multă însemnătate. Între noi, îi numeam cu poreclele scornite de noi sau de predecesorii noştri, porecle transmise totdeauna din generaţie în generaţie. Unii au atât. a porecle, câte celule are închisearca; aceştia sunt slujbaşi incolori – „nici laie, nici bălaie” – unul primeşte o poreclă pentru că a dat într-un loc un supliment de mâr, care, iar altul pentru că a p esnit pe cineva peste urechi; şi un a şi alta sunt fap e incidentale, totuşi ele rămân vii pentru multă vreme în memoria celulei, creând – o imagine şi o poreclă unilaterală. Alţii sunt porecliţi la fel de toate celulele.

Caracterul acestora din urmă este bine definit. Ori una ori alta. În bine sau în rău.

Observaţi cu atenţie aceste manechine! Observaţi figurile acestea! Căci, orice s-ar spune, sunt aleşi pe sprânceană. Ei formează o parte din armata politică a nazismului. Aleşii speciali. Stâlpii regimului. Reazimul ordinii publice…

„Samariteanul”.

„S.S.-istul rezervist” Rheuss, servitor la o şcoală din Colonia pe Rhin, este un grăsun înalt, cu o voce de tenor. Ca toţi slujbaşii, coaielor germane, a urmat un curs de prim ajutor, şi câteodată îl înlocuieşte pe felcerul închisorii. A fost cel dintâi dintre gardieni pe care l-am ciunoscut aici. El m-a băgat în celulă, mi-a examinat rănile şi mi-a pus comprese. Se prea poate ca iintradevăr el să-mi fi salvat viaţa. În ce calitate; în calitatea lui de om sau, de absolvent al cursului sanitar? Nu ştiu. În fecit caşul ei dădea dovadă de cel mai feroce r-zispţ; spştea dinţii deţinuţilor evrei şi-i silea să înghită qâfce <? lingură de sare sau de nisip, un remediu universa] contra tuturor boalelor.

— Ul? în: i: a e: î? sdg

— Hq înmj – „oicife *Morarul*”.

uz nu: >ol nu-iJnî 1

j j-ăişt; yofb-i elg şi jblând, căruţaş la fabrica de becelţlift ţţu4*FEIPMÂT> rPfe nume Fabian. Intra în celul, jojli yn zâmbet: larg pe faţă, aducea mâncare dgţuţilş FcăţiH & ea „nipjodată. Nici nu ţi-ar fi venit să crezi că stătea ore întregi după uşă, trăgând cu urechea la convorbirile deţinuţilor, ca să se ducă să raporteze superiorilor toate fleacurile.

Koklac

Tot lucrător şi tot de la fabrica de besre din Budieioviţ. Aici se află mulţi lucrători germani din regiunea Sudetă. „N-are importanţă ce face sau ce gândeşte, la un moment dat, un proletar oase care, scria odată Marx. Chestiunea constă în ceea ce este

proletariatul şi ce va fi istoriceşte obligat să facă, potrivit acestei existenţe a lui”.

Cei de aici, într-adevăr, nu au nicio idee despre problemele clasei lor. Desprinşi de ea şi puşi în opoziţie cu ea, ei stau ideologiceşte spânzuraţi în aer şi vor sta probabil spânzuraţi şi în înţelesul propriu al cuvântului.

Acesta s-a alăturat nazismului, căutând o viaţă mai uşoară. Totul s-a dovedit, însă, a fi mai complicat decât îşi închipuise. Acum nici nu mai ştie să râdă. A mizat pe calul nazismului. Dar şi-a dat seama că a mizat pe un cal mort. Atunci şi-a pierdut cumpătul. Noaptea, tot plimbându-se cu papucii lui de pâslă pe coridoare, mâzgălea abajoururile prăfuite, cu rezultatele tristelor lui reflecţii.

Totul e trecător, scria el poetic cu degetul şi se gândea la sinucidere.

În cursul zilei, terorizează atât pe deţinuţi cât şi pe camarazii lui; urlă cu o voce spartă, întretăiată, ca să-şi acopere propria lui frică.

Rossler

Slab şi lung, cu o voce aspră de bas, este unul din puţinii care sunt capabili să râdă sincer; muncitor-textilist din Iablonec. Vine în celulă şi discută ore întregi.

— Cum am ajuns aici? De zece ani nu mai trăiam omeneşte. Douăzeci de coroane pe săptămână pentru o familie întreagă, înţelegi şi dumneata ce fel de viaţă mai era aceasta? Şi iată că vin ei şi spun: noi o să-ţi dăm de lucru, vino la noi. Ce era să fac? M-am dus. Ce să zic? Mi-au dat de lucru. Şi mie şi altora. Eşti sătul. Ai unde pune capul. Poţi trăi. Socialismul? Ei bine, e un basm. Desigur îmi închipuiam totul altfel. Totuşi, e mai bine ca înainte. Nu este mai bine? Războiul? Nu, el n-a vrut războiul. N’a vrut să moară oamenii. N’a vrut decât să trăiască el.

— Că le ajut lucrând aici? Dar ce aş putea face? fac eu aici cuiva vreun rău? Dacă plec, o să vie alţii, mai răi ca mine. Prin asta n-am să ajut pe nimeni. Ce să fac? Cum o să se termine războiul, am să mă întorc la fabrică…

— Tu cine crezi că va câştiga războiul? Va să zică nu

noi? Va să zică voi? Dar atunci ce-o să se aleagă de noi?

— Sfârşitul? Păcat! Credeam că totul se va sfârşi altfel, – şi părăseşte celula, târându-şi picioroangeie.

O jumătate de oră mai târziu, se întoarce din nou şi mă întreabă cum este în Uniunea Sovietică.

Acela”.

Într-o dimineaţă aşteptam jos, pe coridorul principal al Pancraţ-ului, să fim expediaţi pentru interogatoriu la Palatul Pecek. Ne întorceam întotdeauna cu faţa la perete, ca să nu vedem ce se petrece în spatele nostru. Deodată răsună în spatele nostru o voce necunoscută:

— Nu vreau să ştiu nimic, nu vreau să aud nimic! Nu mă cunoaşteţi încă, am să vă arăt eu cine sunt!

Mi-a venit să râd. Având în vedere dresajul ce se face aici cu noi, cuvintele imbecilului oberleutnant Dub, din Şveik, sunau foarte la locul lor. Până acum, însă, nimeni nu avusese curajul să le spună în gura mare. Un ghiont din partea vecinului cu mai multă experienţă mă făcu să-mi ţin râsul, dându-mi să înţeleg că vorbele acestea, după cât se vede, fuseseră rostite în serios. Nu fuseseră o glumă. Deloc.

Le debitase o creatură minusculă, în uniformă de S.S., care habar n-avea de „Şveik”. Această creatură îl citase pe oberleutnantul Dub, fiindcă acesta era în spiritul lui. Răspundea, la numele de Withan şi ca Vitan fusese altă dată sergent major în armata cehoslovacă. Creatura rostise un adevăr. Într-adevăr, l-am cunoscut în scurt timp, şi nu vorbeam de el decât la neutru: „<ac Ja”[13].

Mărturisesc că ne secasem toată fantezia căutând o poreclă nimerită pentru acest amestec de imbecilitate, tâmpenie, muştruluială şi cruzime, care constituie baza regimului din Pancraţ.

Cât până la coada purcelului – spune zicala cehă

13 In limbile slave, care deosebesc la substantive, pronume ete., trei genuri, există şi forma pronumelui personal de gen neutru, corespunzător lui „es" în limba germană. – ••N. T.

despre acest soi de carierişti mărunţi şi îngâmfaţi; asta îi loveşte la partea sensibilă. Cât de meschin trebuie să fie cineva, ca să sufere pentru că e prea mic. Withan e torturat de această idee şi caută să-şi răzbune statura lui de pitic faţă de toţi cei care sunt mai înalţi ca el fiziceşte sau sufleteşte, adică faţă de toată lumea.

Nu bate niciodată. E prea laş pentru asta. În schimb spionează. Câţi dintre deţinuţi n-au plătit cu sănătatea şi cu viaţa denunţurile lui Withan – căci nu e deloc indiferent cu ce fel de caracterizare vei fi trimis din Pancraţ într-un lagăr de concentrare, dacă vei fi trimis.

E foarte caraghios. Când este singur pe coridor, păşeşte cu un aer solemn şi grav şi îşi dă aere ca o persoană de rang mare. Dar e de ajuns să se întâlnească cu cineva, ca să simtă îndată nevoia să mai adauge ceva la statura lui. Dacă te întreabă ceva, se cocoţează neapărat pe balustradă, şi este în stare să stea o oră întreagă în poziţia asta încordată numai ca să pară cu un cap mai înalt decât tine. Dacă asistă la bărbierit, se înalţă pe o treaptă sau se urcă pe o bancă şi rosteşte nelipsitele lui fraze:

— Nu vreau să ştiu nimic, nu vreau să aud nimic! Nu mă cunoaşteţi…

Dimineaţa, în timpul plimbării, calcă pe iarbă.

fiindcă-l mai înalţă cu vreo zece centimetri. În celulă intră umflându-se, ca o majestate regală, şi se suie îndată pe un taburet, pentru a ne supraveghea de la înălţime.

E foarte caraghios, dar ca orice imbecil investit cu o putere de care depinde viaţa omenească, este în acelaşi timp şi foarte periculos. Fiind atât de mărginit, face dintr-un ţânţar un armăsar. Nu cunoaşte nimic în afară de îndatoririle lui de cerber, şi de aceea orice abatere, oricât de neînsemnată, de la ordinea prescrisă, este pentru el ceva extraordinar de grav, ceva corespunzător cu importanţa misiunii lui. Născoceşte delicte şi crime faţă de disciplină, pentru a se convinge pe sine însuşi că reprezintă şi el ceva. Aici însă cine şi-ar da osteneala să controleze cât de adevărate sunt denunţurile lui?

Zmetonţ

Un trup voinic, faţă tâmpită, o privire inexpresivă, reeditarea unei caricaturi de Gros, înfăţişând bravii nazişti. Mulgea vacile pe undeva, pe lângă graniţele Lituaniei, dar, oricât de ciudat s-ar părea, aceste animale de treabă nu au exercitat nicio înrâurire binefăcătoare asupra caracterului său. În ochii superiorilor săi el este socotit drept întruparea virtuţilor germane; este foarte hotărât, ferm, incoruptibil (unul din puţinii care nu i-au mâncare de la oamenii de serviciu), însă…

Un savant german, nu-mi mai amintesc care anume, cercetând intelectul animalelor, pe baza numărului de „cuvinte” pe care le pot înţelege, a ajuns mi se pare la concluzia că pisica domestică, care nu poate înţiege decât 128 de „cuvinte”, are cel mai redus intelect. Ei, pisica este un geniu în comparaţie cu Zmetonţ, de la care închisoarea din Pancraţ n-a auzit decât patru cuvinte:

— Pass bloss auf, Mensch! 1.

Trebuia să fie de serviciu de două ori pe săptămână; de fiecare dată umbla de colo până colo gâfâind şi toate ieşeau pe dos. Într-o zi directorul închisorii s-a supărat că nu se deschiseseră geamurile, şi a dat ordin să fie deschise. Colosul de carne s-a tot frământat vreun minut, când pe un picior, când pe celălalt, cu privirea fixată prosteşte în pământ; buzele i s-au strâmbat convulsiv, silindu-se în zadar să repete ordinul directorului… şi deodată colosul a izbucnit într-un urlet ca o sirenă, care s-a auzit peste tot; prin toate coridoarele s-a stârnit o panică nemaipomenită, nimeni nu putea să înţeleagă nimic, geamuri e au rămas mai departe nedeschise, iar celor doi deţinuţi, care din întâmplare i-au căzut în mâini lui Zmetonţ, le-a dat sângele pe nas. Găsise soluţia.

Soluţie obişnuită. Bătaie, bătaie în orice ocazie, iar la nevoie şi omor – asta înţelegea el. Numai atât. Odată a intrat în celula comună şi a lovit pe un deţinut; deţinutul, bolnav, s-a prăbuşit zvârcolindu-se; toţi ceilalţi au trebuit să se lase pe vine şi să se ridice, în ritmul zvârcolirilor lui,

până ce bolnavul s-a liniştit. Iar Zmetonţ, cu mâinile în şolduri şi zâmbind idioţeşte, urmărea scena foarte satisfăcut şi se bucura: ce bine a reuşit să rezolve o situaţie complicată!

Fiinţă primitivă, care din tot ce învăţase nu a reţinut decât un singur lucru: că poate să bată.

Şi totuşi, chiar în fiinţa aceasta s-a frânt parcă ceva. Aceasta s-a întâmplat cam acum o lună. Zmetonţ sta de vorbă într-o zi în cancelaria închisorii cu K.K. Acesta i-a vorbit de situaţia politică. A fost nevoie de multe explicaţii până ce Zmetonţ a început să înţeleagă câtuşi de puţin chestiunea. S-a ridicat, a deschis uşa cancelariei, a examinat cu atenţie coridorul; peste tot linişte, noapte, închisoarea dormea. A tras uşa înapoi, a închis-o cu grijă, apoi s-a lăsat încet pe un scaun:

— Aşa crezi?…

Şi-a rezemat capul în mâini. Peste acest suflet prea mic într-un trup prea puternic, căzuse o povară prea grea. A stat o bucată de timp aşa. Pe urmă a ridicat capul şi a îngânat foarte abătut;

— Aşa o fi. N-o să câştigăm.

De o lună, Pancraţ-ul nu mai aude strigătele războinice ale lui Zmetonţ, iar noii deţinuţi nu ştiu cât de grea e mâna lui.

Directorul închisorii

Mic de statură, îmbrăcat întotdeauna elegant, fie că e în haine civile sau în uniformă de untersturmführer, corect, mulţumit de sine; îi plac câinii, vânătoarea şi femeile. Aceasta este una din laturile fiinţei lui cu două feţe, latura care nu ne priveşte.

Cealaltă latură (mai binecunoscută la Pancraţ), brutal, fără suflet, ignorant, un tip de parvenit nazist, gata să nimicească pe oricine, pentru a scăpa teafăr el însuşi. Se numeşte Soppa (dacă numele are vreo importanţă), de fel din Polonia. Se zice că a învăţat cândva fierăria, dar această îndeletnicire nobilă n-a lăsat în el nicio urmă. Este de mult timp în slujba hitleriştilor, şi pentru serviciile pe

care le-a adus ca agitator electoral a căpătat postul actual. Se cramponează de acest post cu toată puterea şi, fiind de o insensibilitate de piatră, nu cruţă pe nimeni: nici pe deţinuţi, nici pe slujbaşi, nici pe copii, nici pe bătrâni. Naziştii din Pancraţ nu prea sunt prieteni între ei, dar Soppa bate recordul în această privinţă. Singurul om pe care, după cât se vede, îl apreciază şi-i face cinstea de a se întreţine cu el, este felcerul închisorii, sergentul major Weisner. Se pare însă că acesta nu-i răspunde cu aceleaşi sentimente.

Soppa se gândeşte numai la el. A căutat să obţină acest post pentru avantaje personale, şi din aceleaşi motive şi-a legat soarta de aceea a nazismului, până la moarte. Poate că e singurul om care nu se gândeşte la o posibilitate de salvare. Pentru că el ştia că nu mai există nicio salvare. Prăbuşirea nazismului înseamnă şi prăbuşirea lui, sfârşitul prosperităţii lui, sfârşitul locuinţei splendide şi al ţinutei lui elegante (de altfel, nu dispreţuieşte hainele Cehilor executaţi).

Acesta este sfârşitul. Da!

Felcerul închisorii

Sergentul major Weisner este o figură aparte. Câteodată îţi face impresia că locul lui nu e în Pancraţ, iar altă dată nu-ţi poţi închipui Pancraţ-ul fără el. Dacă nu e la farmacie, înseamnă că se plimbă cu paşi mărunţi şi nesiguri pe coridoare, vorbind cu sine însuşi şi aruncând mereu priviri în jur. Parcă ar fi un vizitator întâmplător al închisorii, care ţinte să plece cu cât mai multe impresii. Se pricepe însă tot atât de bine ca cel mai bun temnicer să bage repede şi fără zgomot cheia în gaura broaştei şi să deschidă uşa celulei. Are o doză de humor sec, care-i permite să se exprime cu subînţelesuri, dar în aşa fel încât să nu poată fi prins vreodată cu nimic. Ştie să se apropie de oameni, dar nu lasă pe nimeni să se apropie de el. Nu denunţă niciodată nimic, deşi observă multe. Dacă intră într-o celulă plină de fum, o să tragă cu zgomot aerul pe nas:

— Hm! eu ştiam că fumatul în celulă este strict interzis!

Dar nu va raporta nimic superiorilor săi. Are întotdeauna o figură contractată şi nenorocită, ca şi cum ar fi mereu chinuit de o durere. Nu vrea cu tot dinadinsul să aibă de-a face cu regimul nazist, ale cărui victime le îngrijeşte zilnic, dându-le ajutor medical. Nu crede în nazism şi nici că nazismul va dura, după cum nu a crezut nici înainte. De aceea nu şi-a adus familia de la Breslau la Praga, deşi mulţi Germani n-ar fi scăpat din mâini ocazia de a-şi întreţine toată casa pe spinarea ţării ocupate. Dar în acelaşi timp, nu are nimic comun nici cu omenii care luptă împotriva noii ordini; este străin de ei.

Pe mine în a îngrijit cu multă atenţie şi conştiinciozitate. Aşa procedează aproape totdeauna, şi e în stare să se opună trimiterii la interogatoriu a unui deţinut prea epuizat de pe urma torturilor. Probabil că face asta pentru a-şi împăca conştiinţa. Dar se întâmplă câteodată să nu dea ajutor medical acolo unde ar fi absolut necesar. Poate că se teme.

Este tipul omului de rând, izolat, torturat de teama de prezent şi de viitor. Caută o ieşire şi n-o găseşte. Nu e un şobolan, ci doar un şoricel prins în cursă.

Fără speranţă de scăpare.

„Flink” i

Acesta nu e o simplă marionetă. Dar nici om nu e. Ceva la mijloc. El nu-şi dă seama că ar putea să devină om.

Aici, propriu-zis, sunt doi indivizi de acest fel. Sunt oameni de duzină; la început, înspăimântaţi de grozăviile în care au nimerit, au amuţit parcă dintr-odată; după aceea i-a cuprins dorinţa nebună de a scăpa de aici. Dar ei n-au caractere independente, şi deac, ea caută, mai mult instinctiv decât conştient, un sprijin şi o îndrumare care să-i conducă pe drumul cel bun. Ne ajută, fiindcă aşteaptă şi ei ajutor de la noi.

Aceştia doi sunt de altfel singurii nemţi din Pancraţ care au fost şi pe front.

H a n-au e r, calfă de croitor din Znaimo, de abia întors de pe frontul din Răsărit, unde a lăsat dinadins să-i degere picioarele. „Războiul nu foloseşte omului la nimic” – filosofează el în felul lui Şveik – „n-am ce căuta acolo”.

H o f e r, un cizmar vesel de la fabrica Bată; a făcut războiul în Franţa şi a plecat din armată, cu toate că i se promisese o avansare”. Ech, Scheisse!” a făcut el, schiţând un gest cu mâna, ca şi cum s-ar fi apărat de ceva. Aşa face şi acum, zilnic, apărându-se de toate nep, acerile care îi cad droaie pe cap.

Amândoi au aceeaşi soartă şi aceeaşi stare de spirit, dar Hofer este mai curajos şi ştie mai bine ce vrea. E poreclit „Flink” de toate celulele.

Câtă vreme este el de serviciu, în celule e recreaţie. Poţi face orice-ţi trăsneşte prin cap. Dacă înjură, ne face cu ochiul că nu ne înjură pe noi, ci procedează aşa numai ca să le arate şefilor de jos că este sever. De altfel, în zadar se sileşte: şefii nu-l cred, şi nu este săptămână în care să nu primească vreo pedeapsă.

— „Ech, ScheissJ” face el schiţând gestul lui obişnuit cu mâna, şi continuă în felul lui. În general, face mai curând impresia unui cizmar tânăr fluş uratic, decât a unui temnicer. Îl poţi vedea jucând cu pasiune rişca cu deţinuţii, în câte o celulă. Uneori îi scoate pe deţinuţi pe sală pentru a „percheziţiona” celula. Dar percheziţia se prelungeşte. Dacă arunci cin curiozitate o privire prin uşă, ai să-l vezi stând la masă, cu capul pe mâini: doarme. Doarme adânc şi liniştit; aşa se poate mai uşor ascunde de superiorii lui, fiindcă deţinuţii fac de pază pe coridor, şi-l vor preveni în caz de primejdie. Şi cum să nu-l apuce somnul în timpul serviciului, când în orele libere nu-i arde de somn; este undeva o fată bună la care ţine nespus de mult.

Va învinge oare nazismul? Ech, Scheisse! Dumneata crezi că şandramaua asta o să mai ţină mult?

El nu este nazist. Măcar pentru asta merită atenţie. Mai mult decât atât; nici nu vrea să fie alături de nazişti. Şi nu ţine cu ei. Vrei să transmiţi un bileţel în altă secţie? Te

poţi bizui pe „Flink”. Vrei să comunici ceva celor de afară? Roagă-l pe „Flink”. Vrei să stai de vorbă cu cineva între patru ochi, să ajuţi un tovarăş care şovăie şi să salvezi astfel de la cădere noi oameni? „Flink” te va duce în celula respectivă şi va sta de pază cu aerul unui ştrengar care se bucură de o şotie reuşită. Adeseori trebuie să-i atragi atenţia să fie mai prudent. El nu-şi dă seama de pericol. Nu-şi dă seama de toată gravitatea faptelor lui. Asta îl ajută să facă multe, dar îl împiedică să se ridice politiceşte.

Hôfer nu este încă un om, dar este pe cale de a deveni om.

„Kolin

S-a întâmplat într-o seară, în timpul stării de asediu. Gardianul în uniformă de S.S., care în a dus în celulă, mi-a percheziţionat numai de formă buzunarele.

— Cum stai? în a întrebat încet.

— Nu ştiu. Mi s-a spus că mâine voi fi împuşcat.

— Şi te-ai speriat?

— Sunt pregătit pentru aceasta.

Mi-a pipăit la repezeală poalele hainei.

— S-ar putea. Poate nu mâine, mai târziu; dar poate că n-o să fie nimic. Totuşi în vremurile astea… e mai bine să fii pregătit pentru orice…

Şi-a tăcut câtva timp.

— Poate că… N-ai vrea să transmiţi ceva celor de afară? Sau să scrii? Ar folosi, dacă nu acum, poate în viitor. Cum ai ajuns aici, cine te-a trădat? Cum s-a comportat fiecare… Ca să nu piară cu dumneata ceea ce ştii…

Şi încă cum aş vrea să scriu! parcă mi-a ghicit dorinţa cea mai arzătoare.

Un minut mai târziu, mi-a adus hârtie şi un creion; le-am ascuns cu cea mai mare grijă, ca să nu fie găsite la percheziţie.

Şi după aceea nu m-am mai atins de ele.

8

Era prea frumos ca să te poţi încrede. Prea frumos: în

asemenea momente să găseşti în această casă a morţii, câteva săptămâni după ce ai fost arestat, în uniforma duşmanului, de la care nu te poţi aştepta la nimic altceva decât la înjurături şi bătăi, un om, un prieten care-ţi întinde mâna, ca să nu pieri fără urmă, ca să te ajute să transmiţi viitorului tot ce-ai văzut, ca să te mai redea pentru o clipă vieţii pentru toţi acei care vor rămâne să trăiască după tine. Şi tocmai acum! Pe săli au fost strigate numele condamnaţilor la moarte.

113

S.S.-iştii beţi de sânge înjurau teribil, şi cei care nu strigau amuţiseră de groază. Nu puteai avea încredere în momentul acela, nu putea fi adevărat, trebuia să fie o cursă.

Ce forţă morală trebuia să aibă cineva, ca să-ţi întindă mâna din propriul lui imbold într-un asemenea moment! Şi cât curaj!

A trecut aproape o lună. Starea de asediu a fost ridicată, înjurăturile s-au mai potolit, şi clipele de groază au devenit o amintire. Din nou se înserа, din nou mă întorceam de la interogatoriu, şi din nou acelaşi gardian în faţa celulei.

Mi se pare c'ai scăpat. Sper – şi mă privi ţintă – că totul a fost în regulă.

Am priceput ce vrea să spună. M-am simţit adânc jignit, dar în acelaşi timp m-am convins pe deplin de cinstea acestui om. O asemenea întrebare nu poate fi pusă decât de cineva care are un drept moral de a vorbi astfel. Din clipa aceea am început să am încredere în el. Acesta era omul nostru.

La prima vedere, pare o figură bizară. Se plimbă singuratic pe coridoare, calm, închis în el, precaut, cu privirea ageră. Nimeni nu l-a auzit înjurând. Nimeni nu l-a văzut bătând pe cineva.

— Trage-mi te rog o palmă în prezenţa lui Zmetonţ – îl ruga tovarăşul din celula vecină – ca să te vadă şi el odată activ.

El dădu din cap:

— Nu e nevoie.

Nu l-am auzit niciodată vorbind nemţeşte. Se vede după toate că nu este ca ceilalţi, deşi e greu de înţeles care este cauza. Până şi gardienii simt că e un om puţin obişnuit, fără însă să-şi dea seama de ce.

Se arată peste tot unde e nevoie, potoleşte spiritele acolo unde a intrat panica, încurajează pe cei deprimaţi, restabileşte legăturile atunci când ruperea firului ar constitui un pericol pentru cei din afară. Nu se pierde în amănunte. Lucrează sistematic şi munca lui e vastă.

El nu a devenit aşa. A fost aşa chiar de la început. Şi cumpănind bine totul, el a intrat aşa în serviciul naziştilor.

Adolf Kolinsky, gardian originar din Moravia, dintr-o veche familie cehă, s-a dat drept neamţ, pentru a ajunge gardian la închisoarea cehă din Hradeţ Kralove, iar mai târziu la Pancraţ. Mi nehipui cât de revoltaţi au fost prietenii şi cunoştinţele lui. Patru ani mai târziu, directorul închisorii”, un german, zbiera la el, ameninţându-l, dar era cam târzie ameninţarea.

— O să-ţi scot eu spiritul ceh din cap!

Se înşela. În cazul acesta nu era vorba numai de spiritul ceh. Ar fi trebuit să scoată din el şi omul. Omul, care conştient şi de bunăvoie şi-a căutat un loc potrivit, pentru a duce şi sprijini lupta. Omul pe care primejdia continuă nu a putut decât să-l călească.

„Al nostru”.

Dacă în ziua de 11 Februarie 1943 ni s-ar fi adus dimineaţa, la micul dejun, cacao în loc de zeama neagră obişnuită, miracolul acesta nu ne-ar fi surprins. Fiindcă în dimineaţa aceea s-a zărit prin uşa întredeschisă a celulei o uniformă de poliţist aeh. i, îi

Doar s-a arătat. Un pas făcut de nişte pantaloni negri în cizme înalte, apoi o mânecă de culoare albastru închis s-a ridicat, a trântit uşa – şi vedenia a dispărut. A ţinut atât de puţin, încât peste un sfert de oră nu mai ştiam dacă era adevărat.

Un gardian ceh la Pancraţ! Cât de departe se poate merge cu deducţiile în urma acestei apariţii!

Două ore după aceea, eram lămuriţi. În uşa deschisă a celulei apăru un gardian ceh, zbierând cu gura până la urechi:

— Freistunde![14]

De data aceasta nu mai încăpea nicio îndoială. Printre uniformele verzi-cenuşii ale S.S.-iştilor şi-au făcut apariţia pe săli câteva pete de culoare închisă, bătătoare la ochi: poliţişti cehi.

Ce înseamnă asta? Cum se vor purta? Oricum s-ar purta, însuşi faptul apariţiei lor e mai elocvent decât orice. Cât de şubred trebuie să fie regimul, dacă hitleriştii s-au văzut nevoiţi să bage în necruţătorul lor aparat de distrugere, singurul lor reazim, oameni de aceeaşi naţionalitate cu cei pe care vor să-i execute! Ce lipsă grozavă de oameni trebuie să ducă, dacă sunt nevoiţi să slăbească ultima lor întăritură, angajând câţiva călăi executori de mâna a doua. Dar cât timp vor fi având de gând să mai existe?

Se înţelege că-şi vor alege cu grijă oamenii, s-ar putea chiar ca oamenii aceştia să fie mai răi decât nemţii, demoralizaţi de rutină şi de neîncrederea în victorie. Dar însăşi apariţia Cehilor este o dovadă sigură că se apropie sfârşitul.

Aşa judecam noi lucrurile.

Situaţia însă era cu mult mai serioasă decât ne închipuisem noi la început. Regimul nazist nu mai putea alege, şi de fapt nici nu mai avea de unde alege.

Am văzut pentru prima dată uniformele cehe în ziua de 11 Februarie.

A doua zi am început să cunoaştem şi oamenii.

A intrat, a privit camera, a făcut câţiva paşi pe loc, dus pe gânduri, iar apoi, ca un ied care sare, într-o explozie de energie exuberantă, cu toate patru picioarele

14 Repaus ! – N. T.

deodată, s-a decis brusc:

— Ei, cum merge, domnilor?

I-am răspuns râzând. A râs şi el, apoi, foarte stingherit:

— Nu fiţi supăraţi pe noi. Preferam să ne trimită oriunde, decât să ne pună să vă păzim. Dar, ce să-i faci. Cine ştie… poate că-i mai bine aşa…

S-a bucurat auzind ce credeam despre toate acestea, şi cum îl priveam pe el. Într-un cuvânt, am devenit chiar dintru început prieteni. Acesta-i Vítek, băiat simplu şi blând; pe el îl zărisem pentru o clipă în dimineaţa aceea de 11 Februarie.

Celălalt, Turna, este tipul temnicerului ceh bătrân. Cam grosolan, îi place să zbiere, dar în fond este un om cumsecade; în închisori, oameni ca el sunt porecliţi „unchiaş”. El nu sesiza situaţia, oarecum specială, în care se afla; dimpotrivă, a început chiar din primele zile să se poarte ca la el acasă, şi, însoţindu-şi spusele cu glume pipărate, mai mult strica decât menţinea ordinea; uneori introducea pâine în celule, alteori ţigări, ori începea să pălăvrăgească (numai despre politică nu vorbea). Şi toate acestea le făcea fără să se jeneze; aşa concepea el îndatoririle unui gardian, şi nici nu se ascundea. După prima observaţie, a devenit mai prudent, dar nu s-a schimbat. A rămas unchiaş ca mai înainte. N-aş fi îndrăznit să-i cer ceva mai serios. Dar faţă de el respirai mai liber.

Al treilea se plimba pe coridor încruntat, tăcut, fără să privească pe nimeni. Nu reacţiona deloc la încercările noastre precaute de a-l cunoaşte mai de aproape.

— Cu ăsta nu faci nicio treabă, – îşi dădu părerea tătucul, după o săptămână de observaţie.

— Este cel mai inadaptabil dintre toţi.

— Sau cel mai şiret, făcui eu, mai mult din spirit de contrazicere, fiindcă viaţa celulei se scurge în nesfârşite discuţii mărunte.

După vreo două săptămâni, mi s-a părut la un moment dat că taciturnul mi-a făcut semn cu ochiu’, într-

un anumit fel. Am repetat şi eu gestul acesta neînsemnat, care în închisoare poate avea mii de înţelesuri, dar fără niciun rezultat. Să mă fi înşelat?

Peste o lună s-a lămurit totul. S-a întâmplat pe neaşteptate, aşa cum iese fluturele din crisalidă.

Crisalida încremenită şi ştearsă s-a deschis, şi a răsărit o fiinţă vie. Nu era un fluture. Era un om.

— Ce, ridici statui? mă întreba adesea tătucul, referindu-se la unele din caracterizările mele.

Exact! Nu vreau ca tovarăşii căzuţi în luptă vitează şi cinstită, afară sau în închisori, să fie daţi uitării. Şi iarăşi, nu vreau să fie uitaţi nici cei care în împrejurările cele mai grele ne-au ajutat cinstit şi cu mult curaj. Ţin mult ca figuri ca a lui Kolinsky sau ca aceea a acestui gardian ceh să iasă din întunericul coridoarelor din Pancraţ la lumină. Nu pentru a-i preamări, ci pentru a-i da ca exemplu altora. Datoria de a fi om nu va înceta odată cu terminarea actualului război, şi pentru îndeplinirea acestei datorii va fi totdeauna nevoie de suflete eroice, până ce toţi oamenii vor deveni într-adevăr oameni.

În fond, ceea ce s-a întâmplat cu Iaroslav Hora este un caz foarte obişnuit. Dar aceasta este povestea întreagă a unei vieţi omeneşti.

Radnicko. Un colţişor pierdut din Cehoslovacia. Un ţinut frumos, trist şi sărac. Tatăl – muncitor la fabrica de sticlă. Viaţă grea. Trudă când avea de lucru şi mizerie de câte ori venea şomajul, foarte frecvent în aceste locuri; o viaţă ca asta ori te îngenunche, ori te înalţă sus de tot, strecurându-ţi în inimă dorinţa unei lumi mai bune şi credinţa în ea, făcându-te gata să lupţi. Tatăl şi-a ales a doua alternativă. A devenit comunist.

Tânărul Iarda ia parte într-o coloană de biciclişti la demonstraţiile de 1 Mai; are o panglicuţă roşie împletită printre spiţele roţilor de la bicicletă. Panglicuţa asta o poartă mereu cu el, o păstrează în suflet, fără să-şi dea seama, lucrând ca ucenic şi apoi ca strungar într-un atelier, iar mai târziu la uzinele Škoda.

Vine criza, şomajul, războiul. N-are de lucru, şi găseşte un serviciu la poliţie. Ce s-a petrecut cu panglicuţa roşie din sufletul lui, nu ştiu. Poate că a înfăşurat panglicuţa, poate să fi uitat de ea, în tot cazul n-a pierdut-o. Într-o bună zi este numit în serviciu la Pancraţ. N'a venit aici de bunăvoie, ca Kolinsky, urmărind un anumit scop. Dar şi-a înţeles repede sarcina, când şi-a aruncat pentru prima oară privirea în celule. Panglicuţa s-a desfăşurat.

El cercetează câmpul de luptă. Îşi măsoară puterile. Se încruntă, se gândeşte stăruitor cu ce să înceapă şi cum să facă mai bin, e. Nu este un om politic de profesie. Nu e decât un fiu al poporului. Dar în memoria lui e vie experienţa tatălui său. Are un miez foarte sănătos, în el creşte din ce în ce hotărârea. Şi se decide. Dintr-o crisalidă fără importanţă, răsare un om.

Omul acesta are sufletul curat; este foarte sensibil, modest şi curajos. Gata să facă tot ce i se cere. Se cer lucruri mici şi se cer lucruri mari. Şi el le îndeplineşte şi pe unele şi pe altele. Lucrează fără poză şi fără grabă, cu chibzuială, şi nu cunoaşte frica. Pentru el totul apare ca un imperativ categoric. Aşa trebuie să fie, şi orice discuţie e fără rost.

Şi asta e totul. Istoria omului care are de pe acum meritul de a fi salvat câteva vieţi omeneşti.

— Oamenii trăiesc şi lucrează în libertate, pentru că unul din Pancraţ şi-a făcut datoria de om. El nu-i cunoaşte pe aceşti oameni şi nici „ei nu-l cunosc, după cum nu-l cunosc nici pe Kolinsky. Aş vrea ca, măcar mai târziu, aceştia doi să fie cunoscuţi. Amândoi s-au regăsit aici foarte repede. Şi aceasta le-a mărit posibilităţile.

Luaţi-i ca un exemplu. Un exemplu de oameni cu capul la locul lui. Şi nu numai capul, ci şi cu inima.

Moş Scorepa

Când îi vezi pe toţi trei împreună, ai în faţa ochilor imaginea vie a fraternităţii: gardianul Kolinsky. – uniformă verde-cenuşie de S.S., Hora – uniformă de culoare închisă de poliţist ceh, moş Scorepa – uniformă de culoare

deschisă, deşi nu tocmai veselă, a îngrijitorului din închisoare. Rareori îi poţi vedea pe toţi trei împreună. Şi asta pentru motivul că sunt foarte precauţi.

Potrivit instrucţiilor din regulamentul închisorii, curăţenia pe coridoare şi împărţirea mâncării nu pot fi încredinţate decât „deţinuţilor de încredere şi disciplinaţi, care trebuie izolaţi cu grijă de ceilalţi”. Aşa sună litera legii. Un articol născut mort. Nu există oameni de serviciu de tipul acesta şi nici n-au existat. Şi mai ales în camerele de tortură ale Gestapoului. Din contra, oamenii de serviciu de aici formează o echipă de recunoaştere a colectivului deţinuţilor, trimisă de celule pentru a fi mai aproape de lumea liberă, pentru ca acest colectiv să poată exista, întreţinând legătura între membrii lui. Câţi dintre îngrijitorii aceştia n-au plătit cu viaţa o însărcinare nereuşită, un bileţel interceptat! Legea colectivului este însă neînduplecată şi cere ca cei ce le vor ocupa locul să continue această muncă periculoasă. Ori o îndeplineşti cu curaj, ori te arăţi laş, oricum ar fi, nu poţi scăpa de ea. Laşitatea nu poate decât să strice, ba chiar să şi distrugă totul, ca în orice muncă ilegală.

Iar aici munca ilegală este îndoit de periculoasă: ea este dusă chiar sub nasul celor care caută să strivească munca ilegală, feste dusă sub ochii gardienilor, în locurile hotărâte de ei, în câteva secunde, care depind de ei şi în condiţii create tot de ei. Aici nu ajung cele învăţate în libertate. Şi ţi se cere foarte mult.

Există maeştri în munca ilegală din afară. Tot astfel de maeştri se pot găsi şi printre îngrijitori. Moş Scorepa este un adevărat maestru în treaba pe care o îndeplineşte. Este modest, fără pretenţii, la prima impresie pare lipsit de dibăcie, dar ştie să se strecoare ca şarpele. Gardienii şi laudă peste tot: toată ziulica e la lucru; nici nu s-ar putea găsi un om mai de încredere; nu se gândeşte decât la îndatoririle lui, nu se lasă corupt pentru a face lucruri interzise; îngrijitori, luaţi toţi exemplu de la dânsul!

Da, într-adevăr: îngrijitori, luaţi toţi exemplu de la dânsul! Este într-adevăr un model de om de serviciu, în

sensul nostru, al deţinuţilor. El este iscoada cea mai de încredere şi cea mai dibace a colectivului din închisoare.

Cunoaşte pe toţi locatarii celulelor şi la nevoie află îndată tot ce trebuie, despre fiecare nou venit: cum a ajuns aici, cu cine a lucrat, comportarea lui, a celorlalţi. El studiază „cazurile" şi încearcă să le pătrundă. Pentru el este foarte important să ştie toate acestea, pentru ca să poată da un sfat sau să îndeplinească cât mai bine o sarcină.

Îi cunoaşte bine pe duşmani. Observă cu cea mai mare grijă pe fiecare gardian, îşi fixează în minte obiceiurile lui, părţile lui slabe şi tari, încearcă să afle prin ce este periculos, cum poate fi întrebuinţat mai bine, cum i se poate adormi vigilenţa, cum ar putea fi păcălit. Multe din caracterizările mele prezentate aici le-am luat din cele povestite de moş Scorepa. El cunoaşte toţi gardienii, şi-i poate zugrăvi pe fiecare cât de amănunţit. Aceasta îi este absolut necesar pentru a circula nestingherit pe coridoare şi pentru a-şi îndeplini bine munca.

Dar înainte de toate el nu-şi uită datoria lui. Este tipul comunistului, care-şi dă seama că nu există loc unde un membru al partidului şi-ar putea permite să stea cu mâinile încrucişate şi „să înceteze de a mai activa". Pot spune chiar că tocmai aici, în cea mai mare primejdie şi sub teroarea cea mai cruntă, el şi-a găsit locul său adevărat. Aici s-a format el.

Este foarte flexibil. Zilnic şi la orice oră se ivesc fel de fel de situaţii care reclamă noi metode. El le găseşte îndată. Nu dispune decât de secunde. Bate la uşa celulei, ascultă însărcinarea pregătită de mai înainte şi o transmite scurt şi exact tocmai la celălalt capăt al coridorului, înainte ca noul schimb al gardienilor de serviciu să aibă timpul să urce scara până la etajul doi. Este precaut şi are multă prezenţă de spirit. Sute de bileţele au trecut prin mâna lui fără ca vreunul să fie interceptat. Nici nu este măcar bănuit.

El ştie ce-l doare pe fiecare, unde este nevoia de

sprijin, unde trebuie informaţii precise despre situaţia din afară, unde va putea ajuta cu privirea lui de adevărat părinte pe cel căzut pradă deznădejdii, unde o bucată de pâine sau o lingură de supă în plus vor putea face ca tranziţia atât de grea la „regimul de foamete din închisoare” să fie suportată mai uşor; el îşi dă seama de toate acestea, îşi dă seama datorită simţului său fin şi experienţei sale. Îşi dă seama şi acţionează.

Este un vajnic şi neînfricat luptător. Un caracter tare şi integru. Astfel e moş Scorepa.

Aş vrea ca cel ce va citi cândva rândurile acestea să nu vadă în portretul zugrăvit de mine doar pe moş Scorepa, ci tipul desăvârşit al „Hausarbeiterilor”, adică slujitorii aleşi dintre deţinuiţi, care au reuşit să transforme munca la care erau puşi de asupritori, într-o muncă în folosul celor asupriţi. Moş Scorepa este unic în felul lui. Sunt şi alţi „slujitori”, care nu seamănă unul cu altul, dar care sunt tot atât de remarcabili. Sunt dintre aceştia şi în Pancraţ, şi în Palatul Pecek. Intenţionam să le schiţez portretele, dar, din păcate, nu mi-au mai rămas decât câteva ore ceea ce este prea puţin chiar şi pentru acel „cântec în care se cân-a repede ceea ce în viaţă se înfăptuieşte încet”.

Iată doar câteva nume, exemple de oameni care merită să nu fie daţi uitării:

Doctorul Miloş Nedvied, un tovarăş minunat şi atât de nobil, care a plătit cu propria-i viaţă ajutorul ce-l dădea zilnic deţinuţilor din Auschwitz.

Arnost Lorenz, a cărui soţie a fost executată fiindcă el n-a vrut să-şi trădeze tovarăşii. Un an mai târziu, a preferat să fie el executat, pentru a salva pe ceilalţi „Hausarbeiter”-i din camera „patrusube”, şi întreg colectivul ei.

Vasek Rezak, totdeauna curajos şi strălucind prin spiritele lui, apoi tăcuta şi plină de abnegaţie Anka Vicova, executată în timpul stării de asediu; dibaciul şi inventivul „bibliotecar” Springer, mereu vesel şi atât de energic;

tânărul şi timidul Bilek…

Acestea sunt doar câteva exemple. Oameni mai mari şi mai mici. Dar ei toţi au fost oameni, nu marionete.

Capitolul VIU

O PAGINĂ DE ISTORIE

9 Iunie 1943.

Pe coridor stă agăţată după uşă o curea. Cureaua mlea. Va să zică urmează să fiu expediat. La noapte voi fi trimis în Reich pentru judecată – şi aşa mai departe. Timpul muşcă flămând cele din urmă îmbucături din felia de viaţă care-mi rămâne. Cele patru sute unsprezece zile petrecute la Pancraţ au trecut ca fulgerul. Câte zile au mai rămas? Unde le voi petrece? şi cum?

Cred că nu voi mai avea posibilitatea să scriu, îmi scriu cea din urmă depoziţie. O pagină de istorie, şi pe cât se vede sunt ultimul martor rămas în viaţă.

În Februarie 1941 a fost arestat tot Comitetul Central al Partidului Comunist din Cehoslovacia, împreună cu supleanţii desemnaţi pentru astfel de clipe grele. Până acum nu s-a putut stabili încă precis cum s-a putut întâmpla ca partidul să primească o asemenea lovitură. Asta o vor mărturisi probabil, la timpul lor, cei din Gestapoul din Praga, când vor fi aduşi în faţa justiţiei. Şi aici, în Palatul Pecek, pe când făceam de serviciu ca deţinut, am încercat în zadar să lămuresc chestiunea. N-au lipsit desigur nici provocările, dar un mare rol l-a jucat lipsa de precauţie. Doi ani de muncă dusă cu succes adormise întrucâtva vigilenţa tovarăşilor. Munca ilegală se lărgea, erau atraşi noi oameni în muncă, printre care şi unii dintre acei pe care partidul ar fi trebuit să-i ţină în rezervă. Aparatul a crescut, devenind atât de mare, încât era foarte greu de controlat. Lovitura dată centrului partidului fusese, se vede, pregătită demult, şi a căzut asupra noastră cu puţin înainte de agresiunea germană în contra Uniunii Sovietice.

La început, nu-mi dădeam seama de proporţiile „operaţiei”. Aşteptam să apară omul nostru de legătură. În

zadar! După o lună de zile, era clar că se întâmplase ceva foarte serios, şi eu nu aveam dreptul să aştept. Am început să caut eu însumi legătura; la fel făceau şi ceilalţi.

Primul pe care l-am găsit a fost Honza Vyscocil, care conducea munca din regiunea centrală a Cehoslovaciei. Era un om de iniţiativă, şi a strâns oarecare material pentru tipărirea ziarului „Rude pravo" – era inadmisibil ca partidul să rămână fără un organ central. Am scris articolul de fond, dar am hotărât cu toţii ca tot materialul (care îmi era complet necunoscut) să nu apară ca un număr din „Rude pravo", ci sub forma unui manifest de 1 Mai, deoarece un alt grup de tovarăşi scosese ziarul, deşi într-o formă foarte primitivă.

Au urmat apoi luni, când am făcut muncă de partizan. Deşi partidul primise o lovitură nimicitoare, totuşi el n-a putut fi nimicit. Sute de tovarăşi noi se angajau să îndeplinească sarcinile rămase neterminate, locul conducătorilor căzuţi îl luau alţi tovarăşi, nelăsând ca organizaţiile de bază să se descompună sau să vegeteze. Lipsea însă conducerea centrală, iar munca de partizan prezenta pericolul ca în momentul cel mai important, în momentul agresiunii împotriva Uniunii Sovietice, agresiune la care ne aşteptam, să nu fi avut o unitate de acţiune.

În numerele ziarului „Rude pravo" scos tot în condiţiile muncii de partizan, şi care-mi parveneau, se simţea îndemânarea unei experienţe politice. Din manifestul nostru de 1 Mai, din păcate nu tocmai reuşit, ceilalţi tovarăşi au văzut că mai există cineva pe care poţi conta. Am început să ne căutăm unii pe alţii.

Rătăceam ca într-un codru des. Mergeam în direcţia unei voci, şi când să dăm de ea, o auzeam din altă parte. Pierderile grele suferite de partid l-au învăţat să fie mai precaut şi mai vigilent, şi dacă doi oameni din aparatul central voiau să stabilească între ei legătura, erau nevoiţi să străbată un întreg desiş de obstacole, de control şi recunoaştere, puse atât de ei înşişi cât şi de cei cu care trebuiau să facă legătura. Lucrul acesta era cu atât mai

complicat, cu cât eu nu ştiam cine era de partea cealaltă iar el nu ştia pe cine caută.

În sfârşit am reuşit să găsim o cunoştinţă comună: doctorul Miloş Nedvied, un tovarăş minunat, care a ajuns primul nostru om de legătură. Dar aceasta, oarecum întâmplător. Pe la jumătatea lui Iunie 1941 m-am îmbolnăvit, şi am trimis-o pe Lida după el. El s-a prezentat imediat la locuinţa lui Baxa şi acolo, din vorbă în vorbă, s-a lămurit totul. El primise tocmai sarcina de a-l căuta pe „celălalt", şi nici nu bănuia că „celălalt" eram chiar eu. Ca toţi tovarăşii din grupul pe care eu nu-l cunoşteam, el era sigur că sunt arestat şi chiar că nu mai sunt în viaţă.

În ziua de 22 Iunie 1941 Hitler a atacat Uniunea Sovietică. În aceeaşi seară am lansat cu Honza Vyscocil un manifest, în care explicam însemnătatea, pentru noi, a acestui război. În ziua de 30 Iunie avu loc prima mea întâlnire cu cel pe care-l căutam de atâta timp. E1 a venit la locul indicat de mine, ştiind cu cine se va întâlni. Eu tot nu ştiam încă. Era o noapte de vară, prin fereastra deschisă pătrundea mireasma florilor de salcâm, vremea cea mai potrivită pentru întâlniri de dragoste. Am camuflat fereastra, am aprins lumina şi ne-am strâns cu putere mâna. Acesta era Honza Zi k a.

O

Aşadar, în Februarie nu a fost arestat chiar întreg Comitetul Central. Zika unul din membrii comitetului, *a* scăpat. Îl cunoşteam demult şi ţineam mult la el. Dar de abia acum l-am cunoscut bine de tot, de când am început să lucrăm împreună. Cu faţa rotundă, cu veşnicul lui zâmbet şi cu un aer de unchiaş bun, dar în acelaşi timp ferm, plin de abnegaţie, hotărât, un om care nu admitea compromisuri în munca de partid. În ce ace îl privea nu ştia şi nici nu voia să ştie de altceva decât de obligaţiile de partid. Renunţa la tot ce

I-ar fi putut împiedica să le îndeplinească. Ţinea la oameni, şi era la rândul său iubit de aceştia; dar dragostea

aceasta el nu o câştiga printr-o indulgenţă lipsită de principii.

Ne-am înţeles în câteva minute. Iar peste câteva zile am putut afla şi cine a fost al treilea membru al conducerii, care intrase în legătură cu Zika încă din luna Mai. Acesta era Honza Cerny, un băiat înalt şi frumos, un tovarăş bun cum rar se găseşte; luptase în Spania, şi s-a întors de acolo cu un plămân perforat; s-a întors încă în timpul războiului, venind prin Germania nazistă; în el mai rămăsese ceva din ostaşul de altă dată; avea o experienţă bogată în lupta ilegală, şi a fost un activist talentat şi plin de iniţiativă.

Lunile de luptă încordată au cimentat legătura noastră. Ne completam unul pe celălalt, atât în ce priveşte caracterul, cât şi prin aptitudinile noastre. Zika era un bun organizator, meticulos chiar până la pedanterie. Nu se lăsa dus cu vorba; controla cu cea mai mare grijă fiecare informaţie, căutând să ajungă până la izvorul ei, examina cât mai larg fiecare propunere şi urmărea cu o stăruinţă care nu avea nimic supărător, executarea oricărei hotărâri luate de noi. Cerny, care conducea acţiunile de să „botaj şi pregătirile pentru lupta armată, gândea ca un militar. Plin de idei, cu vederi largi, neobosit, izbutea întotdeauna să găsească noi forme de muncă şi noi oameni. Iar eu, agitator, propagandist şi ziarist, mă bizuiam pe propriul meu simţ, puţin vizionar, echilibrat de o doză de simţ critic.

De altfel, împărţirea funcţiilor era mai degrabă o împărţire a responsabilităţii, decât a muncii. Fiecare din noi era nevoit să se amestece în toate, şi să lucreze independent, pretutindeni unde era nevoie. Munca era destul de grea. Rana provocată partidului în Februarie mai sângera, şi nu se închidea. Fuseseră întrerupte toate legăturile, unele organizaţii căzuseră în întregime, iar cu cele rămase nu se mai putea comunica; organizaţii întregi, fabrici, iar în unele cazuri regiuni întregi, rămâneau cu lunile izolate de centru, până se putea restabili legătura, şi nu ne rămânea altceva decât să sperăm că, până una alta, măcar ziarul „Rude pravo” le va parveni, înlocuind organul de conducere. Nu mai existau gazde conspirative, pentru

că nu ne mai puteam folosi de cele vechi, de teamă ca ele să nu fie puse sub observaţie. La început duceam lipsă de bani, iar alimentele de abia ni le puteam procura. Multe trebuiau reluate de la capăt... şi toate acestea, în zilele când partidul nu se mai putea limita numai la munca pregătitoare, în zilele agresiunii contra Uniunii Sovietice, când el trebuia să intre direct în luptă, să organizeze frontul interior împotriva ocupanţilor, să ducă „lupta de guerila" în spatele frontului lor, nu numai cu propriile lui forţe, ci cu forţele întregului popor. În anii de pregătire 1939 – 1941, partidul a intrat în adâncă ilegalitate, izolându-se nu numai de poliţia germană, dar şi de mase. Acuma, când sângera atât, partidul trebuia să perfecţioneze până la maximum conspiraţia faţă de ocupanţi, dar să isprăvească cu conspiraţia faţă de popor, să facă legătura cu cei fără de partid, să se adreseze poporului întreg, să încheie alianţa cu oricine era gata să lupte pentru libertate, şi prin pilda lui hotărâtă să antreneze la luptă pe cei care mai şovăiau.

La începutul lui Septembrie 1941, încă nu puteam spune că am refăcut organizaţia care fusese zdrobită. Mai era mult până acolo, dar în orice caz, exista iarăşi un nucleu bine organizat, în măsură să îndeplinească măcar în parte sarcini serioase. Renaşterea activităţii partidului s-a resimţit îndată. Creştja sabotajul, sporea numărul de greve în fabrici. Pe la sfârşitul lui Septembrie, Berlinul l-a asmuţit pe Heydrich împotriva noastră.

Prima stare de asediu n-a reuşit să frângă rezistenţa activă crescândă, dar a's. abit-o, şi a dat partidului noi lovituri. Au fost distruse în întregime organizaţia de partid şi cea de tineret, din Praga au căzut activişti noi, fcarte preţioşi pentru partid: Ian Kreici, Stanţi., Miloş Krasny şi mulţi alţii.

Dar se vedea după fiecare lovitură câtă putere de rezistenţă are partidul. Cădea un luptător, şi dacă unul singur nu era de ajuns veneau doi sau trei ca să-l înlocuiască. Am intrat în anul nou cu o organizaţie solid

construită; ce-i drept, ea nu cuprindea încă teat; sectoarele de muncă, şi era departe de a atinge proporţiile pe care le avusese în Februarie 1941, în schimb însă, era capabilă să îndeplinească sarcinile partidului în lupte e hotărâtoare. Am lucrat toţi trei la crearea ei, dar meritul principal îi revine lui Honza Zika.

Despre tot ce s-a realizat prin presa noastră, stă mărturie materialul păstrat de tovarăşi în arhivele tăinuite prin poduri şi subsoluri; dar este de prisos să mai vorbesc despre aceasta.

Ziarele noastre erau foarte larg răspândite; le citeau cu lăcomie nu numai membrii de partid, ci şi cei fără de partid; ele aveau un tiraj mare şi se tipăreau în mai multe tipografii clandestine, independente şi izolate cu grijă una de alta, cu aparate de multiplicat, dar şi cu adevărate maşini de tipărit. Ele apăreau regulat şi repede, aşa cum cereau împrejurările. Bunăoară, ordinul de zi al tovarăşului Stalin din 23 Februarie 1942 era citit de primii abonaţi, chiar în seara zilei de 24 Februarie. Minunat lucrau tipografii noştri, grupul medicilor şi îndeosebi grupul „Fuchs-Lorenz”, care mai scotea şi buletinul său propriu, intitulat „Lumea împotriva lui Hit ei”. De rest mă ocupam eu singur, căutând să feresc celelalte cadre. Pentru cazul că voi cădea, era pregătit un înlocuitor. Când am fost arestat, acesta a continuat munca mea, şi lucrează până şi în ziua de astăzi.

Noi am creat un aparat cât se poate de simplu, astfel ca fiecare sarcină să necesite cât mai puţini oameni. Am renunţat la întreg lanţul de oameni de legătură, care, după cum s-a văzut în Februarie 1941, nu numai că nu asigura aparatul partidului, ci, dimpotrivă, mai mult îl primejduia.

drept, asta era mai riscant pentru fiecare dintre noi, separat, dar cu mult mai puţin primejdios pentru întreg partidul. O prăbuşire ca cea din Februarie nu mai trebuia să se repete.

Şi de aceea, după arestarea mea, Comitetul Central, completat cu un nou membru, putea să-şi continue în

linişte activitatea. Nici cel mai apropiat colaborator al meu n-avea nicio idee despre componenţa Comitetului Central.

Honza Zika a fost arestat în noaptea de 27 Mai 1942. Şi asta n-a fost iarăşi decât un accident. După atentatul contra lui Heydrich, ocupanţii au mobilizat întregul lor aparat, pentru a face razii în toată Praga. Agenţii Gestapoului au pătruns în locuinţa din Stresovice, unde tocmai atunci dormea Zika. Actele lui erau în regulă, aşa că, probabil, nici nu ar fi atras atenţia asupra sa. El însă nu voia să pună în pericol familia care-l găzduise, şi a încercat să sară pe fereastră de la al treilea etaj. A căzut şi a fost adus la spitalul închisorii, cu coloana vertebrală lovită mortal. Oamenii Gestapoului habar nu aveau cine le-a căzut în mână. Abia după optsprezece zile l-au identificat după o fotografie, şi au dus muribundul la Palatul Pecek, pentru interegatoriu. Aici ne-am întâlnit noi pentru ultima oară. Am fost dus pentru confruntare. Ne-am strâns mâinile, el mi-a zâmbit cu zâmbetul lui larg şi bun „şi a spus:

— Noroc, Iulius!

Aceasta a fost tot ce s-a auzit de la el. După aceea nu a mai scos nicio vorbă. După câteva lovituri în obraz, şi-a pierdut cunoştinţa. Iar câteva ore mai târziu, şi-a dat sfârşitul.

Ştiam de arestarea lui, încă de la 29 Mai. Antenele noastre lucrau cât se poate de bine. Prin ele mi-am coordonat, în parte, paşii de mai târziu. Iar după aceea planul nostru a fost aprobat şi de Honza Cerny. Aceasta a fost ultima hotărâre a Comitetului Central.

Honza Cerny a fost arestat în vara anului 1942. Aici nu mai putea fi vorba de întâmplare: Honza a căzut prin laşitatea criminală a lui Jan PoKorny, care era în legătură cu Cerny. Pokorny nu s-a comportat aşa cum era de datoria unui activist din conducerea partidului. După câteva ore de interogatoriu, desigur groaznic, – dar la ce altceva se putea aştepta? – după câteva ore de interogatoriu, el şi-a pierdut tot curajul şi a trădat gazda unde avea întâlniri cu

Honza Cerny. De aci, urmele au dus până la însuşi Honza, care, câteva zile mai târziu, a căzut în mâinile Gestapoului.

Ne-au confruntat imediat după ce a fost adus.

— Îl cunoşti?

— Nu, nu-l cunosc.

Răspundeam amândoi la fel. Apoi el a refuzat să mai răspundă. Vechea lui rană l-a scutit de chinuri îndelungate. Şi-a pierdut repede cunoştinţa. Înainte de a ajunge la al doilea interogatoriu, a fost informat, şi ştiind precis ce are de făcut s-a purtat mai departe conform hotărârii noastre.

N-au putut afla nimic de la dânsul. L-au ţinut mult timp în închisoare, aşteptând ca mărturiile cuiva să-l silească să vorbească. Dar au aşteptat zadarnic.

Închisoarea nu l-a schimbat deloc. Vesel şi plin de curaj, îi învăţa pe ceilalţi să întrevadă perspectivele îndepărtate, ştiind că el nu avea decât o singură perspectivă: moartea.

Pe la sfârşitul lui Aprilie 1943, a fost ridicat pe neaşt ptate din Pancraţ şi trimis. Unde, nu se ştie. Această bruscă expediere are în ea ceva sinistru. Poate mă înşel, dar nu cred că ne vom mai revedea Vreodată.

Noi am ştiut totdeauna că ne ameninţă moartea. Ştiam prea bine că, odată căzuţi în mâinile Gestapoului, nu vom mai scăpa cu viaţă. Ştiam bine aceasta, deci ne-am purtat şi aici cum trebuie.

Şi iată că şi rolul meu se apropie de sfârşit. N-am mai apucat să scriu sfârşitul. Nu-l cunosc. Acesta nu mai e rol. E chiar viaţa! Iar viaţa n-are spectatori. Cortina a căzut.

Cam, ni, eu v-am iubit. Vegheaţi! 9.6.43.

ERATĂ

la pag. 22 rândul 2 de jos se va citi *au încetat* în loc de au încercat la pag. 69 rândul 1 de sus se va citi *Ei au* în loc de Ele au la pag. 71 rândul 4 de jos se va citi *Pepi* în loc de Pepe la pag. 78 rândul 9 de sus se va citi *pregătesc* în loc de pregătească la pag. 82 rândul 11 de jos se va citi

economii în loc de economie la pag. 134 rândul 12 de jos se va citi *interogatoriu* în loc de interegatoriu

CUPRINSUL

Capitolul 1.
DOUĂZECI ŞI PATRU DE ORE 13
Capitolul 11.
ÎN LUPTĂ CU MOARTEA 21
Capitolul III.
CELULA No. 267.30
Capitolul IV.
CAMERA „PATRUSUTE” 41
Capitolul V.
OAMENI ŞI MARIONETE 62
Capitolul VI.
STAREA DE ASEDIU DIN 1942.90
Capitolul VII.
OAMENI ŞI MARIONETE II (Pancraţ) 98
Capitolul VIII. O PAGINA DS ISTORIE 126
ATELIEKELE GRAFICE Nr. I – c. lojJ

IULIUS FUCIK

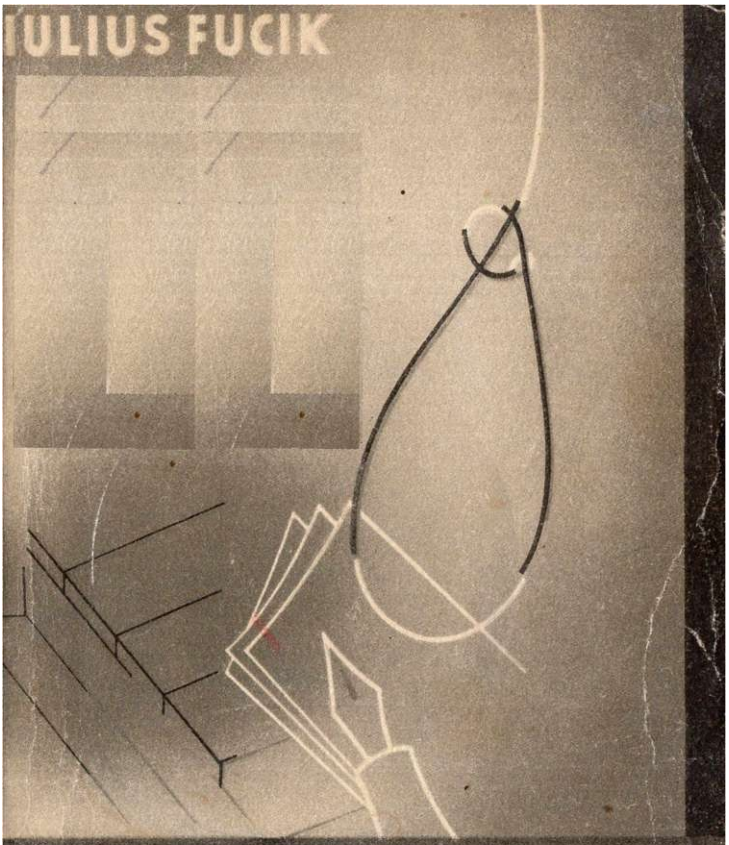

Reportaj cu ștreangul de gât

EDITURA PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN